

Jeta Arbëreshe

e-mail: jetarbreshe@libero.it - <http://digilander.libero.it/jetarbreshe> (Mondo Italo-Albanese)

Del nga gjashtë muaj - Semestrare online della Minoranza linguistica storica Albanese d'Italia - Eianina / Purçill (Cs- Italia)

Përmbajtja / Sommario

EDITORIALI	faqe 3 (2025)
Drejtori	
NGA ARBËRIA	faqe 4-9
Red., Laura Perillo, Kostandin Bellushi, Giovanni Giudice, Motimadh, Drejtori	
TEKSTE, ZAKONE POPULLORË NGA ARBËRIA	faqe 10-14
Pietro Abitante, Giulio Peta, Zef Beccia	
LIPET TANË	faqe 15
ARTIKUJ, STUDIME, TESKSTE MBI BOTËN ARBËRESHE	faqe 16-34
Emanuele Giordano, Klara Kodra, Marisa Kerbizi, Asime Feraj&Anila Haxhiselimi, Imri Badallaj, Drejtori, Merita Sauku Bruci,	
ARTIKUJ, STUDIME, POEZI MBI MËMËN TEREZE	faqe 35-40
Italo Costante Fortino	
POEZI ARBËRESHE	faqe 41-42
Giovanni Frate, Tommaso Campera, Domenico Liberato Norcia	
POEZI SHQIPE	faqe 43
Vincenx Prenushi, Lazer Shantoja	
SEMINARI NDËRKOMBËTAR I PRISHTINËS	faqe 44
DORËSHKRIMI ARBËRESH	faqe 45-46
B.Bilotta (1843-1918), drej Qindvjetorit të vdekjes	
XV VJETORI I JETËS ARBËRESHE	faqe 47-58
Keda Kaceli, D.	
QISHA ARBËRESHE E HORËS	faqe 59-60
Spectator	
EPARKIA E UNGRËS DREJ QINDVJETORIT (1919-2019)	faqe 61-67
Drejtori	
ARBËRIA E METROPOLIA	faqe 68-69
Zef Chiaramonte	
NDERIM FRANGJISKUT FUSKA (1948-2016)	faqe 70-75
Pierfranco Bruni, Drejtori	
BIBLIOGRAFI ARBËRESHE NDËPËR REVISTAT SHQIPTARE TË DIASPORËS	faqe 76-92
Shêjzat	
BIBLIOGRAFI ARBËRESHE NË REVISTËN “STUDI SULL’ORIENTE CRISTIANO”	faqe 93
LIBRE E REVISTA	faqe 94-95
ERRATA-CORRIGE	faqe 96 (2118)

Jeta

Semestrale online
di Cultura
e Informazione Arbëreshe,
in Italia e nel Mondo

Arbëreshe

Revistë gjashtë mujore online e Shoqatës Kulturore “Jeta Arbëreshe”,
Purçill / Eianina (Cs-Italia)

Regjistrim / Registrazione: Tribunale di Castrovillari (Cs), nr.4/2001 del
28-12-2001.

Drejtor përgjegjës / Direttore responsabile: **Agostino Giordano**

Drejtori, Redaksi e Administratë / Direzione, Redazione,
Amministrazione: via G.Marconi,30 – 87010 Eianina-Purçill (Cs-Italia)

Tel.: (+39) 345-3124376 / **e-mail:** jetarbreshe@libero.it

Sito internet: <http://digilander.libero.it/jetarbreshe>

Artikuj, Dorëshkrime e Fotografji, edhe ndëse s’botohen, nëng priren prapë /Articoli, Manoscritti e Foto, anche se non pubblicati, non si restituiscono.

Drejtorja nëng është përgjgëjse për përmbajtjen dhe formën e artikujvet të nënshkruar / La Direzione non è responsabile del contenuto e della forma degli articoli firmati.

Gjithë të drejtat të rezervuara / Tutti i diritti riservati.

ISSN 2465-1141 Jeta Arbëreshe [Online]

Një 'Plan Marshall' për Arbërinë

Dua t'flas për Bukë, jo për gjuhë; për Punë, jo për poezi. Arbëria ka ú Bukje, për Biltë e saj.

Janë e qasen Gjashtë Shëkul çë rromi jashtë Atdheut. Dhilpet e pjeqërisë i kemi gjithë të singuar mbi faqet, e mbi shpitë, e mbi gjitonitë e katundevet tanë. Ku Arbëreshët rrallohen: o pse vdesen, o pse ikjën.

E trimat ç'ikjën, e martohen jashtë, shumë herë thërresën mëmat e tyre se t'i rritjën biltë e vigjël.

Duket sikur jemi ndër duart e nji Fati, çë tëhelq, si do, filtë e historisë sonë arbëreshe. Një Fat i keq, çë na do 'të humbur' tek pak vjet.

Sepse gjithsej ndërron shpejt, shumë shpejt, e shpejtësia është i pari armik i Arbërisë. Ku i kemi na armët për t'i bëmi ballë teknologjisë?

Arbëria zu e u tarandaks pas s'Parës Luftë Botërore; po, pas 'së Dytës', një shkundulimë e hollshme zu e e shkatërroi daledalë. E, pa adunatur, lypsjet reale ja 'rrunë e ja shkuan lypsjevet ideore.

"*Primum vivere, deinde philosophari*" – thojin Llatinët. E sot, më se dje, kopilet e trimat arbëreshë, si mundjën, pas diplomit, ndëse s'gjëjën punë ndë katund, o afër, pështojën e venë gjetk.

Duhet një 'Plan Marshall' për Arbërinë. Istitucionat Arbëreshe kanë shërbejën, bashkë, vet për Arbërinë, 'vet' për t'i krijojën punë Arbëreshëvet. Me urtësi. S'e bënë mos njetër herë. Kjo është hera t'e bëjën.

Bashkitë Arbëreshe, te 'kapitulit e shpenzimevet', soteparet, kanë kenë vet një artikull, fiks: 'Punë për të rinjtë e katundit'. Pikë.

Eparkitë kanë i shpjegojën Papës se, më parë se 't'ardhurit ka jashti', Qishat Arbëreshe kanë t'ndihjën trimat e tyre pa punë. Pikë.

Politikandët - aq ata afër, sa ata Rromë, te kaosi ku janë të ngatërrier, s'ngrejën më një gjisht për t'na ndihjën. Mund të jetë se – për t'i japën një zgjidhje problemit të Arbëreshvet, si Pakicë - janë e presën të mbrazën katundet tanë!

Me ndihmën e Lexhabet Italiane (!) dhe Evropiane, kushedi, jemi edhe mbë herë të qëndromi bilt tanë çë pështojën. Tundemi! Pa njerëz, katundet arbëreshë s'e foljën Arbrishtin.

Këmborza është e bie për gjithë: Eparki, Bashki, Skolla, Universitete, Shoqata. Hera prëhjes mbaroi! Pesë sekul e gjimës prapë, Arbëreshi pështoi ka Mëmëdheu për të gjënej Liri, sot trimëria arbëreshe pështon ka Arbëria për t'gjënjë Bukë.

Drejtori

UN 'PIANO MARSHALL' PER L'ARBËRIA -

Voglio parlare di Pane, non di lingua; di Lavoro, non di poesia. L'Arbëria ha fame di Pane per i suoi figli.

Si avvicinano Sei Secoli di diaspora fuori dalla Patria. Le rughe della vecchiaia le abbiamo tutte segnate sui visi, e sulle case, e sui vicinati dei nostri paesi. Dove gli Arbëreshë vanno diminuendo: o perchè muoiono o perchè se ne vanno.

E i giovani che se ne vanno, e si sposano fuori, molto spesso chiamano a sè le madri perchè accudiscano i loro figli piccoli.

Sembra di essere nelle mani di un Destino, che tira, come vuole, i fili della nostra storia arbëreshe. Un Destino malvagio che ci vuole far scomparire in pochi anni.

Perchè tutto cambia velocemente, molto velocemente, e la velocità è la prima nemica dell'Arbëria. Dove le abbiamo noi le armi per affrontare la tecnologia? L'Arbëria cominciò a traballare dopo la I* Guerra Mondiale; ma, dopo la Seconda, un terremoto sottile ha iniziato a rovinarla lentamente. E senza accorgerci. i bisogni reali hanno raggiunto e superato i bisogni ideali. '*Prima vivere, poi filosofare*', dicevano i Latini. E oggi, più di ieri, le giovani e i giovani arbëreshë, come possono, dopo il diploma, se non trovano un'occupazione in paese o nelle vicinanze, scappano altrove.

Ci vuole un '*Piano Marshall*' per l'Arbëria. Le Istituzioni Arbëreshe devono lavorare, insieme, 'solo' per l'Arbëria, 'solo' per creare lavoro agli Arbëreshë. Con saggezza. Non l'hanno mai fatto prima. Questo è il momento per farlo.

I Comuni, nei 'Capitoli di Spesa', da oggi in poi, devono avere solo un articolo, fisso: 'Lavoro per i giovani del paese'. Punto.

Le Eparchie Arbëreshe devono spiegare al Papa che prima dei 'venuti da fuori', Le Chiese Arbëreshe devono aiutare i loro giovani disoccupati. Punto.

I Politici - sia i vicini che i 'romani' - nel caos in cui sono ingolfati, non alzano più un dito per aiutarci. Forse, per dare una soluzione al problema degli Arbëreshë come Minoranza, aspettano che i nostri paesi si svuotino!

Con l'aiuto delle leggi Italiane (!) ed Europee, forse siamo ancora in tempo a fermare i nostri figli che scappano. Muoviamoci! Senza abitanti, i paesi arbëreshë non lo parlano l'Arbëresh!

La campanella sta suonando per tutti: Eparchie, Comuni, Scuole, Università, Associazioni. La ricreazione è finita! Cinque secoli e mezzo fa, l'Arbëresh fuggì dalla Madrepatria in cerca di Libertà, oggi la gioventù Arbëreshe scappa dall'Arbëria in cerca di Pane.

I° PREMIO INTERNAZIONALE DI POESIA

“Voci nel deserto” 2016 -

La poesia della Speranza

Il Premio letterario “Voci nel deserto, la poesia della speranza”, indetto dall’Associazione culturale “Mecenate” di Frascineto, dopo un lungo ed intenso lavoro, si avvia, ormai, verso il traguardo.

La cerimonia di premiazione dei vincitori è, infatti, fissata per mercoledì 19 aprile 2017, cioè subito dopo i festeggiamenti pasquali.

Il Concorso, pur se alla sua prima edizione, ha riscosso un inaspettato, ma meritato successo: più di 500 poesie sono state inviate da poeti di tutta Italia e dell’estero: Romania, Bosnia, Argentina...

Ma l’aspetto che, come arbëreshë, ci preme sottolineare è quello che riguarda la sezione D del Concorso, rivolta ‘solo’ agli alunni dell’Istituto Omnicomprensivo, Polo Arbëresh di Frascineto, (Frascineto, Ejanina, Civita, San Basile, Firmo, Lungro ed Acquafredda), i quali hanno partecipato con i loro componimenti poetici in lingua arbëreshe.

E, nonostante le oggettive difficoltà in cui versa la nostra lingua, e il suo insegnamento nelle scuole dei paesi arbëreshë, anche per questa Sezione, il Premio ha registrato una risposta più che soddisfacente, con la partecipazione di oltre 60 elaborati.

L’anno prossimo, la Sezione in lingua arbëreshe potrebbe essere estesa a tutte le Scuole Arbëreshe d’Italia, nonché agli adulti. E nel prossimo numero di ‘Jeta Arbëreshe’ sarà pubblicata buona parte delle poesie arbëreshe di questa I* Edizione.

Il 19 aprile, dunque, la nostra piccola comunità continuerà a vestire gli abiti della festa pasquale per ospitare con orgoglio i numerosi poeti premiati: vincitori e finalisti.

Ringraziando Margherita Celestino, instancabile presidente dell’Associazione Mecenate, promotrice del Premio e amante della nostra cultura, prepariamoci ad accogliere, con la nostra solita ospitalità, l’insolita schiera poetica che invaderà gioiosamente le vie di Frascineto.

I* KONKORS NDËRKOMBËTAR POEZIJE

“Zëra te shkretia” 2016

Poezia e Shpresës

Konkorsi Letrar “Zëra te shkretia, poezia e shpresës”, i shpallur ka Shoqata Kulturore ‘Mecenate’ e Frasinëtës, pas një pune të gjatë e të ndëndur, ecen, nani, drej arritjes.

Cerimonia e shpërblimevet të fituesvet do të mbahet të merkurtën 19 prill 2017, domethënë mbjatu pas festimevet të Pashkëvet.

Konkorsi, edhe ndëse është tek e para Edicionë, pati një sukses të papritur, po të merituar: më se 500 Poezi qenë dërguar ka poetë të gjithë Talljes e ka Jashti: Romani, Bosnie, Arxhentinë, etj..

Po aspekti që, si Arbëreshë, na pëlqen të singomi intereson Secionën D të Konkorsit, ‘vet’ për skollëlt e Institutit Omnikomprensiv - Pol Arbëresh të Frasinëtës, (Frasnitë, Ejaninë, Çivit, Shën Vasil, Fermë, Ungër e Firmozë), që muartin pjesë me poezitë e tyre arbëreshe.

E, me gjithë problemet që ka gjuha jonë dhe mbësimi i saj ndër skollat e katundevet arbëreshë, edhe për këtë secionë Konkorsi regjistroi një përgjegjje më se pozitive: errunë më se 60 poezi.

Vitin e ardhshëm, Seciona në gjuhë arbëreshe mund t’i hapej gjithë Shkollëvet Arbëreshe t’Talljes, si edhe të mbëdhenjëvet. E te jetri numër i ‘Jetës Arbëreshe’ do të botohen shumë poezi arbëreshe të kësaj I* Edicjone.

Ditën 19 prill, poka, bashkësia jonë e vogël, me veshjet e Pashkëvet edhe ngrahë, do të mbjethë krahëhapët e kryelartë, gjithë këta Poetë, fitues e finalistë.

Tue falënderuar Margeritën Celestino, të palodhshmen kryetare të Shoqatës Mecenate, që krijoi këtë Konkors e që do mirë kulturën arbëreshe, përgatitemi të mbjedhmi, me të njohurën tonë mikpritje, këtë rresht të papritur poetësh, që do të mbjojnë, me gëzim, udhat e Frasinëtës.

Per info:

associazionemecenate@libero.it

Presidente: Margherita Celestino

tel. **329-401238**

Një vit të 'Spurtjelit të Gjuhës'

Laura Perillo

ka Katundi (Av)

Shkoqi xha kuazu një vit sa ka që u zumbui Spurtjeli të Gjuhës Arbëresh të Katundit.

Kje një vit i plot, bëqëm shumë zbisa. Bëqëm kartjelat ma embrat të udhës a la katundsha, padëm studhjendrat ka United College of the Adriatic që edhën të na gjejn për t'studhjoin një horë gjah jonia.

Pë Lega Ambiente, pë ditan "Voler bene all'Italia", shkruaqëm një brochure "Njoghmi Katundin" ku ishtë i shkruar një perkors pë t'shohsh horan, adhe a la katundsha.

Ka suturemri eth popà Joseph Dioguardi ka Merëka (jëma e jati izhën të Katundit), ai ishtë membër të asuçacjunas American Civic League, e na a kumbanjuan të shighi horan, kalivat e musenjërat.

Spurtjeli ndihu adhe një burr të horës që shkruaqi një libër ma puizi e kunda që thuhshin; Spurtjeli ja ndërcoqi ku shkruaqi a la katundsha.

Një zbes mburtandu kje publëkacjuna të Grammatica Arbëresh di Greci ('*Si flazmi ndë Katund*'), ishtë gramatëka të gjuhës të Katundit si ishtë sot; pë t'a bënja (jam u ka Spurtjeli të gjuhës) u ndaq ka libri që shkruaqi prufësuri Martin Camaj '*La parlata albanese di Greci in provincia di Avellino*', që nëng ishtë shumë sembrëçu, akshu nani kemi një gramatëkë që gjithë bun a lgonjan e ku adhe lërtir bun a mësonjan.

Ma Skoghjan u bë një ditë të shkojm bashkë e kunduum kunda që thuhshin shumë vjet prapa e që Camaj vu bashkë ka një libër ku i muarm. Kur sozëm, krjeturt padën një fashikul ma atë që kunduum e karamelat. Nani jemi që bëmi një rëçerkë mbi Shëmbrin a Karuzinit, si a kemi ndë Katund, ma adhe si a mban tjerhtë horë arbëresh, gjah Maschito.

UN ANNO DI 'SPORTELLO LINGUISTICO' A GRECI

- E' passato già quasi un anno da quando si è aperto lo Sportello della Lingua Arbëreshe a Greci. E' stato un anno pieno, abbiamo fatto molte cose. Abbiamo fatto la cartellonistica con i nomi delle strade, in arbresh. Abbiamo ospitato gli studenti dell'United College of the Adriatic che sono venuti a trovarci per studiare un paese come il nostro. Per 'Lega Ambiente' abbiamo scritto una brochure '*Conosciamo Greci*', con un percorso per visitare il paese, in arbresh. Da settembre è venuto di nuovo dall'America Joseph Dioguardi (i genitori erano di Greci), e l'abbiamo accompagnato a visitare il paese, le stalle e i musei. Lo Sportello ha anche aiutato un autore che ha scritto un libro di poesie e tradizioni sul paese, specie nelle parti in

Një kors ikonografik

Kostandin djak Bellushi

ka Pllatëni (Cs)

Më se një muaj prap zu Pllatën një Kors Ikonografik Bixantin organixatur ka famullia/klisja e katundit që mban, tri ditë nd' javë, mjeshtri Biro Cosmin, një të mirë ikonograf rumen. Ka Korsi marrën pjesë gjashtë vet: papàs Ilies Ariton, zot të Pllatënit; Bellusci Costantino, Brunetti Antonio, Brunetti Mario, Chidichimo Maristella dhe De Vita Saro Nando. Korsi farnohat më parë se Natallat e njera sod korsistrat xun si bëhan siu dhe hunda bixantin, si bëhat çera e Zotit Krisht, çera e Angjullit, si vëhan kullurët ka dërrasa dhe nd' fund korsit atà shkrujan ikonon e Skamandilit, me t' çilin Veronika fshijti çeran e Krishtit, me një angjull nd' mest dhe njetar di angjul ndër anët që mbajan atët Skamandil.

UN CORSO ICONOGRAFICO, A PLATACI

- Più di un mese fa ha preso il via a Plataci un Corso di Iconografia Bizantina organizzato dalla Parrocchia del paese e impartito, tre volte la settimana, dal maestro Biro Cosmin, un qualificato iconografo rumeno. Al Corso partecipano sei allievi: papàs Ilies Ariton, parroco di Plataci; Bellusci Costantino, Brunetti Antonio, Brunetti Mario, Chidichimo Maristella e De Vita Saro Nando. Il Corso finirà prima di Natale e finora i corsisti hanno imparato come si disegnano l'occhio e il naso bizantino, come si realizza il volto di Gesù Cristo, quello degli Angeli, come si spondono i colori sulla tavola e alla fine del corso essi scriveranno l'icona del Mandilion, per mezzo del quale la Veronica ha asciugato il volto di Cristo, con un angelo al centro e altri due angeli ai lati che reggono quel Mandilion.

arbresh. Una cosa importante è stata la pubblicazione della Grammatica arbreshe di Greci ('*Come parliamo a Greci*'), com'è oggi; per farla mi sono staccata da quella del prof. M. Camaj (*La parlata albanese di Greci in provincia di Avellino*), molto difficile; così adesso abbiamo una Grammatica che tutti possono capire e che anche gli italiani possono imparare.

Con la Scuola abbiamo organizzato una giornata in cui abbiamo raccontato cose che si dicevano tanti anni fa e che Camaj aveva raccolto. Alla fine i ragazzi hanno avuto un fascicolo con ciò che abbiamo raccontato. Adesso stiamo facendo una Ricerca sulla Madonna di Carosino, come ce l'abbiamo a Greci, ma anche come la conservano gli altri paesi arbresh, come Maschito.

Nisme, kallogré, konka, Viti i sheitë

papa Janni Giudice

ka Shën Kolli (Kr)

1. Te vjetët '80 Shi' Nikoh kany ardhur kalogrety bazhilianë ty Sheites Makriny çy fjitjin gjuhin arbyrishte. Kalogrea Aurelia, siçighiane, fjitix lytisht. Kany ardhur pyr di vjetë o tre, te moti i pushimavet (vakanzavet) sa ty ndih'jin ty shyrbierit ty delarit (pastorale). Rrijin te ex-azhili i parashpisy (parrokies) çy atyhrinia ngk'ish i ndrekjur. Ishin ty lira sa ty bojin ata çydo shyrbes i bariut. Ngka menaty thejym bashky te kjisha liturgjin e ufficit te gjuha grik-bidzantina. Kalogkëa Valeria, mo se gjithy, vrex ty kyghityx konkat ty bukura ty arbyrishta ty zhakonys .

2. Kaany zhoony sa ty kyghitjin konkyn "Shet, shet, shet". Pra "Kush oshty kio zhonjy çç'e bukur vien?". U te nÿ hery kam marr zhomyr e mah, pÿsë nÿ i zhisarr vogkyl dzjohex e bohëx nÿ zhjarr i math. Ndzitu ndzitu e kemy pjerr sa ty ddigkox miry, e kemi "fotokpiartur", ja kemi voony te ddotat gjindavet e kemi zoony t'e kyndojm te mesha e te leiturgjit. K'jo nismy e ligÿ my ka ngkarkuer sa ty vejmy pypara e ty gjatojm ty parakallesjym te gjuha e tatravet toony. Kemi mbjedhur shumy konka kka horyt ty arbyreshy e i kemi kyghatur te leiturgjia, mo se mo konkat shumy ty bukura ty Varibobys. Kush ngky kuitony "Fjoÿ ti Biiir" çy kyndohëx ngka vit te Krishtidelia (Nataghet) çy ngkityx zhomrin e vetavet, veçç kka t'atire me çerin (volin) e verdhy?

3. I kemi boony imnin Shin Mikeghit "Shi' Mikeghit, engjughÿ joony" mbi jonat ty vjetra tona. Sa t'e kyndojm te teoria (proçessiona) me "bandin" kemi boony sa t'e armonidzarjin kka mynjestri i ty bandys ty Montaltit. Te vjetët çy vijin, mynjeshtri i bandys ty Puheriut çy kety bashkox (mbax) teorin (proçessionin), te i pari ment ka stuer ndonjy "perplexità", pra i o pyrkJier shuummy e ty dia bandat e kany fritur nteru me shumy mah. Ngky ka kjony kyshtu pyr bandin e horys çy, ççikk mo tutjë, my ka kuituer filmin ty Totò-it, si dreitor ty nÿ "band'je merikane".

4. E buktura melodhÿ shkony kka ty ndalyt te "sostenuti" e te hareë e madhe. Te arkivi te arkivi (sindukji) i parashpisy (famughit) kemi llony gjithy pjessat (ty ndarat, sparitet), edhë atò ty ghitanivet lauretane e atò pyr nderin e Shin Mikeghit. Kute shkuer moti kishym zhoony, ççikk ndy heery, me truu, "inversionin" (ndyrrierit) e liturgjisy, kka gjuha lytishty (taghiane) te gjuha e momys, arbyrishti i

INIZIATIVE, SUORE, CANTI, ANNO SANTO -

1. Negli anni '80, a S. Nicola sono venute le suore basiliane di Santa Macrina di lingua arberisca. Suor Aurelia, sicula, parlava in italiano. Sono venute per due o tre anni consecutivi durante le vacanze per aiutare l'attività pastorale. Alloggiavano nell'ex asilo parrocchiale non ancora ben riparato. Erano libere per qualsiasi attività pastorale. Ogni mattina dicevamo insieme in chiesa la liturgia dell'ufficio greco-bizantino. Suor Valeria in particolare cercava di introdurre i bei canti tradizionali arbereschi.

2. Hanno cominciato ad introdurre il canto del 'Santo, Santo, Santo'. Poi "Chi è questa bella Signora che viene così bella?". Io mi sono subito entusiasmato perché una fiammella si risvegliava e diventava un grande fuoco. Subito il canto della Madonna l'abbiamo tradotto e messo a disposizione delle fotocopie ed abbiamo cominciato a cantarlo durante le liturgie. Quella giusta iniziativa mi ha dato una carica per continuare a pregare e cantare nella lingua dei nostri padri. Abbiamo raccolto molti canti dei vari paesi albanesi e li abbiamo inseriti nella liturgia, specie i bellissimi canti di Varibobba. Chi non ricorda "Dormi figlio mio" che ogni anno si cantava a Natale toccando l'anima delle persone, tranne di quelle dal volto pallido?

3. Abbiamo composto l'inno di S. Michele, "S. Michele, angelo nostro" cercando di seguire le melodie antiche. Per poterlo cantare durante la processione accompagnati dalla banda, l'abbiamo fatto armonizzare dal maestro della banda di Montalto. Negli anni successivi il maestro della banda di Pallagorio che doveva accompagnare la processione, in un primo momento ha mostrato qualche perplessità, poi l'ha molto apprezzato e le due bande l'hanno suonato sempre con molto entusiasmo. Non è stato così per la banda del paese, che successivamente mi ha fatto ricordare il film di Totò, direttore di una "banda americana".

4. La bella melodia passa dal lento e pensoso al sostenuto e gioioso. Abbiamo lasciato in archivio parrocchiale tutti gli spartiti, anche quelli delle antiche melodie lauretane e quelle in onore di S. Michele. Man mano che si procedeva nel tempo, abbiamo iniziato, con gradualità, prudenza l'inversione linguistica

vendit. Gjindia kety kyndonjy e kety parkalesinjy te gjuha e momys pyr ty zzillen Ghangkali ka shyrbier shumy, me gjithy se ngky ka kjony i ddigkuer e i mbjedhur pysë ddisà veta i kany vatur kundyr. Njy “artikuh” ty rivistys “Jeta e arbyrehy”, mua my kany syrritur. “Llall zhoti (Prifti) i ty arbreshyvet”.

5. Kallogrety jany dhoony ty sa ty shyrbeyin me mah e ty kjasjin gjithy. Shpia ku rrijin ish nteru e hapyt. Kallogkre Valeria pra, ka pyrghatitur njy “djity” (shytitje) te Siçighia çy ka passur çukin te kjisha e sheity e Humbrisy e Tindarit. Kallogrea Aurelia, nteru e ombly, ka vretur sa ty ndzirxy kyshtenjat kka zhjarri, atjë atjë ty shkreh’jin. Ty llony horin pyr “protestat”(kundyrshimet) çy ndyr ty jetrat my ngkalesjin pse “theja meshin e boja liturgjity te gjuha “albanezhe”, Fraskat kamy pyrkJekur kallogren Aurelje si Momy e madhe e gjithtave kallogreravet te shpia e pyrgjithyve. Pra ka rrony moma Eghiny kka Shkiperia. Nani atjë oshty edhë kallogréa Patrizia e Kallogrea Vinçenza. Kallogréa Djertrudhe çy kishy ardhur atjë ngky kamy mndur t’e falja.

6. Pra me atò jemi gjegjur e kemi dzony se me peshkyvin Oliverio e me gjithy dioçezhin kety vijin ty kremojin “Vitin ty sheit” Romy. U kamy vatur t’i pyrkJik’ja. Udha e Sheshit ty Shin Petrit ish si njy gjaxpyr i gjaty i gjaty e pjoty me gjindia. U pieja: “Keni paary dhe ka shkuer gjidia çy fjitjin e kyndojin te njy gjuhy e veçme e ombyly, çy kyndojin fo’ e me mah konka gkrika?”. Gjidiat my vrejin e my thejin se gjo.

7. U jam voony ty kjindroja theorin pypara dderys e sheity ty Sheitit Petyr. E vreja e vreja dhe rrojin...Kam kjindrue shumy ngké, pra kaamy zhoony ty gjegji konkin ty grike e kyndojin kyndojin me zhan e llarty (ps. 136: Pysë pyr nteru o’lipisia jote.../. Pysë pyr nteru o’ lipisia jote. Alliluja) e la gente guardava. Te njy hery si kany shkuer ty prazhmin brull kam paary shapkin ty Peshkyvit e gjithy jetryt. U kam ngkretur krehyt e dderat e i kamy falur gjithy kka llarka.

8. Kkur kaany roony te ddera jam kyghatur te theoria kute kynduer me ato. Kemi hitur te kjisha e kemi parkallessur pyr gjithy. Pra jemi fallur. U ndiheja miiry me gjakun e shprishur timy . Kemi follur, kemi gjegjur jemi puççur e kute fallur jemi lloony. Krishti oshty me nee, te nee, pyr nee e na kjindrony sa ty dduhemi te njy kurm vet, te kurmi i tix me gjithy gjindiet e gjithysy, ty ngjaghur, ty vdekur...E Krishti ddigkony miry gjuhin toone, si nani e fasmi na e si e kany folur tatrat tony.

liturgica, dall’italiano alla lingua materna, arberisco locale. Il popolo deve cantare e pregare nella sua lingua materna per la quale Gangale ha tanto lavorato, sebbene incompreso e non accolto perché varie persone gli sono andate contro. Un articolo della rivista “Jeta arbyreshe”, addirittura mi aveva definito “Il prete degli arbyreshy”.

5. Le suore si sono date da fare per avvicinare tutti. La casa dove risiedevano era sempre aperta. Suor Valeria poi, fra l’altro, ha organizzato una gita in Sicilia che ha avuto il suo culmine al santuario della Madonna di Tindari. Suor Aurelia, sempre delicata, ha cercato di togliere le castagne dal fuoco sempre lì per scoppiare. Abbandonato il paese per le proteste che fra gli altri reati mi accusavano che “celebravo le liturgie in albanese”, a Frascati ho incontrato suor Aurelia, divenuta madre generale delle suore, nella loro casa generalizia. Poi è venuta madre Elena di origine albanese. Ora è presente anche suor Patrizia e suor Vincenza. Suor Gertrude, venuta nelle casa generalizia, non ho fatto in tempo a salutarla.

6. Poi ci siamo sentiti ed abbiamo appreso che tutta la diocesi con il vescovo Oliverio venivano a celebrare l’ “Anno santo” a Roma. Io sono andato ad incontrarli. La strada di Piazza S. Pietro era come un lungo lungo serpente pieno di gente. Io domandavo: “Avete notato se sia passato della gente che parlava e cantava in una particolare dolce lingua e cantavano forte e con amore canti greci? La gente mi osservava e mi diceva di no.

7. Io mi sono messo ad aspettare la lunga processione davanti alla porta santa di S. Pietro. E guardavo, guardavo se stessero arrivando...Ho aspettato molto tempo. Poi ho cominciato a sentire il canto greco e cantavano cantavano ad alta e spiegata voce (Salmo 136 Rit. Oti is tòn eòna èleos aftù. Alliluaia / Perché per sempre la tua misericordia. Alleluia) e la gente li guardava. Ad un tratto, come hanno oltrepassato l’ultima curva ho intravisto il cappello del vescovo e tutti gli altri. Io da lontano ho alzato le braccia e le mani e li ho salutati tutti.

8. Quando sono giunti alla porta, mi sono inserito nella processione cantando con loro. Siamo entrati in chiesa ed abbiamo pregato per tutti. Poi ci siamo salutati. Io mi sentivo bene col “sangue sparso mio”. Abbiamo parlato, abbiamo ascoltato, ci siamo baciati e salutandoci ci siamo lasciati. Cristo Gesù è con noi, in noi, per noi e ci aspetta di unirci in un solo corpo, nell’unico suo corpo con tutte le genti dell’universo, vivi e morti...E Cristo comprende bene la lingua nostra, come la parliamo noi ora e come l’hanno parlata i nostri padri.

Durim

Motimadh/Mario Giuseppe Miracco

ka Shën Sofia (Cs)

Nëng dishëronj shurbiset çë së kam.

Pse di se jan më shumë ata cë kam.

Këjo hënez së më duket imja, me trut të sfjandaksur doja të gjëndça te nj'ënder, do t'ghija te përrallëza çë rrëfynij nana, sa t'më zëj gjumi.

Ajo rrëfini, me fjalë t'ëmbla si miälët, çë të pishtillin te nj'ënder me si ghapët, e bi t'gjëndçe te një shesh me një qiall pa re pjot me ilëza, nd'at qiall pjot ilëza ku nga bir jëmje ka ilëzen e tij.

U kërkoja e timen s'e çoja!

Nana mbjatu e çoni, sa t'ngrenij sit ajo më thoj: "Dial i bukuri nanës, gjella ime, ruaj dreq gjishtit im, ajo nd'atë mes, ajo çë shkëlqen më shumë ëshë ilëza jote! Nga herë çë she se bie nj'ilez, drita nanes, ka t'lutëç një mall i dashur, një mall i madh të t'japë shëndet e ertëri te jeta; mos lut arë e rrëkic, pse ata kan të ligun".

Sa mot shkonj ulet te pillza, e ruanj ndër qiall, tue vën ré kur bie ndonjë ilez; më vinjën nxë fjalat e nanes. Sit të stisur te ai qiall pa fund presen se ajo pikez drit shkalloset ka qialli e bie; ruanj njera çë arvon ndë fund, nd'at të ruajtur pa fund qëndron pa frim, së di ku vate ra ilëza ime, u ça o vate shkëlqei te njeter vend; së di çë kam i lipinj, jan shum shurbise çë dishëronj te kjo Arbëri e re.

Gjella ime, ke prëghrin lucë, po shi së ra; sonde së vajte mbë krua Stangua; qajte, gjell: këto jan lotë, lotë dashurije, lot çë së mënd mbaç sheghur.

Nën atij skamandil ndë krie, i lidhur kocë, një këndim; te gjella, një valle e vjeter pesqindë vjet prap, qajte pëse dolle te sheshi pa currubil çë bridhin e sërrisin nd'at gjitoni pa gjiton, vet qeni Rikaldit çë fjë te pitera; e maçja Mariarozes piçkulaçë te lloxheta; ëndër, mall, përrallex.

Përrallexat e nanes, duro zëmer si bota ndë veret kur luten ujit, vjen shiu e lucen boten, edhe ashtu vinjen këndima e vjersh çë mbjonjen këto rugë, valle ku vashez të veshura ghrarishtë tue vallzuar mbjonjen qacen.

Sheshe pjot currubil, ëndër, çë bredhen; gjitone çë dalen te praku deres, tue të dhën nder e të folë, ëndër.

SOFFERENZA

Non desidero cose che non ho.

Perchè so che sono molte di più quelle che ho.

Questa luna non sembra mia, con la mente confusa vorrei trovarmi in un sogno, vorrei entrare nella favola che raccontava la nonna, per prendere sonno.

Lei raccontava con parole dolci come il miele, che ti avvolgevano in un sogno a occhi aperti, in una piazzetta com un cielo senza nubi pieno di stelle, in quel cielo pieno di stelle dove ogni figlio di madre ha la sua stella. Io cercavo e la mia non trovavo!

La nonna subito la trovava, bastava che alzasse gli occhi; mi diceva: "Bimbo bello della nonna, vita mia, guarda, guarda in direzione del mio dito, quella là in mezzo, quella che splende di più è la tua stella. Ogni volta che vedi cadere una stella, luce della nonna, devi esprimere un desiderio, un amore grande che ti dia salute e intelligenza nella vita; non chiedere ori e ricchezze perchè portano il maligno".

Quanto tempo passo seduto sul ballatoio e guardo in cielo, scrutando quando cade una stella; mi vengono in mente le parole della nonna; gli occhi incollati, in quel cielo senza fondo, aspettano che una goccia di luce si stacchi dal cielo e cada, guardo finchè non arriva in fondo; in quello sguardo senza fondo rimango senza fiato, non so dove è andata a cadere la stella mia, si è rotta, è andata a splendere in altro luogo, non so cosa chiedere; ci sono troppe cose che desidero in questa nuova Arbëria. Anima mia, hai il grembiule bagnato, ma non ha piovuto, stasera non sei andata alla fontana Stango; hai pianto, anima mia; queste sono lacrime, lacrime piene d'amore, lacrime che non puoi nascondere.

Sotto quella bandana in testa, legata a nodo, un canto; nell'animo una danza vecchia di tanti anni fa, hai pianto perchè uscita nella piazzetta senza ragazzi che giocano gridando rincorrendosi, in quel vicinato senza abitanti, solo il cane di Riccardo che dorme nel giaciglio e il gatto di Marierosa accovacciato sul pianerottolo; anima mia, sogna favole.

Favole della nonna, paziente come paziente la terra d'estate quando desidera l'acqua: viene la pioggia e bagna la terra, anche così verranno canti e stornelli a riempire queste stradine; danze dove ragazze, vestite con abiti da donne, danzando riempiranno la piazza.

Piazzette piene di ragazzi che si rincorrono gridando, sogna; vicine di casa che si affacciano sull'uscio dandoti parole di buon cuore, sogna.

Uniarb, ka ana e Arbëreshëvet

Të martën 10 janar 2017, Frasnitë, u le UNIARB (Unione Nazionale delle Associazioni Arbëreshe / Bashkim Nacional i Shoqatavet Arbëreshe). Njëzetedy (22) Shoqata Kulturore, ka ndryshe katunde arbëreshë, u vunë bashkë, se të shërbejën bashkë.

UNIARB është 'ka ana e Arbëreshëvet', bën politikë për Arbëreshët, shërben e lufton për të mirën e Arbëreshëvet.

Njera sot e bën si mundëtin, nganjëra veç ka jetra, me fuqi të pakta.

Shoqatat Kulturore janë ato që lehen ndë mes t'popullit e rrojën kraha kraha me popullin: e njohën zëmren e popullit, foljën me fjalët e popullit.

Po sot, me globalizimin që ecën me vrap, fuqia e Pakicavet etno-gjuhësore matet te vëllënxa/peshorja; po s'ruhet vet 'sa vlen' një Bashkim Shoqatash, po edhe 'sa janë' Shoqatat e këtij Bashkimi.

Një grup Shoqatash Arbëreshe vëhet bashkë, sot, këtu, Frasnitë, për t'i bënë ballë fuqivet lëtire, që vënë gjithë, e gjithësej, nën këmbët e tyre.

Bashkë vlehët më shumë, mbëshohet më shumë.

Ky Bashkim Shoqatash ngrën lloret e zë e mendon. E bën proxhete jo më vet për një gjitoni, po për gjithë gjitonitë e katundevet arbëreshë. Nga proxhet ka t'i bënë mirë Arbërisë. E jo vet si kulturë, po edhe, e sa më shumë, si mjet për t'i gjënjë punë të rinjvet.

Sepse puna, vet puna, mund të qindronjë ikjen e trimavet ka fëmilat e tyre, ka katundet e tyre, drej horavet të veriut, o, më keq, drej Dherave të huaj e të llargët.

Vet ndëse na i japmi një shpresë trimavet, kopilavet tona, mund 'jetë se i japmi një menatë katundevet tanë. Të bësh proxhete për pjeqtë e katundit i shton vet gjë pak mot një gjuhje, një kulturje ç'ka vitët e nomruar. Është si t'i shtosh gjë karriollata çimendi një shpije gjimës të ratë.

Katundet arbëreshë, pa të rinj, janë si shpi pa bil, janë si shkolla pa nxënës, janë si qisha pa bestarë, janë si valle pa kopile.

UNIARD, me këto njëzetedy (22) Shoqata, do t'i japë një shpresë trimërisë, kopilërisë arbëreshe. Shpresa nëng rron mbi retë, rron te vëlma e njerëzvet, te zëmra, te urtësia e atyre njerëzve që dishërojnë të bëjnë gjë për biltë e tyre. E shpresa pak e pak merr kurm, daledalë bëhet realitet.

Do të zëmi ka Fëmilat Arbëreshe: atjë ku, me qumshit e mëmavet, rritet menata e Arbërisë. Erodhi vrau djemt ebrenj te djepet e tyre, na s'duami se grat arbëreshe t'i japën bilvet qumesht të bjerë.

Do të zëmi ka Shkollat mëmësore, atje ku djem e vasha zënë e lujën me shkronjat e alfabetit, me fjalët e gjuhës tyre: atjë luhet e para pjesë e lojës; atjë stiset shpia o digjet lëmi me gjithë dhomatët.

Prindët e Shkolla mund të pjerën ujit 'alla larta', mund të shprishjën te zëmra e të rinjvet mallin e gjuhës.

Si një ri-marrje, për leshi, i njëi fati të keq që dukej i shkruar për Arbëreshët.

Zëmi ka Folea e parë. Atjë ku lehet e ku shkon të parët vite një djal, një vashë.

Zëmi ka Shkolla: mëmësore, fillore, pra e mesme. Hap pas hapi, te shkalla e dijës. Me paqë e urtësi. Me fjalët arbëreshe të mëmës, të katundit. Kështu stiset gjuha: fjalë pas fjalje; kështu rritet ndërgjegja: kënkë pas kënkje, rrëfim pas rrëfimi, përrallë pas përrallje, shkrim pas shkrimi.

E Prind e Mjeshtla kanë kenë paqë e durim, e do të shohmi te pak mot si, nën duarvet të tyre, zbuqojën lulet e rea të Arbërisë. E, te kjo punë, do t'i rrimi afër aq prindvet sa mjeshtlavet, me libre, me fjalë, me këshile.

Sot, si dje, lozja e gjakut tonë arbëresh luhet te Fëmila e te Skolla. Njera ç'jemi mbë herë.

UNIARB u le se të jetë brum.

(D.)

* Tek UNIARB-i bëjnë pjesë Shoqata Kulturore të këtyre katundeve arbëreshë: Kastërnxhi, Çifti, Purçilli, Frasnita, Ferma, Ungra, Firmoza, Spixana, Rrota, Shën Bendhiti, Shën Murtiri, Shën Mitri.

'U rri mirë e ashtu kam sprënxë për ty'**Pietro Abitante**

ka Shën Pali (Pz)

"...Partirono le rondini dal mio paese freddo e senza sole...non ti scordar di me".

Në Shën Paljin i Aljbërshjëve, ashtu si tek gjithë bota, një ndër momentet më i bukur e më i prituri, është ai kur kishteri martohet: darsmit kanë një vlljerë e rëndë e jo vetëm për të dy të rinjt që ljidhen për një jetë më e mirë, po edhe për prindët, gjiritë, miqt tue rritur me nder, me amur e me të ndihurit. Ndaj ndër shënpaljtë shkurqinë, më se dhëndri e nusja, e bëjin krushqit e prindët, të nderesatur, më se gjithë, për një " kuntrat" i mirë. "Amuri vjen pas, bashkë me bukën" thoi, gaz në buzë, e zeza mëmë; e sidomos kur ish guerra në vitrat '40, kur për një tumën grurë (50 kg) duhej një muaj fëtigë muratori. Rrallëherë dhëndri me nusën zgjidhshin vet. Ashtu si do të bënej protagonisti ynë, Tulji Kalliu.

Ai kish dhjetë vjeçe kur, dhishipull skërpar tek Viçenxi Mungut, ju namurjas të motrës së tij, Karminuçës. "Këtë ke të marrësh ti për nuse!" - i thoi e motra tij, Dilja, që u kish gati martuar me Viçenxin. Po Dilja muar tym tue bërë finjën e s'pat si te ndihnei të vëllanë pse vdiq tetë ditë pas. Tulji qëndroi vetëm me pruxhetin e tij po nëk e harroi fjaljën e të motrës. Tek fëmilja e Karminuçës ishin shumë e s'mangonei uja: jëma, Ljena Çafandit, kish gjashtë vashazë e tre guanjun. Ajo qepnei ljiwere e bënei mjeshtëlljen tek matrimonet. E mbai pas Karminuçën se ashtu ajo e ndihnei edhe xëj mistjerin; po tue bërë ashtu s'e dërgonei në skollë.

Po për të xëj të shkruanej e pënxi Tulji: i bljejt laps e kuadhern ku bëne e shkruanej paxhëna të pljota me " io ti amo". U dishtin fsheur për tetë vjet njera kur u bë shkurqia: Tulji zgjodhë, për mbashaturë, të ungljitë Bjazin e Marqonit e Frangjiskun e Beninjit që van ka dera Ljenës e i kënduan me surdulina: "Na than se kini një mushqerrëz e se do t'e shisni". Delj i shoqi Ljenës, Nikolla Pallatekut e i thot atyre: " S'kemi kafshë të shesem na!" po e shoqja, që e kish marr vesh, i përgjegjet: " E kemi , e kemi e është edhe e bukurë po... ju ç'doni ju për paljë?", e ata i u përgjegjtin asaj tue kënduar " Një mjllëz lirë". "Mirë ashtu!" thot Ljena e u bë shkurqia.

Ato serenatat " A Portofino" (ashtu ia thoinë gjitunisë së Karminuçës), sadomos ish mizerie, bëhshin çdo mbrëma, me kënga në ljetisht si " Grazie dei fiori" ose "Non ti scordar di me" e me kënga aljbereshe më

"IO STO BENE E COSÌ SPERO DI TE"

"...Partirono le rondini dal mio paese freddo e senza sole...non ti scordar di me!"

A San Paolo Albanese, così come per l'umanità intera, uno dei momenti più belli e più attesi della vita è quello del matrimonio. Esso ha valenza esistenziale non solo per i due giovani interessati, coi loro sogni di vita migliore, ma anche per i genitori, parenti, amici, col reciproco vantaggio di veder accrescere affetti, stima, e aiuto. È forse per questo che tra gli shënpaljtë, il fidanzamento era gestito molto spesso dai rispettivi genitori, interessati, più che altro, a realizzare un "buon contratto" di parte; "L'amore nasce dopo, con la condivisione del pane", affermava serafica mia madre. Ciò era ancor più legittimo negli anni Quaranta, a cavallo della seconda guerra mondiale, quando per un tomolo di grano (pari a cinquanta chili) occorreva un buon mese di lavoro da muratore, e quando partorire figlie femmine non era gran fortuna, perché queste sarebbero state poco idonee per il duro lavoro nei campi. Era difficile concepire di poter scegliere e gestire da sé il proprio avvenire di coppia, cosa che, invece, sognava di fare fin da piccolo il protagonista della nostra storia: Tulji Kalliu (Salvatore Santamaria). All'età di dieci anni, Tulji s'innamora di Carmina Paschino, sorella di Vincenzo Paschino, presso il quale era apprendista calzolaio e che, a sua volta, ne aveva appena sposato la sorella maggiore, Diljën.

"Questa devi prendere per sposa! - gli suggeriva Dilja sorridendo bonariamente e additandogli la piccola cognata, anch'essa di soli dieci anni. Dilja, però, si ammalò, colpita dal freddo mentre faceva nella fontana pubblica la lisciva, e muore appena otto giorni dopo il matrimonio, lasciando il fratello solo nel suo progetto idilliaco. Tulji, memore del prezioso suggerimento della sorella maggiore, si ostinò da adolescente a perseguire da solo il suo sogno d'amore.

La famiglia di Carmina era povera e molto numerosa. Ljena Çafandit (Maddalena Filomeno), sua madre, oltre a Viçenxin, aveva altri due maschi e cinque femmine. La madre si guadagnava da vivere, in occasioni di matrimoni o feste private, come "maître" di cucina, nella gestione dei rituali di nozze e nella vestizione della sposa perché era anche sarta e creatrice dei costumi tipici di San Paolo; conservava con gelosia i segreti del mestiere e portava con sé la figlia

surdulina e karramunxa, si" "Moj ljulje i këtij sheshi çë shumë më zbukuron, me hare më mbljon, me hare më mbljon..."

Gjashtë muaj pas, në 28 shëndreut 1942 Tulji martohet e, gati një muaj pas, niset suljdat në 20 janarit 1943. I ljëshon te shoqën, e ngarkuar, jëmës, sepse s'kishin shpi . Ai kish spërënxën te bljenez me turesët e pagës së suljdatit e më parë se të nisej ia këndoi Karminuçës të ljurtmen serenatë "...Partirono le rondini dal mio paese freddo e senza sole...non ti scordar di me!"

Po, pas ca mot, erdhtin të lligat: ka Imperia ku bënej C.A.Rin e vunë,Tuljin në tren drejt për Rusjën: ish guerra! Kur 'Talia ljiipi armistixin merikanëvet, tedheshkerat e bënë prixhunier a Monza, afër Milanës e e qelltin tek kampi "di concentramento" i Ziegenhain: "...na zunë në Monxë, na mustistin si dosa tek një tren e na qelltin Ziegenhain-rrëfien Tulji. Qljen dy vjet pasjunje: të mbillur, mbë të errët tek barraka të bëra me dërrasa , diljim përjashta një herë ditën, s'kishim ku të ljahshim, hajim karota me bukë e muljehast, i skruanja Karminuçës një herë në muajt vetëm dy fjaljë , mos të na e shqirin litrën, e thojm njeri tetri sulu se rrijim mirë". Natën, Tulji ëndërnej serenatat që i bënej nusës, katundin e shokët me të çiljet birnej thumbazit e tiqëvet tue ljuajtur ljumadhe o kur me ata bridhne bishtakaljin. Po kur zgjohei sa e lligë i prirei jeta! e thot se "...rrijim më keq se dosat : na hajin morrat, pljeshtat e s'diejim aftin njetritjetrit për sa qeljbëshim; disa herë na largoin ka kampi vetëm për të na qellin tek njetër kamp ku ljëshoin ebret të vdisin uri: i mirrim të vdekurë e i shtulloim tek një fos i madh e pëstajna i mbuljoim ndën botë. Popo popo ai shërbes ç'ish!" Kur prirshin te barrakat e mirrë trëmbësira. E Tulji, megjithëatë, i zëi vjeshin shokëvet e bashkë këndoin këngat që i këndonej Karminuçës e çilja, murga, nd'atë mot nëk e shkonei aq më mirë se i shoqi. Dëmet e guerrës ndihshin dhe atje, në Shën Palj: Karminuçë kish pasur një emorraxhi e, pa jatrua, e kish bjerr djalin.

Kur i arrivoi litra, Tuljit iu errë jeta më keq . Po kjo është një storje që rritet bukur! Mjeshtri skërpar Viçenxi Mungut i thoi çdo herë ljëtisht se " L'uomo allegro non muore mai". Në llunarin e 1945 arrivuan merikanët e i libëartin. "Na muartin merikanët, na gjeshtin, na ljaqin, na veshtin, na vunë në tren e na dërguan në 'Talië " Thot sod Tulji adhe pljot haresh. Vu 20 ditë për të prirej ne katund, të ljurtëmet

(Karminuçën), per essere aiutata e per avviarla all'attività e privandola, purtroppo, della scolarizzazione.

Ma a questo ci pensò Tulji: le comprò quaderno e lapis e le insegnò a scrivere, facendole riempire pagine e pagine di "io ti amo". Una singolare dichiarazione d'amore! Un affetto adolescenziale coltivato e rafforzato di nascosto e che, otto anni dopo, portava al momento del fidanzamento ufficiale. Tulji sceglie, quali ambasciatori ufficiali i suoi zii più stretti, Frangjiskun e Beninjit (Francesco Gulmi) e Bjazinin e Marqonit (Biagio Santamaria) che si recano da Ljena, per chiederle la mano della figlia, cantando accompagnati dalle surduline (zampogne a canne corte): Ci hanno detto che avete una manzetta da vendere". Esce il padre, Nikolla Pallatekut, e risponde " Non vendiamo animali noi!". Ma la moglie, capendo che si riferivano alla figlia, zittisce il marito e aggiunge: "Ce l'abbiamo eccome ed è anche bella ma...voi che cosa volete in dote?" ed essi le rispondono:" Mille lire!". E lei: "Affare fatto!" E così si ufficializzò il fidanzamento.

Le serenate a "Portofino" (così Tulji chiamava il vicinato della sua amata) erano frequentissime e, nonostante la miseria, la loro felicità era piena e condivisa: si spaziava in coro dalle canzoni più moderne e melodiche del tempo (come "Grazie dei fiori" o "Non ti scordar di me") a quelle aljbëreshe accompagnate dalle surduline "Moj ljulje i këtij sheshi çë shumë më zbukuron, me hare më mbljon, me hare më mbljon...". Dopo soli sei mesi, il 28 dicembre del 1942 si sposano e Tulji, appena ventidue giorni dopo, il 20 gennaio del '43, privo di casa propria, affida la novella sposa incinta alla madre, e parte per il servizio militare, speranzoso, con i soldi della paga militare, di comprarsene una tutta per sé e la sua amata. Le canta un'ultima struggente serenata: "...Partirono le rondini dal mio paese freddo e senza sole...non ti scordar di me!" e s'avvia per la naja.

Ma da Imperia, dove aveva seguito il corso d'addestramento per le reclute, viene messo su un treno, direzione Russia: è la guerra! Gli eventi precipitano e, quando l'Italia chiede l'armistizio agli americani, Tulji e i suoi commilitoni sono accerchiati dai tedeschi e fatti prigionieri a Monza; stipati su un treno-bestia sono inviati al campo di concentramento di Ziegenhain: "... Ci hanno stipati in un treno come porci" - ricorda Tulji. Furono quasi due anni di sofferenze e privazioni: chiusi al buio in baracche di legno, si usciva una volta e per un'ora sola al giorno all'aperto per lo più per bisogni fisiologici; nessuna possibilità di lavarsi; il cibo consisteva in carote e pane ammuffito (quando c'era!)

kilomètre i bëri kaljuar mushkës njera ku muar pustalin e të parën e gusti 1945 ish "finalmente" Shën Palj. Përpara derës e shoqa bënej, kryenguljaz, pundin e s'e kish par kur arrivoi. Ai, pas gjithë atë që kish shkuar, gjetë fuqin te ndurisnei emociunen e ti dridhnei këngen me të çiljën e kish lëshuar, kështu: "tornarono le rondini, al mio paese caldo, è primavera": ju duk të dive sikuna të lëshshin njetër herë.

Karminuça kish xën ka jema mëstjerin e i bënej ljiweret gjithëve ne katund kurse Tulji, "mjeshtër i parë" e tradhitavet e katundit, me karramunxa e ljiçri perzienei këdo ndër matrimonet e në çdo festë e katundit bashkë me të biljën Françeska, krygrupi i folklorit në Shen Palj.

Sod Karminuça shkoi tek jetra jetë kurse Tulji, 90 vjeçar, megjithëse ka probleme tek ecuritë, rron bukur me të niprat e të bilit, Françeska e Ana, e çilja i dha nder me pljeqërinë pse është sinku i Shën Paljit.

L'unica possibilità di comunicare con l'amata sposa era lo scambio di una lettera o cartolina, una volta al mese, in cui non si potevano scrivere che frasi brevi e scontate, come "io sto bene e così spero di te", comunque consolanti perché erano indizio di essere ancora in vita. Tulji sognava le serenate alla sua amata, il suo paese, i suoi giochi da bambino come "bishtakàlji" o quando perdeva i bottoni dei suoi pantaloni giocandoli a "ljumadhë" (i bottoni venivano sistemati in bilico su un sasso posto in piedi; in quelle condizioni precarie lo si doveva colpire da relativa distanza con altre pietre piatte - ljumadhet- e chi lo faceva cadere vinceva la posta in gioco). Ma la realtà del risveglio era amara. L'indigenza e la sporcizia erano tali da rischiare di morire: pidocchi, pulci e fetore di ogni tipo. Racconta Tulji che le uniche sortite fuori dal campo erano quelle in cui i tedeschi venivano a prelevarli e a portarli nel campo di sterminio vicino, pieno di ebrei lasciati morire di fame, e dove erano costretti a prenderne i corpi privi di vita, smunti, minuti, solo pelle e ossa, e buttarli in una fossa comune. Scioccante!

Di ritorno, nel buio delle baracche, la paura di far la stessa fine era forte e, per superarla, paradossalmente, Tulji cantava, assieme ai compagni di sventura, le canzoni dei tempi belli passati con la sua amata che, nel frattempo, non se la passava meglio, perché gli effetti della guerra si sentivano anche a San Paolo: Karminuça e la mamma vivevano nella povertà più assoluta e, in tale stato, non solo lei aveva perso il bambino ma, senza alcuna assistenza medica, aveva rischiato la morte per emorragia.

Tale notizia prostrò il nostro amico ulteriormente. Questa, però, è una storia che finisce bene perché nel luglio del '45 gli americani li liberano: si torna a casa! "Gli americani ci hanno svestiti, lavati, rivestiti, messi in treno e mandati in Italia" aggiunge Tulji.

Il viaggio di ritorno durò ben venti giorni: gli ultimi venti chilometri li percorse a dorso di mulo; giunto a Noepoli (Nojë) prese il pullman e il primo agosto del 1945 era, finalmente, a San Paolo. Davanti all'uscio di casa, vedendo la moglie, ignara del suo arrivo, col capo chino intenta a ricamare, nonostante l'emozione del momento e quel che aveva vissuto, trovò la forza di salutarla, parafrasando la canzone della serenata d'addio, intonando così: "... Tornarono le rondini, al mio paese caldo è primavera". Fu una coppia rinata.

Karminuça aveva appreso l'arte della mamma e creava costumi femminili per tutte le donne del paese mentre Tulji, profondo conoscitore delle tradizioni del paese, con i suoi canti polifonici e le zampogne (karramunxat), con la sua immancabile ironia allegra e contagiosa ravvivava ogni matrimonio e festività: erano punto di riferimento, con la figlia Francesca, del folklore e delle tradizioni della comunità.

Oggi Karminuça non c'è più e Tulji, alla venerabile età di novant'anni, benché abbia qualche problema di deambulazione, vive sereno attorniato dai nipoti e dalle due figlie Francesca ed Anna, la quale, con grande orgoglio del papà, è diventata il primo cittadino del paese.

Fjalë e Fjalë

(të mbjedhura ka) **Giulio Peta**

ka Garrafa (Cz)

1. Na arbëresh pi shum mot bashk...me zamëra
Noi Arberesh siamo stati sempre insieme...con l'anima
2. Sot bënjëm brumin, menatë bënjëm bukun
Oggi facciamo il lievito, domani facciamo il pane.
3. Sot vemi pi rikje ka 'rinaki' e menatë vemi pi tru ka mali.
Oggi andiamo per erica dal 'Rinacchio' e domani per legna in montagna
4. Dje na shtripoj llopa e dhia
Ieri ha perso il latte la vacca e la capra
5. Sot na dishtroi llopa e dhia
Oggi ha abortito la vacca e la capra
6. Dje na puall gajdhura e dela
Ieri ha partorito l'asina e la pecora
7. Gajdhura është barsë
L'asina è incinta
8. Menatë na vemi te kroi e Nxiks e bënjëm vukatën me hi
Domani noi andiamo alla fontana di Ngica e facciamo il bucato con la cenere
9. Gra ç'punonjën spartat
Le donne che lavorano la ginestra
10. U jam keq – Llopa është sëmurë / *Io sono ammalato – la vacca è ammalata* (differenza tra persone e animali...).
11. Pi tre dtë rimonjëm ka mali e pra vemi ka poshtë / *Per tre giorni zappiamo in montagna e poi andiamo in pianura.*
- 12.- Lllirin më parë e vam te ujut, pra shtipnimë me manganin e pra e krihinimë me kardin / *Il lino prima lo mettiamo a mollo poi lo spezziamo con il mangano e poi lo pettiniamo col pettine di ferro.*
13. Më parë ljuanim djatht ka karrerat - / *Prima giocavamo il formaggio in località Carrera.*
14. Më dhemat bënjmë thimoninë – *Con i covoni (di grano) facciamo le biche.*
15. Shprishinjm dhematë te lljami e shtipnim me kamb (zoccoli) me llop -*Spargiamo i covoni sull'aia e poi li pestiamo con le vacche.*
16. Kur frin era te lljami fluturonjën hjuska, kalli e grur – *Quando soffia il vento nell'aia, volano la pula, le spighe e il grano.*
17. Pim uju te ku shellin e lopës – *Beviamo l'acqua nell'impronta dello zoccolo della vacca.*
18. Menat vemi e hartanjm grurin ka gjogjë - *Domani andiamo a pulire il grano dalle erbe cattive...*
19. Vur duakun te samari - *Metti la bisaccia sopra la sella...*
20. Kush mirë u rua, mirë u gjant – *Chi bene si è guardato, bene si è trovato.*
21. Pjekmi misht me hellin – *Arrostiamo la carne con lo spiedo...*
22. Dje shkundum ullistr - *Ieri abbiamo scosso le ulive dall'albero.*

Rrëfime

Shapka Ija Prëmianit (4)

Lja Prëmiani, kur blji gjajgë për t'a vëi ngrah, dishi ke ngë bëhshi maiu e vjetërë. Një herë bleu një shapkë, a mbajti më ke një zet e vej tre thëndrë ke shapka ngë kish a daljera e mira. Kur çë udiq, shapkën ia vun ta tavuti.

Il cappello del signor Primiano

Il signor Primiano, quando comperava qualcosa per indossarla, pretendeva che non dovesse mai diventare vecchia. Una volta comperò un cappello, lo tenne per più di venti anni, e si lamentava che il cappello non era riuscito bene. Quando morì, il cappello glielo misero nella bara.

Kungëlljat të Ija Amilqrit (9)

Lja Amilqri i thoi shumë të mëdhenjra kungëlljat. Një herë tha ke kungëlljat çë kisha mbjellër ta kopshi çë kishi ta "Matroku", u kishin bëndër haq të gjetra ke a rrun ta kambanari të "Horas": u kishin të ndurçiniur rreth të rrumi i kumborës e kur frii era bë ta tringlloi.

Le zucche (= bugie) di Amilcare

Il signor Amilcare le raccontava grosse le bugie. Una volta raccontò che le zucche che aveva seminato nell'orto che possedeva in contrada "Matrocco", erano cresciute tanto da raggiungere il campanile di Castelnuovo della Daunia: si erano attorcigliate al batocchio della campana e, quando soffiava il vento, la facevano suonare.

Tralja Mëkalanhëlit (24)

Kur çë mbilli dherat ta "Fundana Sharriljt", Mëkalanhëli i morit, për t'shtipi, dhamatat i vei tre mar ma një tralja. Ku ngë mund të vei ma traljn, dhamatat i nxiri sipër ma shpërtunat, e pas i vëi sipër traljas. Këtë shubtir sulu Mëkalanhëli a bëi a kështu. Gjith tjerat, dhamatat i vëin tre mar ma kartunin e dhe ma trainin; e, ta dherat dhë merc, vein ma shpërtunat. Tralja ishi gjith të Mëkalanhëlit.

Zef Beccia

ka Kazallveqi (Fg)

La slitta di Michelangelo

Quando seminava i terreni in contrada "Fontana Sciarillo", Michelangelo i covoni li carreggiava con una slitta. Laddove non poteva andare con la slitta, i covoni li trasportava in un posto più comodo con gli sportoni, poi li caricava sulla slitta. Questo lavoro solo Michelangelo lo eseguiva così. Tutti gli altri i covoni li carreggiavano con il carrettone e con il carretto; nei terreni ripidi e scoscesi usavano gli sportoni. La slitta era una esclusiva di Michelangelo.

Këpucari (47)

Nji këpucar, kur çë zëhshi ma të shoqën, i thoi: -'Uë, ti Nardia, bil dhë cambëri, çë ecën ma dheun i kuqi ngjitër ndën këpucëtë!'. Këpucari ishi i thati, ma Nardia ngë bë t'ia bëi. Kështu, nga një herë çë zëhshin, pëçiohshi nji zjarr çë ndurisi një javë.

Il calzolaio

Un calzolaio, quando litigava con la moglie le diceva: -'Ehi tu, Leonarda, figlia di cafoni, che cammini con la terra rossa appiccicata sotto le scarpe!' Il calzolaio era duro di carattere, ma Leonarda non gliela dava per vinta. Così, ogni volta che litigavano, si accendeva un fuoco che durava una settimana (= si tenevano il broncio per una settimana).

Di ullezëra (79)

Këtù një herë ishin di ullzëra. Aq çë duhshin mirë, ke kur çë ndodhëshin, shpëtihsin. Kishin shkallën për t'hipin lart bashkë. Për t'njshin, nganjari (=çdonjëri), ngjei gjimsë der.

Due fratelli

Qui un tempo stavano due fratelli. Tanto si volevano bene, che quando si incontravano, si sputavano. Avevano la scalinata per salire al piano di sopra in comune. Per distinguersi, ciascuno dipingeva metà della porta.

(ka më)

Vincenzo Straticò

(Ungir/Cs, 1948-2016)

Të shtunën 26 shkëntar 2016, pas një sëmundje të rëndë e të gjatë, vdiq, Ungër, miku, shoku mësimi dhe kryetari i grupit 'Moti i parë' Viçenx Stratikò: kish gjashtëdhjetë e tetë vjet.

Zu e shkruajti arbërisht mbi 'Jeta Arbëreshe' tek numari 3; pra për pesë vjet mbet qetë. Si vate në pension, njetër herë e muar malli të shkruanej arbrisht. 9 artikul, gjithë zëmra e Viçenxit tonë.

Njo artikulli, njëri pas jetrit:

- **Grazie, 'Moti i parë'!** (nr.3/2002,f.6);
- **Edhe Ungra vete ture... shkarë** (nr.59 / 2008, f.5);
- **Ku vate furnoj Karnivalli i Ungris?** (nr.61/2009,f.4);
- **Ishim katir o pes shok ket barri** (nr.63/2009,f.5);
- **Ajri Shin Mëris Malit** (nr.65/2010,f.12);
- **Ke t'lefeç gjaku** (nr.66/2010,f.4);
- **U buar gjithsej ndir kta katunde! Kush ftesin?** (nr.67/2010,f.6);
- **Urime Jetës Arbëreshe** (nr.70/2011,f.5);
- **Shurbise të mira e...të liga, pir Ungrin** (nr.73/2012,f.10).

U dua t'e mbanj mendë me fjalët që shkruan ai, për 'Jeta Arbëreshe', te nr.70/2011,f.5):

"Doj t'i shkruanja kta t'katir rrigë drejtorit Gustin me sprënxin se Drejtori (si i thoni ju) m'i publikon ket JETA ARBRESHE.

E shkruajta të madh se e meriton. E meriton se simbjët bën dhjet vjet ç'u le kjo rivistë. Kan qën të ngürt, eh, Gusti! Jam'e t'shkruanj aposta. Jam'e të shkruanj se ti t'bënj urimet time pir kta të par dhjet vjet edhe pir vitrat që vijin, pir shum mot.

JETA është virteta jeta jòn, i Arbreshëvet që rrin nd'Italljet; ku nganjë mund shkruanj si fjet ket katundi tÿj; pa pasur turp, pa trëmbur se i thon kundir. Skruajin gjith edhe pa pasur shum urtësi. Si kish të bënja njëmos të shkruanja edhe u?!

JETA na buthton që bëmi ndir kta katunde, që thomi, si fjasmi, si hami, si shurbemi, si qeshmi e si qami: ... si rromi! Kem t'e ringraxjarmi rivisten pir gjith kta shurbise, pse tjetër ng'i t'lëjin të shkruanje atën që donje, e te gjufa jote. U ngë di të fjas shqip... e nëng dua t'e xë.

Pstana Drejtor Gustini e di se që bën. Di kush jemi e si jemi,na që shkruami: na njef gjithve, pullëmb e

Zef Mirdita

(Prizren 1936 - Zagreb 2016)

Të hënë 4 Prill 2016, në moshën 80-vjeçare, vdiq në Zagreb/Kroaci, historiani dhe akademiku kosovar i njohur, Zef Mirdita. U kish lerë në Prizren, më 13 mars të vitit 1936.

Bashkëpunimi i dr.prof. Zef Mirditës mbi faqet e '**Jetës Arbëreshe**' u ngjat për 5 vjet (2004-2008) e qe një nderë për revistën tonë.

Këtu poshtë shënomi shkrimet e tij mbi J.A., njëri pas jetrit:

- **Milosh Gjergj Nikolla - Migjeni (1911-1938)**, Studimet, Zogu dhe Shkodra/1 (nr.24/2004, faqe 5);
- **Milosh Gjergj Nikolla - Migjeni (1911-1938)**, Ndikimet, pesimizmi, antikonformizmi/2 (nr.25/2004, faqe 5);
- **Milosh Gjergj Nikolla - Migjeni (1911-1938)**, Ëndrra e një shoqërie të re/3 (nr.26/2004, faqe 5);

- **Skënderbeu, mbrojtës i Qytetërimit Europian/1** (n.35/2005, faqe 12);

- **Koha e Skënderbeut/2** (nr.36/2005, faqe 13);

- **Skënderbeu, mbrojtës i Qytetërimit Europian/3** (n.37/2005, faqe 13);

- **Skënderbeu, hero i Shqiptarëve/4** (nr.38/2005, faqe 13);

- (Gjuha e 'Mesharit' të Gjon Buzukut) - **Nismë e normimit të Gjuhës Letrare Shqipe/1** (nr.40,2005, faqe 13);

- (Gjuha e 'Mesharit' të Gjon Buzukut) - **Nismë e normimit të Gjuhës Letrare Shqipe/2** (nr.41,2005, faqe 13);

Mbi Shpërnguljet e Shqiptarëve (nn.46,47, 48,49,50,51 / 2006-2007), studim në 6 artikuj;

Kosova, nga parahistoria deri në antikën e vonë (nn.55,56,57 / 2007/2008), studim në 3 artikuj;

Familjes së prof.Zefit Mirdita, ngushëllimet tona.

qikatùr, si thomi na; mua ngi m'tha një her se jo; më shejpt ç'i m'erdh apriesu.

Qjo është gjithsej, Gusti, pir kit hër! Pak fjal vetim pir urimet që meriton. Mund jet edhe se njetir her të thom kundir, ma nani meriton kshtu!

Të fala me zëmër, tij e kuj na djovasin".

Fjalorth Arbërisht-Lëtisht

(vjen ka nr.81)

K

karròqe-ja *sf* grossa secchia di legno
 karrùmbull-i *sm* mucchio, gruppo
 karrùmbull *avv* in gruppo, in massa
 kashhtë-a *sf* paglia
 kat-i *sm* catino, tinozzo per bucato
 katër *agg.num.card.* quattro
 katërdhjetë *agg.num.card.* quaranta
 katërmëdhjetë *agg.num.card.* quattordici
 katërt (i,e,të) *agg.num.ord.* quarto
 katërzet *agg.num.card.* ottanta
 katoq-i *sm* basso, deposito, granaio
 kàtrish *avv* in quattro parti
 katrolle-ja *sf* brocca
 katund-i *sm* paese
 katundar-e *agg* paesano, compatriota, contadino
 keq *avv* troppo, molto; male
 keq (i,të) keqe (e) *agg* cattivo, malvagio
 keqe-ja (e) *sf* male, malanno, disgrazia, malvagità
 kezë-a *sf* diadema nuziale muliebre
 këcenj *v.tr.intr.* saltare, balzare, ballare
 këcim-i *sm* salto, ballo
 këllas *v.tr.* conficcare, inserire, introdurre
 këllënjë-a *sf.* sporcizia
 këlllogjër-gjri *sm* monaco
 këmbalarta *avv* a gambe all'aria
 këmbalesh-i *sm* mandriano, pastore
 këmbë-a *sf* piede, gamba
 këmbëz-bza *sf* sgambetto, pedale, piedistallo
 këmborë-a *sf.* campana
 këmill-i *sm.* limaccia, lumaca senza involucri
 këmishë-a *sf.* camicia
 kënatë-a *sf* brocca, orciuolo
 këndim-i *sm* canto, inno, melodia
 këndonj *v.tr.* cantare
 këngë-a *sf.* canto
 këngëtar-i *sm* cantore, poeta
 këpucë-a *sf* scarpa
 këpurdhë-a *sf* fungo
 këputënj *v.tr.* spezzare, rompere, troncare
 kërçëz-çza *sf* cartilagine
 kërkonj *v.tr.* cercare, ricercare, esigere
 kërsës *v.tr.intr.* vibrare, scagliare; crepitare
 kërshterë (i,e,të) *agg.* cristiano

protopapas Emanuele Giordano

albanolog ka Frasnita,Cs (1920-2015)

kërrusënj *v.tr.* accorciare, restringere, ritirare
 kësinj *v.intr.* gemere, lamentarsi
 kësulë-a *sf* berretto, copricapo di lana
 këshet-i *sm.* treccia, chioma
 këshhtënjë-a *sf.* castagna
 këshhtë *avv.* così, in questo modo
 këtej *avv.* di qua, per di qua
 këtjë *avv.* ivi, lì, là
 këtjetjë *avv.* lontano, di là
 këtù *avv.* qui, qua
 kizë-a *sf.* potatoio, roncola
 kjo *agg./pron.dimostr.* questa
 kllogjër-gjri *sm.* monaco, calogero, eremita
 kllosë-a *sf.* chiocchia
 koc-i *sm.* colle, cima di monte,collina
 kocarahj-i *sm.* colle, collina, altura
 kocdej *avv.* fra tre giorni
 kocë-a *sf.* testa, capo; 1/32 di tomolo
 kocëz-cza *sf.* capocchia
 kokodhisënj *v.tr.* inghiottire, trangugiare
 kokorisënj *v.intr.* chiocciare
 kòkull-a *sf.* palla, bitorzolo
 kolëndër-ndra *sf.* confetto
 kollë-a *sf.* tosse, catarro
 kollocidhe-ja *sf.* euforbia (erba)
 kollogré-a *sf.* monaca
 kollomé-a *sf.* stoppia
 kondër-dra *sf.* sporcizia, macchia
 konë-a *sf.* cappella, nicchia, immagine
 konjë-a *sf.* boccone di pane masticato (per neonati)
 kopàn-i *sm.* battitoio per panni da bucato
 kopë-a/-ja *sf.* schiera, mandria, branco
 kopicë-a *sf.* tarlo, tarma, tignola della lana
 kopile-lja *sf.* giovinetta, signorina
 kopilëri-a *sf.* giovinezza, gioventù
 kopré-a/-ja *sf.* letame, stabbio, sterco
 koprisënj *v.tr.* concimare
 kopsht-i *sm.* orto, giardino
 kopshtar-i *sm.* giardiniere, ortolano
 koqe-ja *sf.* chicco, granello, acino; foruncolo
 korb-i *sm.* corvo
 korëz-rza *sf.* icona, quadro; cimice
 koritë-a *sf.* trogolo; abbeveratoio

korqull-a *sf.* corteccia, scorza, baccello
 korra (të) *sf.pl.* mietitura
 kortëz-zi *sm.* mietitore, falciatore
 korronxi-u *sm.* gelso
 kotë (i,e,të) *agg.* vano, inutile, futile, illusorio
 kothër-thra *sf.* corteccia (di albero, pane..); cotenna
 krah-u *sm.* braccio; ramo; ala d'uccello
 kraha-kraha *avv.* a braccetto
 krahëror-i *sm.* petto, scopla, sterno
 kravele-lja *sf.* pane, pagnotta
 kraviqe-qja *sf.* pagnottella
 krehënj *v.tr.* pettinare
 krëkëa-kza *sf.* àcero
 kremte-tja *sf.* festa, solennità
 kremtonj *v.tr.* festeggiare, celebrare
 kreshmë-a *sf.* quaresima
 krëhër-hri *sm.* pettine; pettine del telaio
 krënde-ja *sf.* ramo secco, frasca, fuscello
 krijtar-i *sm.* creatore; capo
 krikomel-i *sm.* granturco
 krimb-i *sm.* verme
 kristël-tla *sf.* gramigna
 krishterë (i,e,të) *agg.* cristiano; individuo, persona
 krishtëri-a *sf.* cristianità
 krishtërim-i *sm.* cristianesimo
 krok-u *sm.* tuorlo d'uovo
 kroq-i *sm.* zappa
 krua-kroi *sm.* fontana, fonte, sorgente
 krùanj *v.tr.* grattare, solleticare
 krunde-ja *sf.* crusca
 krùskull-i *sm.* specie di cannolo
 krushk-u *sm.* affine, parente
 krye-krei *sm.* capo, testa, duce
 kryetar-r **sm.** capo, duce, capitano
 krypë-a *sf.* sale
 kryqe-ja *sf.* croce; sofferenza
 ksinj *v.intr.* gemere, lamentarsi
 ksistër-stra *sf.* raschiatoio di ferro
 kthjellët (i,e,të) *agg.* puro, terso, chiaro, pulito
 ku *avv.* dove
 kùanj *v.tr.* far arrossare
 kùarënj *v.tr.* mieter, raccogliere
 kùcar-i *sm.* ceppo, tronco d'albero
 kucùmbër-bri *sm.* fico immaturo
 kùçk *avv.* accovacciato, a gambe incrociate
 kuçurübë-a *sf.* cranio, testa; orciuolo malridotto
 kudò *avv.* dovunque, dappertutto
 kufë-a *sf.* cesta

kufi-a *sf.* attenzione, osservazione; pena
 kufòmë-a *sf.* cadavere, salma; carogna
 kujdesë-a *sf.* cura, preoccupazione, diligenza
 kujtim-i *sm.* ricordo, memoria
 kujtonj *v.tr.* ricordare, rievocare, pensare
 kuk-u *sm.* cuculo
 kukùle-ja *sf.* bozzolo del baco da seta
 kukùltë (i.e.të) *di seta grezza*
 kukùn-i *sm.* femore
 kukuqiqe *avv.* chissà quando, tardissimo
 kukurùl-e *agg.* ubriaco, rimbambito
 kukuvele-ja *sf.* civetta, gufo
 kulàç-i *sm.* biscotto tondo, torta, ciambella
 kulë-a *sf.* ernia
 kulëndër-dra *sf.* confetto zuccherato, coriandolo
 kulysh-i *sm.* cagnolino
 kullonj *v.tr.* colare, filtrare, scolare
 kullotë-a *sf.* pascolo
 kullotënj *v.tr.intr.* pascolare; vagare
 kulluar (i,e,të) *agg.* filtrato, colato, puro, raffinato
 kullùmbër-bri *sm.* fior di fico, fico primaticcio
 kumbàr-i *sm.* compare
 kumbi-a *sf.* appoggio, sostegno; conforto
 kumbisënj *v.tr.* appoggiare, adagiare, deporre
 kùmbull-a *sf.* pruno selvatico, prugna
 kunat-i *sm.* cognato
 kunatë-a *sf.* cognata
 kundër *avv. prep.* contro, di fronte
 kundrela *avv.* di fronte, contro
 kungim-i *sm.* comunione
 kungonj *v.tr.* comunicare
 kungull-i *sm.* zucca; tromba di zucca
 kupònjë-a *sf.* cavità di tronco d'albero
 kuptonj *v.tr.* comprendere, capire
 kupùt-e *agg.* concavo
 kuq (i,të) kuqe (e) *agg.* rosso
 kur *avv.* quando
 kurdaç-i *sm.* dorso, schiena
 kurkullòsënj *v.tr.* coricare, accovacciare, adagiare
 kurm-i *sm.* corpo
 kurorë-a *sf.* corona
 kùrpar-it *sn.* vitalba
 kurrile-ja *sf.* gru, cicogna
 kusar-i *sm.* ladrone, corsaro, pirata
 kusi-a *sf.* caldaia
 kush *pron.rel. interr.* colui che; chi
 kushall-i *sm.* tasca, saccoccia

(ka "Fjalori" i E.Giordano-s / ëshhtë më)

'Bija e mallkuar', romani i parë i Letërsisë Arbëreshe

prof.dr.Klara Kodra

Qendra Ndëruniversitare e Studimeve Albanologjike, Tiranë

“Bija e mallkuar”, ndonëse e shkruar italisht, është shfaqja e parë në prozë e talentit të shkrimtarit të ri Françesk Paolo Santori që do të çante tokat e palëruara të letërsisë arbëreshe dhe shqiptare duke debutuar në roman dhe në dramaturgji. Ky roman do t’i paraprinte (ose ndofta do të ishte bashkëudhëtar) me romanin e parë të shkruar shqip nga po ky autor “Sofia Kominate”. Ky roman që i vetmi nga tri romanet e autorit të tij që pati privilegjin e botimit. Ai pa dritë në vitin 1863 (jo më 1858, si pretendonin disa studiues). Çuditërisht duket se mbi të ka rënduar një mallkim ngaqë për një kohë të gjatë, madje tepër të gjatë, asnjë kopje e tij nuk mund të arrinte në duart e studiuesve (pa folur për publikun). Të vetmit që kanë folur për të kanë qenë De Rada dhe Stratikoi (pas citimit në “Vjetarin e vitit 1863 ku përkufizohet si roman historik mbi Kalabrinë). De Rada flet për të të “Fjamuri i Arbërit” me tone qartësisht vlerësuese “roman ... me formë të veçantë dhe vërtetësi të tmerrshme”. Stratikoi të “Manuali i letërsisë shqiptare” të 1896-ës e citon vetëm me titull. Për më tepër se një shekull e gjysëm ky roman është quajtur si i zhdukur.

Po njëqind e njëzet vjet pas vdekjes së autorit të tij dhe njëqind e pesëdhjetenjë pas botimit do të dilte përsëri në dritë, duke u shkundur nga pluhuri i harresës, e vetmja kopje e tij.

Kjo kopje u gjet e “fshehur” në një vëllim me format të vogël, tok me dy tekste të tjera në Fondin Ferrari të Bibliotekës “San Xhovani Batista” (Shën Jon Pagëzori) të fshatit arbëresh Akuaformoza.

Meritën e gjetjes së tij dhe të botimit të tij sipas kriterëve më rigorozë shkencore e kanë gazetari Oreste Parize (ish kryetar bashkie i Çerzetos) dhe studiuesi i Universitetit të Kozencës Xhani Belushi.

Ky botim rrjeshtohet midis botimeve tepër serioze që ka nxjerrë në dritë filologjia e studiuesve arbëreshë vitet e fundit. Ai pa dritë në dhjetor 2014, i shoqëruar me një paraqitje nga Xhani Belushi, një parathënie nga Anxhela Kostanco dhe një pasthënie nga Luçia Nikoleti.

Romani është i një lloji shumë të veçantë dhe që mund të quhej si modern për formën e tij, është ndërtuar në formë dialogjesh, çka e afron me dramën. Duket se Santori ka dashur të shkrijë në këtë vepër dy vokacionet e tij, atë ndaj llojit të romanit dhe atë ndaj gjinisë së dramaturgjisë.

Jo më kot në dramën e tij të mëvonshme dhe më e njohur, “Emira” gjejmë elemente të romanit. Një formë e tillë nuk ka qenë e zakonshme as në romanin italian bashkëkohës, pra, Santori përdor një risi që në romanin e vet të parë.

Në këtë roman personazhet kryesore u përkasin dy bashkësive – arbëreshe dhe italiane.

Ndonëse u botua më 1863 (pra, pas bashkimit të Italisë), problematika e tij që godet regjimin e Burbonëve dëshmon se duhet të jetë shkruar prej kohe.

Në parathënien e Anxhela Kostancos lidhet hipoteza që romani të jetë shkruar në vitet 1845-46, pra, në një kohë të afërt me vëllimin e parë me poezi “Këngëtarja arbëreshe”.

Kuptimplotë është subjekti ku një nënë arbëreshe mallkon të bijën që dëshiron të martohet – me zgjedhjen e vet, po edhe me pëlqimin e të atit – me një italian. Nëna e shpjegon këtë mallkim me karakterin e dhëndrit të ardhshëm që, sipas saj, fsheh shumë vese. Ky mallkim duket se shpjegon fundin tragjik të romanit, vdekjen e parakohshme të vajzës së vetme të çiftit të ri (vajza, Rozalba nuk i bindet së ëmës dhe duke u mbështetur në mendimin e të atit krijon familje me atë që dashuron) dhe vrasjen e Rozalbës nga i shoqi që është bërë vrasës. Hiperbolat e subjektit kanë qenë karakteristike për romantizmin kalabrez që mund të ketë ndikuar në vepër.

Në roman gjejmë disa tema dhe motive që do të jenë të pranishme në romanet e mëvonshme të Santorit: varfëria e fshatarëve arbëreshë dhe kalabrezë, cubëria, dënimi i regjimit të Burbonëve, dashuria e të rinjve që hyn në konflikt me vendimet e prindërve (ndonëse këtu autori mban anën e nënës), dënimi i martesave të përziera të arbëreshëve me italianët.

Vihet re roli i rëndësishëm i nënës në familjen arbëreshe, ndonëse kryetari i familjes ishte padyshim burri.

Në këtë vepër gjejmë edhe dënimin e dashurisë – pasion nga ana e autorit murg që në vepra të tjera ndeshet me mbrojtjen e ndjenjës së sinqertë të dashurisë. Po heroina e romanit e cila paraqitet e pajisur me virtyte fisnike familjare si bashkëshorte besnike dhe nënë e përkushtuar duket se nuk i meriton fatkeqësitë e rënda të njëpasnjëshme që bien një nga një mbi të. Autori ka dashur të paraqesë forcën e tmerrshme të mallkimit të nënës sipas filozofisë dhe psikologjisë popullore, po i ka trashur së tepërmi ngjyrat.

Rozalba dhe e bija e vogël Fiordispina (Lulegjëmbi) jepen si viktimë të pafajshme të mallkimit.

Noçenca (shkurtim i emrit Inoçenca - pafajësi), nëna që mallkon tërheq mallkimin edhe mbi vete meqenëse detyrohet të braktisë familjen pas grindjes me të shoqin dhe vdes para kohe.

Autori mban një qëndrim ambivalent ndaj saj: e simpatizon si mbrojtëse të etnisë arbëreshe dhe të identitetit të saj që rrezikohet nga martesat e përziera, si njohëse e mirë e njerëzve (meqenëse ka kuptuar veset e fshehta të dhëndrit të ardhshëm), megjithatë e dënon mallkimin e së bijës prej saj si një gabim tragjik që zgjon forca të errëta.

Rozalba shihet prej autorit edhe ajo si njeri që kryen një gabim tragjik, po edhe si viktimë e pafajshme, ajo më tepër simpatizohet dhe mëshirohet. Autori e pasqyron tek duron në frymën e mëshirës kristiane keqtrajtimin e të shoqit dhe, si murg, ndonëse fundi i saj është i tmerrshëm shpreh shpresë për shpëtimin e shpirtit të saj. (Mund të shtonim se Santori tregohet këtu më i mëshirshëm se De Rada i cili dënonte një krijesë të vet, “fajtoje të pafaj”, Parailen, të shndërrohet pas vdekjes në një fantazëm pa qetësi!)

Stanci, i shoqi i Rozalbës është nga ato figura personazhesh, që do t'i ndeshim në veprat e mëvonshme të Santorit dhe që shprehin konceptin e tij pesimist për thelbin e njeriut; ky djalë i ri që ka në thelb egoizmin degjeneron për këtë arsye nga lakmia për paratë dhe kënaqësitë e jetës, pasioni i tij për Rozalbën nuk i qëndron kohës dhe madje - hollësi psikologjike e goditur kjo - atij i zgjon urrejtje butësia dhe nënshtrimi i saj se i duket sikur e akuzojnë për gabimet a krimet e veta (tjetër imtësi e goditur – vetë shokët e tij cuba Ilahtarisen nga kjo ligësi e mosmirënjohje e tij); më vonë ligësia e Stancit rritet dhe e çon në krime, më i tmerrshmi i të cilëve është vrasja e së shoqes.

Romani i paraqitur nga vetë autori si historik, është në të vërtetë një roman zakonesh me ngjyrën historike ku elementi etnografik luan një rol të rëndësishëm siç do të ndodhë më vonë në krijimet e Santorit.

Figurat e prindërve të Rozalbës në roman paraqesin më tepër interes psikologjik për kompleksitetin më të ndjeshëm meqenëse Noçenca, një grua në thelb e mençur dhe e mirë, arrin të shkelë mbi dashurinë e nënës me mallkimin e saj dhe merr guximin e rrallë në atë kohë të lerë të shoqin ndërsa Paskuali, i ati i Rozalbës që është disi kokëfortë dhe dritëshkurtër, shfaq më tepër mirëkuptim për ndjenjat e vajzës dhe shpreh një mendim më realist për mallkimin e Noçencës, duke e parë atë thjesht si fryt i një mendimi të gabuar. Një figurë simpatike është kumbara, arbëreshi Mateo, mishërimi i urtësisë popullore, i cili e mirëkupton mospranimin e martesës me mblesëri nga ana e Rozalbës dhe përpiket ta ndalojë Noçencën të kryejë gjestin fatal të mallkimit.

Midis të gjithë atyre karakteresh të rrëmbyera personazhi i Mateos spikat me urtësinë dhe humanizmin e vet dhe është një alter – ego i autorit.

Me ngjyra satirike jepen në roman figurat e xhandarëve të cilët jepen si hajdutë më të rafinuar se vetë cubat në ballafaqim me viktimën e cubave së cilës i marrin paratë ne emër “të drejtësisë”.

Gjuha e romanit është një italishte disi retorike dhe artificiale dhe nuk shërben për karakterizimin psikologjik të personazheve i cili do të ndeshet përkundrazi në veprat arbërisht të Santorit.

Kjo vepër mund të përfshihet në realizmin e afërt me natyralizmin e disa krijimeve të këtij autori arbëresh që jep tablo të goditura nga jeta e fshatrave (në këtë rast të luginës së Savutos dhe fshatrave kalabreze, megjithatë përmendet edhe fshati i Specano Albanезes, fshati i origjinës së dy prej personazheve kryesore, Noçences dhe Mateos). Megjithatë aty gjejmë edhe ngjyrat e forta të romantizmit europian në formën e tij më të skajshme që i ekzalton pasionet e fuqishme të dashurisë dhe të urrejtjes dhe që në Itali gjeti shprehje në romantizmin kalabrez.

Mund ta përfshinim romanin e Santorit në atë lloj që do të quhej “roman i masës” dhe që në kohën e tij

përfaqësohej nga romanet e Dymait dhe Sysë në Francë.

Romanet e mëvonshme janë më të ndërlukuara dhe me vlerë më të lartë artistike.

Edhe në këtë roman ndihet dëshira e autorit për të komunikuar me një publik sa më të gjerë, dëshirë që nuk i realizua, siç thuhet me të drejtë në parathënie për shkak të vjetërimit të mesazhit politik të demaskimit të regjimit të Burbonëve. Mesazhet e rrafshit etik në këtë vepër janë çuditërisht ambivalente (a dënohet më rreptë mosbindja ndaj prindërve apo mallkimi i nxituar i nënës, dashuria si pasion i verbër apo arbitrariteti i vendosjes së prindërve për fatin e fëmijëve?)

Në vepër ka gjithashtu një mesazh shoqëror, paraqitja e varfërisë së tmerrshme të fshatrave të jugut të Italisë dhe dukurisë së cubërisë.

Komponentja patriotike shfaqet në pasqyrimin e virtyteve të arbëreshit Mateo dhe në qëndrimin mosmiratues ndaj martesave të përziera (edhe martesat e prindërve të Rozalbës ishte e përzier; jo më kot arbëreshja Noçenca jepet më largpamëse se i shoqi ndonëse edhe me gojën e së bijës flitet për një epërsi mendore të burrit).

Ky roman e pasuron ndjeshëm krijimtarinë e Santorit dhe letërsinë arbëreshe dhe do të ishte e dëshirueshme të përkthehej në gjuhën shqipe për t'iu bërë i njohur edhe lexuesit shqiptar.

PËRMBLEDHJE

“La figlia maledetta” di F.A.Santori è il primo romanzo della letteratura degli Albanesi d'Italia. (Questo è indubbiamente il suo merito storico).

Scritto in italiano ed avente al proprio centro problemi che concernono tutta la popolazione calabrese (italiana e albanese): come la povertà, il brigantaggio, i conflitti generazionali tra genitori e figli, le usanze retrograde (senza contare la maggioranza di personaggi italiani) non può essere considerato il primo romanzo della letteratura albanese, che è, invece, “Sofia Kominiata” dello stesso autore.

Avrebbe potuto esserlo, se ne esistesse una variante albanese come in altre opere bilingui del Santori, ma si tratta di un'ipotesi assai improbabile e, per di più, il manoscritto originale è andato perduto.

La stessa opera che, eccezionalmente, aveva veduto la luce della stampa, è stata considerata persa per un secolo e mezzo. Ne aveva fatto cenno lo studioso Alberto Straticò nel suo manuale del 1896 e lo stesso De Rada ne lodava il realismo e la forma originale.

Ora, finalmente, per un miracolo del caso (o della Provvidenza) è stata ritrovata nel Fondo Ferrari della Biblioteca “San Giovanni Battista” del paese italo-albanese di Acquafredda.

Il merito del suo ritrovamento è dell'ex-sindaco di Cerzeto e giornalista Oreste Parise che, collaborando con il ricercatore Giovanni Belluscio dell'Università di Cosenza, ha fatto sì che il romanzo vedesse nuovamente la luce in un'edizione critica della massima serietà, nel dicembre 2014.

L'opera, di grande importanza per completare il mosaico letterario di un autore tanto ricco quanto ignorato, è stata accompagnata da una presentazione del Belluscio, una prefazione che è, in verità, un lungo saggio di Angela Costanzo e da una postfazione di Lucia Nicoletti.

Il suddetto romanzo è stato considerato “storico” dal suo stesso autore, ma è, in essenza, un romanzo etico-sociale-psicologico con una forte componente etnografica, che sarà poi caratteristica di altri romanzi del Santori. Il romanzo è originale per forma, strutturato in base a dialoghi come un'opera teatrale. Si trattava di una vera novità estetica a quel tempo. Il Santori evidenzia altresì la complessità psicologica dei caratteri: i genitori di Rosalba, anche se onesti e lavoratori, sono gelosi del proprio potere in seno alla famiglia, al punto di sacrificare al loro conflitto la figlia.

Dal lato estetico, ha perso molto per via dell'artificialità del linguaggio, un italiano classico che non si addice ai personaggi contadini. Quest'artificialità incide sulla verità psicologica, peraltro ben concepita, dei personaggi. Questo romanzo che non ebbe fortuna al suo tempo, presenta interesse storico per il quadro dato della Calabria del diciannovesimo secolo e le sue usanze; inoltre illumina di una nuova luce la personalità complessa del Santori.

Funksioni i Onomatopeve në poemën 'Këngët e Milosaos' të J. De Radës

dr. Marisa Kërbizi

Universiteti Aleksandër Moisiu, Durrës

Hyrje. Tipare të përgjithshme të veprës

“De Rada qe lajmëtari dhe zëri i dëgjueshëm i lëvizjes romantike në letërsinë shqiptare, lëvizje e cila, e frymëzuar nga energjitë e tij të pashtershme në emër të zgjimit kombëtar ndër shqiptarët e Italisë e në Ballkan, do të zhvillohej në një romantizëm kombëtar karakteristik për periudhën e Rilindjes në Shqipëri”¹. Pjesë e rëndësishme e kontributit të tij letrar është poema *Këngët e Milosaos*. Kjo poemë është një shembull tipik i "parregullsisë lirike" romantike. Poema është e ndërtuar në mënyrë të tillë që kalimi nga një këngë në tjetrën është krejt i befasishëm, madje këngët e poemës mund të duken si njësi të veçanta. Poemës nuk ia jep unitetin bashkërendimi logjik i ngjarjeve, por ideja poetike. Copëzimi i poemës është në përputhje me parimet krijuese të De Radës, që poezia duhet të japë kulmet e jetës dhe të shfrytëzojë nëntekstin. Poezia popullore e ka ushqyer veprën me figuracionin e pasur, të freskët dhe tepër origjinal si dhe metrikën ku zotëron vargu i bardhë tetërrrokësh trokaik. Poemën e dallojnë sfumaturat e nuancat e holla, fluiditeti, epitetet metaforike aq të bukura dhe të qëlluara, figurat artistike aq të pasura, intuita artistike e krijuesit, lirizmi delikat, stili konçiz, poezia ritmike, pastërtia dhe sinqeriteti, fjala e kursyer dhe e matur².

1. Funksioni i onomatopeve në *Këngët e Milosaos*

Karakteristikë e krijimtarisë së Jeronim de Radës është **bukuria eufonike** e vargut, e cila realizohet mes të tjerash edhe nëpërmjet përdorimit të njësive onomatopeike. Funksioni i onomatopesë është potencimi i muzikalitetit të poemës dhe forcimi i temës së përgjithshme të saj. Në të vërtetë, në poemën *Këngët e Milosaos*, përdorimi i onomatopeve i jep gjithë shijen tekstit. Edhe pse lokacioni narrativ është *Scutari*, prania e onomatopeve shton frymën bukolike të veprës. Si pasojë *Scutari* i Milosaos ngjyroset me ngjyrat e fshatit arbëresh.

Kjo zhvendosje, zonë urbane – zonë rurale, që është karakteristikë për shkrimtarët romantikë, në poemën e De Radës jepet nëpërmjet thukësisë së shenjës. Nga njëra anë ruhet lokacioni urban si shenjë përfaqësuese e identitetit kulturor e politik. Nga ana tjetër ikja romantike drejt zonave rurale në kërkim të “shpërthimit spontan të ndjenjave të fuqishme”, siç shprehet Ëollseorthy është i pashmangshëm. Ky dualitet mes imazheve urbane dhe atyre rurale krijohet mbi bazën e një ekonomie të skajshme gjuhësore, ku çdo shenjë merr funksion qendror në përcjelljen e kuptimit semantik. Në këtë këndvështrim, përdorimi i njësive onomatopeike ndihmon në krijimin e imazheve pastorale brenda tekstit.

Gjithashtu onomatopetë ndihmojnë në potencimin e kultit të natyrës. Natyra, shtrihet si një frymë e brendshme e poemës dhe funksion si një strukturë mbajtëse për këngët. E gjithë vepra duket sikur rrëfen jetën e Milosaos përgjatë stinëve të vitit. Kënga e parë i referohet stinës së pranverës. Shenjat pranverore vijnë përmes përshkrimit të natyrës dhe gjendjes shpirtërore të Milosaos. Kënga e dytë paraqet stinën e vjeshtës, me përshkrimin e natyrës dhe ne simbolikën e pjekjes / vjeljes së të korrave, si dhe me simbolikën e rritjes së dy të rinjve e maturimin e tyre për të krijuar familje. Kënga e XVI sjell stinën e dimrit po ashtu nëpërmjet përshkrimit të natyrës, “*Era që e ndreqi motin, / fryn nga deti / më rrofsh, i flohti veri*”, etj. Edhe renditja jo kronologjike e stinëve, përputhet me kalimin e befasishëm nga një këngë në tjetrën. Natyra jep idenë e përtëritjes së jetës njerëzore si një cikël i pandërprerë, ashtu siç ndërrohen stinët. Kalimi nga njëra stinë në tjetrën vjen përmes aktivizimit shqisor (imazh, tingull, etj). Kjo do të thotë se imazhi karakteristik i stinës vjen përmes aktivizimit të onomatopeve që sjellin vizualisht e nga ana tingullore karakteristikat stinore. Përdorimi i onomatopeve e zbut errësirën semantike të tekstit. Nëse gjuha e De Radës është e thukët dhe e kursyer, përdorimi i onomatopeve ndihmon për të kuptuar referencat kohore, përmes “gjurmëve” që

le ndryshimi i stinëve në fshatin arbëresh. Pjesa më e madhe e onomatopeve në poemë lidhen me imitimim e zhurmave natyrore. Këtu përmendim njësi të tilla si: *frushullon elbi, zhurmërima e lumit (shtrushi i lumit), Shureza apo Shurëzët, fërfëllimë gjethesh, ia dha një shkundullimë (shkuntuljim), ra veriu (ra vorea)*, etj. Gjithashtu në poemë gjenden imitime që lidhen me jetën dhe aktivitetet e përditshme si *tringëllijë vegja, lopët të mos pëlçasin, delet që zhurmonin (deljet rumpullarëshin), zhurma e trokashkave (shtrushi taraftivet)*; si dhe karakterizime imazhe-krijuese për njeriun si: *luante me djaln e bardhë dhe i frushullonte fustani (shtrushullonej copëza), "vajza me një psherëtirë (vajza me një sherëtim) tërhoq gërshetin e artë, unë tringëllij kitarën (unë trinteljinj qitharien).*

Përveç ngjyrosjes piktoreske të imazheve të arealit gjeografik, përdorimi i onomatopeve ka edhe një tjetër funksion. Sipas estetikës së De Radës poezia duhet jo vetëm të paraqesë me saktësi format plastike të gjërave por duhet edhe të përdorë tingëllimin muzikor, ritmin onomatopeik, për të shprehur **diçka më të thellë, thelbin e brendshëm** të gjërave. Në poemë brendia dhe forma shkrihen në një tërësi të harmonishme, i mishërojnë në mënyrë të goditur këto parime estetike. Të gjitha dukuritë e realitetit jepen aty me një dorë piktori; dhe njëkohësisht muzikaliteti i vargut, ndonëse mungon rima është i lartë³. Përdorimi i onomatopeve ka si qëllim të shmangë arbitraritetin e shenjave dhe të depërtojë në tiparet karakteristike të dukurive. Ky depërtim bëhet nëpërmjet një ekonomie të skajshme gjuhësore, ku shenja (fjala) zgjeron kuptimin e saj. Onomatopetë shenjojnë shenjën e pastër, me lidhje të drejtëpërdrejtë mes shenjuesit dhe të shenjuarit dhe si të tilla, ato përbëjnë formën më perfekte gjuhësore për shprehjen e thelbit të brendshëm të dukurive.

Një tjetër funksion i onomatopeve deradiane është rritja e karakterit vizual të tekstit. Përdorimi i njësisive të tilla gjuhësore, për të paraqitur tipare, veprime, etj., që përputhen me konceptin shqisor të marrësit (lidhja dëgjim - koncept), bën që perceptim vizual i tij të jetë më i qartë. Afërsia mes prezantimit visual që mendja i jep shenjës me ndjesinë e të dëgjuarit, bën që shenja në vetvete të perceptohet e plotë kur ajo i referohet koncepteve konkrete, por edhe koncepteve abstrakte. Përgjithësisht në poezinë e De Radës, karakteri i lartë imazherik i tekstit krijohet në bashkëvajtje me ndihmën e figurave të tjera të shprehjes si krahasimi, similituda, personifikimi, etj., të cilat e pasurojnë tekstin me specifika kumbuese, dëgjimore, por edhe konceptuale. Kjo do të thotë se edhe pse krijimtaria e De Radës e sidomos *Këngët e Milosaos* përgjithësisht karakterizohet nga një fragmentarizimi i brendshëm, lidhja mes kangjeleve bëhet nëpërmjet sistemit të qëndrueshëm të tingujve dhe imazheve.

Përdorimi i onomatopeve nga De Rada i jep tekstit imazh e tingull, duke krijuar pamje të ndezura në mendje. Kjo metamorfozë (kthimi i tingullit në imazh) në rastin e krijimeve onomatopeike, shmang **arbitraritetin** që rëndon mbi njësitë e zakonshme linguistike.

Për shkak të karakterit të veçantë të tyre (barazimi mes të shenjuarit dhe shenjuesit, arbitrariteti i shenjës është i moderuar, madje në minimumin e vet). Kjo do të thotë se fjala afrohet me tingullin e saj duke shtuar natyralitetin në perceptim, dekodifikim.

2. Analizë komparativiste mes funksionit të onomatopeve në origjinal dhe variantit të përshtatur në shqip

Përshtatja e një vepre letrare, rifreskimi i gjuhës së saj, është një proces i domosdoshëm për ta bërë veprën të lexueshme nga marrës së rinj. Megjithatë pavarësisht domosdoshmërisë, duhet theksuar se ky proces paraqitet i ndërlikuar dhe shpesh herë e cënon origjinalin. Kjo dukuri është e pranishme më së shumti, atëherë kur kemi të bëjmë me elementë vështirë të tillë si onomatopetë, për përshtatjen e të cilave kujdesi duhet të jetë i dyfishtë: nga njëra anë në përshtatjen e lidhjes koncept-fjalë dhe nga ana tjetër në lidhjen tingull-fjalë. Njësi të tilla, duke qenë se kanë një përputhje të madhe mes shenjuesit dhe të shenjuarit, duket se lënë pak hapësira për përkime të plota nga origjinali në gjuhën e përshtatur. Duhet theksuar gjithashtu se shpesh herë këto mospërkime mes tyre, nuk vijnë detyrimisht nga mosgjetja e fjalës së duhur, por edhe nga mungesa e të njëjtës barasvlerëse.

Përdorimi i onomatopeve nis që në këngën e parë të Milosaos: “*Kur n’agim tok e shpi / u zbuluan bashk’ me detin, si hareja që del sysh, më zgjoi duke fërfëlluar qelqeve të dritares/ U patakta e ruajta jashtë: rrusht pak aguridhe, / dheut tonë i kishin hie, / lule liu të hapura / n’i tund era e i përzien / në atë ninull qeshin / si ato lule qielli*”⁴. Që këtu, vëmë re praninë e onomatopeike të të paktën dy njësive:

a) **duke fërfëlluar** që në variantin arbërisht gjendet si **tue fjtutuar** (si garea që delj për sish / mua më zëgjoi tue fjtutuar, / qelqevet finestërës⁵).

b) leksema ninullë apo ninujl në origjinal.

Të dyja njësitë onomatopeike duke fërfëlluar – tue fjtutuar, sjellin imazhin e lëvizjes, por ndryshojnë në përcjelljen e ndjeshmërisë. Në tekstin e përshtatur, përsëritja fonetike e një bashkëtingëllore labio-dentale -f dhe një alveolare -r (secila prej të cilave përsëritet nga dy herë), ndërpritet nga përdorimi i ll-së. Kjo -ll e gjen dyshen e vet (ose përsëritjen, tek fjala onomatopeike ninullë). Në origjinal *fjtutuar* e *ninujl*, për shkak të mungesës së tingujve të fortë, karakterizohen nga një lloj butësie më e madhe në përcjelljen e imazhit.

Gjithashtu e njëjta dukuri rimerret në këngën e tretë: “*Dola në Rodh e, te kopshti, / kur po frushullonte elbi, / eca nën ullinj*”⁶. Në origjinal “*Dolla u Rodh e kopështin / para eljpit e përfushur, / ecia për ndën ullinjet*”⁷. Onomatopeja frushullonte dhe përfushur, edhe pse qëllon në përcjelljen e të njëjtit imazh; i cili lind si imazh tingullor (fsh-ja e tundjes së elbit) dhe kthehet në imazh vizual, ndryshojnë në përcjelljen e **ndjesisë**. Imazhi tingullor i përshtatur nga Jup Kastrati dhe Dhimitër Shuteriqi është më i fortë (për shkak të përfshirjes së ll-së), krahasuar me origjinalin, i cili ruan një lloj finese e ekuilibri sonorik në krijimin e onomatopeve.

Në këngën e VI, sërish kemi rimarrje të onomatopeve, që ndihmojnë në përcjelljen e imazhit të punëve kryesore të jetës rurale: “*Gjumi mua më lodh: / thuajse trupi më largohet / si një gruajë që, Marbelës, / mbrëmjes, i largohet / zhurma e trokashkave / dhe të lehurit e qenve / mbi mullinj*”⁸. Kuptimi i onomatopesë **trokashka** potencohet nga prania e fjalës **zhurma**. Pranëvendosja mes bashkëtingëlloreve të forta zh / sh (**zhurma-trokashka**), sjell imazhin akustik të bluarjes së drithit në mulli. Nga ana tjetër në origjinal kemi: “*Gjumi mua më ljodhënit, / kurmi vete tue m’u reshtur / pors gru te Marëbelja / mbrëmanet i reshtjet / shtrushi taraftivet, / ljehtëni e qenëvet / mbi miljonët, sheh si shuhet / zjarri e dhezet vreshtavet*”⁹. Varianti deradian sjell përsëritjen e dyfishtë të bashkëtingëllores -sh (tek **shtrushi**). Post-alveolarja **sh**, përsëritet edhe në fjalë që nuk janë onomatope si **reshtur**, **reshtjet**, **sheh**, **shuhet**, **vreshtavet**, etj. Kësisoj përsëritja e kësaj bashkëtingëllores brenda vargut krijon konsonancë e munguar në variantin shqip. Nga ana tjetër fjala e dytë e togfjalëshit (taraftivet) spikat për praninë e bashkëtingëllore labio-dentale -f,-v (tek taraftivet), që ekuilibrojnë zhurmën e shtrushit.

Në këngën e VII, kemi përdorimin e onomatopesë me qëllim krijimin e tingullit muzikor: “Unë **tringëllij** kitarën”¹⁰, apo “U **trinteljinj** qitharien”¹¹. Mes dy foljeve me të njëjtin kuptim, karakteri muzikal i origjinalit është shumë herë më i lartë. Varianti i përshtatur i foljes përmban të paktën dy bashkëtingëllore të forta -g, -ll, të cilat mungojnë në origjinal. Gjithashtu folja në origjinal thekson karakterin eufonik, nëpërmjet përsëritjet të zanoreve –i dhe –e, që sipas simbolikës tingullore përcjellin harenë dhe gëzimin.

Nga analiza e kryer, dilet në përfundimin se përshtatja e veprës në gjuhën e sotme shqipe, është një domosdoshmëri për ta bërë tekstin të lexueshëm. Megjithatë leximi i veprës vetëm në gjuhën e përshtatur e përjashton marrësin nga kënaqësia e shijimit të muzikalitetit të vargut deradian. Shqipja deradiane është shumë herë më e kursyer në përdorimin e bashkëtingëlloreve të forta, në fjalët onomatopeike, por edhe në njësitë e tjera gjuhësore, element ky që e furnizon gjuhën me tipare eufonike.

Përfundime

Nga sa shihet më sipër përdorimi i onomatopeve tek De Rada është pjesë e sistemit të tij poetik, një përpjekje e sistemuar për potencimin e tingullimit të fjalës dhe të vargut. Përdorimi i njësive të tilla, kryesisht me funksion të mbylljes së vargut ka si qëllim të krijojë kadencën ritmike muzikore. Zëvendësimi në një masë

të caktuar të shenjave të pikësimit me kadencën ritmike i jep poemës shtrirje si semantike (vargjet nuk ndërpriten nga shenjat e pikësimit brenda a në fund të fjalisë duke e zgjeruar frymëmarrjen e leximit) dhe tingëllimore (një element formal si pika, presja, zëvendësohen me një element sonorik), duke bërë që të rritet efekti emocional në poemë.

Si përfundim duhet thënë se: Lidhja e drejtëpërdrejtë mes veprimit dhe fjalës, bën të mundur potencimin e vizualitetit të vargut. Nga ana tjetër, onomatopetë forcojnë muzikalitetin e stilit të De Radës, stil i cili edhe pse nuk organizohet mbi bazën e rimës, karakterizohet nga eufonia dhe bukur-tingëllimi. Së fundmi, shprehjet onomatopeike krijojnë një sistem specifik ritmik, të përafërt me ritmin natyror. Cikli i jetës (dashuri, krijim familje, vdekje, etj.) përvijohet në harmoni me lëvizjet natyrore. Kjo harmoni e tejkalon paralelizmin; lëvizjet natyrore kthehen në njësi gjuhësore duke ruajtur karakteristikat tingullore natyrore. Ky lloj ritmi e furnizon poemën e De Radës, me ndjeshmëri fluide, me “zëra” që shkojnë nga jashtë-brenda dhe që i imponojnë lexuesit disa ligjësi të përbotshme.

SHËNIME

1) Dhimitër Shuteriqi. (2002). *Visare shqiptare*, Tiranë: Argeta-LMG, fq. 9; **2)** Jup Kastrati, Klara Kodra, Perikli Jorgoni. (1987). *Jeronim De Rada. Vepra letrare 1*. Naim Frashëri: Tiranë, fq. 62. **3)** Po aty; **4)** Jeronim De Rada. (2008). *Këngët e Milosaos*. Tiranë: Naim Frashëri, fq.4; **5)** Jeronim De Rada. (2008). *Këngët e Milosaos*. Tiranë: Naim Frashëri, fq. 5; **6)** Jeronim De Rada. (2008). *Këngët e Milosaos*. Tiranë: Naim Frashëri, fq. 8; **7)** Jeronim De Rada. (2008). *Këngët e Milosaos*. Tiranë: Naim Frashëri, fq. 9; **8)** Jeronim de Rada. (2008). *Këngët e Milosaos*. Tiranë: Naim Frashëri, fq. 15; **9)** Jeronim de Rada. (2008). *Këngët e Milosaos*. Tiranë: Naim Frashëri, fq. 14; **10)** Jeronim de Rada. (2008). *Këngët e Milosaos*. Tiranë: Naim Frashëri, fq.19; **11)** Jeronim de Rada. (2008). *Këngët e Milosaos*. Tiranë: Naim Frashëri, fq. 18

BIBLIOGRAFIA

Anton Nikë Berisha. (2011). *Delle Rapsodie albanesi del 1866*, Studio. Cosenza: Pellegrini Editore.

Dhimitër Shuteriqi. (2002). *Këngët e Milosaos*. Jeronim De Rada. Tiranë: Argeta-LMG.

Jeronim de Rada. (2008). *Këngët e Milosaos*. Tiranë: Naim Frashëri.

Jup Kastrati, Klara Kodra, Perikli Jorgoni. (1987). *Jeronim De Rada. Vepra letrare 1*. Naim Frashëri: Tirana.

PËRMBLEDHJE

I ‘Canti di Milosao’ sono una delle opere più importanti della letteratura albanese. Quest’opera è il riflesso delle caratteristiche essenziali estetiche della creatività del De Rada. Anche se si caratterizza per l’assenza della rima, essa è molto ricca di musicalità. Questo significa che gli elementi eufonici in questo poema si trovano su un piano più profondo di quanto la ripetizione degli stessi suoni, alla fine dei versi. Uno degli elementi essenziali, per la creazione della musicalità del verso del De Rada, è l’onomatopea. Lo scopo di questo lavoro è lo studio delle funzioni che gioca l’onomatopea nel poema del De Rada, la comparazione degli effetti fonetici generati nella variante originale e nelle varianti ‘adattate’ in lingua albanese, ecc...

Tuttavia va sottolineato che l’onomatopea nell’opera ‘I Canti di Milosao’ non ha solo funzione eufonica, ma aiuta anche nel legame diretto tra il segnalato e il segnalatore, tra la parola e il concetto. La lingua del De Rada è ricca di sottintesi, che a volte oscurano il significato e rendono problematica la lettura. L’uso delle onomatopee aiuta nella comprensione dei segni, come anche nella creazione delle immagini tipiche del paese arbëresh.

Da quanto detto, va sottolineato che l’analisi delle funzioni stilistiche che giocano le onomatopee nell’opera ‘I Canti di Milosao’ è condizione preliminare per gustare pienamente il testo deradiano.

Parole-chiave: onomatopea, musicalità, creazione d’immagine, funzione stilistica, comprensione significato, ecc...

Proverbat popullore në veprën letrare të Dushko Vetmo-s

Ma.Anila Haxhiselimi, Dr.Asime Feraj

nga Vlora

Bota arbëreshe është një botë e vogël në bashkësinë e madhe të komunitetit Italian dhe njëkohësisht një botë e gjallë, e cila diti të ruajë, të trashëgojë e perfeksionojë gjuhën e nënës, atë gjuhë që e identifikoi këtë komunitet shqiptar si të tillë dhe që sot e kësaj dite ruan akoma vlerat e një pasurie të paçmuar e që është bërë pikë referimi për studime të shumta gjuhësore e letrare.

Një vend të rëndësishëm në veprën letrare të Dushko Vetmos (Francesko Solano) zënë edhe **proverbat**, të cilat dalin nga urtia popullore, nga të vërtetat jetësore me qëllim që të moralizojnë, të këshillojnë, të paralajmërojnë në mënyrë filozofike në lidhje me përvojat jetësore. Vetmo ka përdorur proverba që gjallojnë në katundet arbëreshe, por duke ndërhyrë në leksikon e tyre për t'i pastruar nga fjalët thellësisht dialektore e mbi të gjitha nga nga ndikimi i leksikut italian që në jetën e përditshme është i pashmangshëm (*cambia / kambion-ndërron, ma ~ por, vizio / vixin ~ vesin, maj / mai ~ kurrë* etj). Përveç fjalëve të urta popullore, autori sjell edhe thënie të mençura proverbiale të krijuara nga ai, si përmbyllje të situatave të trajtuara alegorikisht në tregimet e dramat e tij. Të tilla janë si p. sh.: “*Soditja na shpie nëpër lartësitat e mëndjes dhe thellësitat e zemrës dhe na hap hapësirat e qiejve*”. “*Vdekja dhe dashuria barazojnë çdo send*” etj.

Në veprën letrare të shkrimtarit arbëresh Dushko Vetmo, proverbat dalin nga rrëfimet e Lalë - Ndreut, të Lalë - Mihalit, Lalë - Vasilit e të tjerë Lalë - ve në prozë, si në tregime ashtu edhe në drama. Ato moralizojnë, japin këshilla, japin paralajmërime, kritikojnë, shprehin filozofikisht një përvojë jetësore etj.

Fjalë të urta popullore, të cilat njihen dhe përdoren në trevat ku jetojnë arbëreshët e Italisë, por që janë përdorur mjaft natyrshëm në krijimtarinë e Dushko Vetmos janë të konsiderueshme. Një pjesë e tyre kanë kuptim të njëjtë me proverba të përdorura në vende të ndryshme, në Shqipëri dhe në trevat shqipfolëse në Kalabri (Itali) si dhe në ato të arvanitasve të Greqisë. Nga një ballafaqim me fjalorin e Antonio Bellusci “*Dizionario fraseologiko degli albanesi d'Italia e di Grecia*” kemi konstatuar proverba të tilla si:

- “*Kur qeni është e fjë / mos e ngit / se nëng t'zë*”¹ (Proverb që përdoret në katundin e Frasnitës – Kosenxë, vendlindja e autorit).

Në dramën “*E po hëna*”, Vetmo e vendos këtë proverb në gjykimin, urtësinë, mendjehollësinë e Lalë – Ndreut, i cili shpreh nëpërmjet tyre përvojën e tij jetësore brenda të cilit bartet thellësia e mendimit filozofik p. sh.:

“*Zogj dreqi të mallkuar! Mos e zgjoni qenin kur është e flë. E di, unë, se qeni që leh nuk zë, dhe se qenin pa zot kushdo e zë me gurë, e di, o të llavur, por mos thoni fjalë që natën nuk duhen thënë*”.

(“*E po hëna*”, dramë, f. 335)

Kjo fjalë e urtë popullore është përdorur edhe në zonat greke ku jetojnë arvanitasit (Frángapatrasso), në formën: “*Qeni ku flë / mos e nga*”² Si edhe proverbi tjetër “*Qeni që lleh / nëng e zuri njerinë*”. Edhe në katundin Sajéika (Patrasso) ky proverb ndeshet në formën “*Qeni që lleh fort / nuk ha*”³.

- “*Ec për mëraj timbash*” (në kuptimin të shkon kot mundimi)

“*Ndoshta se unë jam bari aq i llavur sa të lë kopenë time atyre gropave dhe të vete për mëraj timbash, ë?*”⁴ (“*Bari i mirë*”, f. 272)

- “*Ka kercen dhia / kercen edhe kaciqi*”⁵.

Skeleti II: *Así es la vida, amigo, y de tal palo tal astilla, caramba!*

Skeleti I: *Do me thënë se ku këcen dhia këcen kaciqi, karamba?*

(“*Shkretëtira prej Gurit*”, dramë, f. 378)

- “*Ulku qimen e ndrron / po zakonin nëk e ndrron*”⁶.

Lalë – Ndreu (*shkund kokën me rëndësi*): *Ujku qimen e ndërron, se vesin jo!*

(“*E po hëna*”, f.341)

Në katundin Barilli (Potenza) kjo fjalë e urtë gjendet në formën: “*Ulku qime kambion / ma vixin maj*”. Po të shohim përkthimin në italisht të kësaj fjale “*Il lupo cambia peli / ma il vizio mai*” vërejmë se përkthimi koordinon me formën e përdorur kudo në Shqipëri “*Ujku qimen e ndërron, por zakonin kurrë s’e harron*”. Nga pranëvënia:

Ujku qimen e ndërron, se vesin jo

(drama “E po hëna”)

Ulku qime kambion, ma vixin maj⁷

(katundi Barilli në Potenza)

Il lupo cambia peli, ma il vizio mai (italisht), duket qartë se gjuha italiane ka ndikuar mjaft në leksikun e arbërishtes. Mjafton të krahasojmë: *kambion* me *cambia*; *vixin* me *il vizio*; *maj* me *mai*; *ma* me *ma* (por). Pikërisht, në leksikun e fjalëve që formësojnë proverbin ka ndërhyrë Vetmo, duke përdorur fjalën *ndërron* për *kambion*; *se* për *ma*; *jo* për *mai*. Vetmo ka ndërhyrë në këtë proverb jo vetëm në zëvendësimin e fjalëve të transformuara nga ndikimi i italishtes, por edhe në fjalën dialektore *Ulku*, duke e sjellë në formën e saj letrare *ujku*.

• “*Dhelpëra bjerr qimen, por s’e bjerr vesin*”. Kjo fjalë e urtë, analoge me të parën (Ujku qimen...), karakterizohet nga ndryshime në formë, por jo në përmbajtje p. sh.: “*Ta lëfsha burrin të gjallë, mendon ti se në një ditë të ditëvet nuk do të më shtypë kokën ai, si e ka zakon, sepse, si na thotë fjala e moçme, dhelpëra bjerr qimen por s’e bjerr vesin?*” (“Njeriu”, f. 300)

• “*Mos bëhu dele / t’mos t’há ulku*”⁸.

“*Mos bëjë dele / se ne të há urku*”

(f. 30)

LALË – NDREU (në këmbë dhe me rrogjenë në dorë): *Pi verë, biri im, se vera e gëzon zëmren e njeriut. Dhe njeriu i lodhur po bëhet asllan; sepse po të bëhesh dele, ujku të ha*. (“E po hëna”, f. 329)

• “*Lëngu i dhrisë është bastuni i pleqërisë*”.

Në fjalorin e A. Belluscit f. 245 ndeshemi me formën: “*Llengu dhrisë / ishtë farmaku i pllakut*”. (Sofikò – Corinto)

Siç e shohim edhe nga shembujt e mësipërm, fjalët e urta popullore, të cilat i hasim në dramat e Dushko Vetmos krahasuar me ato që përdoren në katundet arbëreshe dhe ato arvanite, synojnë që për nga forma t’i afrohen sa më shumë gjuhës letrare pa cënuar aspak përmbajtjen dhe semantikën e tyre. Për këtë arsye, Vetmo ka ndërhyrë vetëm në leksikun e disa prej fjalëve të proverbave. Të tilla janë: *ulku/urku~ujku; ndrron / kambion~ndërron; vixin~vesin; fllë~flë; lleh~leh; fjë~flë; nëng~nuk; llengu~lëngu; pllakut~plak (pleqëri)* etj.

Përveç proverbave të mësipërme në vepër, vihen re edhe shumë të tilla të krijuara nga autori si përmbledhje të situatave të caktuara jetësore, si shprehje moralizuese apo si përmbyllje të filozofisë së autorit në krijimet e tij letrare.

Nëpërmjet këtyre fjalive të shkurtra proverbiale “*shprehet një mendim i plotë, i figurshëm, i mprehtë, i cili përgjithëson përvojën e shumë brezave dhe gjithashtu përmban një mësim të urtësisë popullore për jetën dhe dukuri të ndryshme të saj*”⁹. Ky konkretizim i përvojës popullore e kërkon foljen në vetën e dytë ose në të tretën (njëjës apo shumës), por jo në përdorimin e tyre të rëndomtë pasi ato (vetat) “*nuk shenjojnë një bashkëbisedues konkret, por një veprim a një gjendje karakteristike për çdo njeri, duke bartur vlera përgjithësuese*”¹⁰.

Përdorimi i vetës II dhe të III në proverbat e përdorura në rrëfimet e Vetmos sjell dhënien e një përvoje, të një gjykimi vetjak të veshur me nuancat e të përgjithshmes, duke mburjtur njëkohësisht të përgjithshmen dhe individualen, pësimin dhe mësimin, e dhënë nëpërmjet një teksti të thurur në mënyrë të tillë që nënteksi të pasqyrohet lehtë dhe dukshëm. Po sjellim për konkretizim disa shembuj:

• Vdekja dhe dashuria barazojnë çdo send

“**Vdekja dhe dashuria barazojnë çdo send; - i tha tej lart zoti Mihal të varfërit**”,

“Për në parajsë”

• Drejtësia është nëna e besnikërisë dhe të dyja janë themelet e miqësisë

“**Drejtësia është nëna e besnikërisë dhe këto të dy virtyte së bashku janë themelet e miqësisë, e cila**

vetëm e zbukuron jetën e njerëzve.”

“Bashkëpunim”

• Ec e i bëj mirë të keqit se ai ta shpërblen me helm
 “Burri përkundrazi ecte duke menduar se për një të mirë që kishte bërë, tani po gjendej ndër këto shtrëngime dhe askush i dilte mbrojtës për ta shpëtuar. **Ec e i bën mirë të keqit, - thoshte me vete - se pastaj ai ta shpërblen me helm.**” “Njeriu”

• Lidhe gomarin te ku do i zoti
 “Lalë-Mihali: Me gjithë këto marrëveshje që po nënshkruhen është punë e vështirë të kuptojë njeriu nga cila anë po gjëndet.

Lalë-Marsi: **Lidhe gomarin te ku do i zoti!**” (“Nëse pra edhe të vjelat”, dramë, f.362)

Në vepër ndeshemi edhe me një sërë proverbash, të cilat mund të trajtohen në punime të tjera. Po i sjellim ato ashtu sikurse i kemi vjelë:

- Kush pret, vdes.
- Me prit është si me u veshkë, e plakut edhe vapa i duket akull.
- Fjalët janë më të liga se dehja.
- Fjalën që ke thënë ti s’ mund ta rrëmbesh.
- Mos e zgjoni qenin kur është e fle.
- Qeni që leh nuk zë.
- Qenin pa zot, kushdo e zë me gur.
- Kam të shprish benzinë mbi zjarrin.
- Lidhe gomarin te ku do i zoti.
- Delja që vete tue bën “beee” zbier kafshatën.
- Helmi vret më shumë se gjuha e shpata.
- Gjaku s’ është ujë, por edhe maca nxituese pjell bij të verbër.

SHËNIME

1) Bellusci, A. “Dizionario fraseologico degli albanesi d’Italia e di Grecia”, f. 69, Centro ricerche socio – culturali “G.K.Skanderbeg”, Cosenza, 1989; 2) Po aty, f. 214; 3) Po aty, f. 238; 4) Po aty, f. 76; 5) Po aty, f. 200; 6) Po aty, f. 205; 7) Po aty, f. 27; 8) Po aty, f. 240; 9) FESH, “Fjalori elektronik shpjegues”, QEP; 10) Ymeri, M., “Mundësi stilistike të kategorisë së vetës”, botuar në “Gjuha jonë”, 11/1991, f. 55-60.

PËRMBLEDHJE

Il mondo arbëresh è un piccolo mondo nell’insieme della comunità italiana e nello stesso tempo un mondo vivo, che ha saputo salvaguardare, tramandare e perfezionare la lingua della mamma, quella lingua che ha intendificato questa comunità albanese come tale e da allora fino ad oggi conserva ancora i valori di una ricchezza inestimabile e che è diventato punto di riferimento per molti studi linguistici e letterari.

Un posto importante nell’opera letteraria di Dushko Vetmo (Francesco Solano) lo occupano anche i proverbi, che escono dalla saggezza popolare, dalle verità della vita con l’intento di moralizzare, consigliare, avvertire in maniera filosofica in rapporto alle esperienze di vita.

Proverbi popolari, che conoscono e si usano nei territori dove abitano gli Arbëreshë d’Italia, e che sono stati usati molto naturalmente nella creatività di Dushko Vetmo sono considerevoli. Una parte di essi hanno lo stesso significato dei proverbi usati in loghi diversi, in Albania e nelle contrade albanofone in Calabria (Italia), coe anche in quelle degli Arvanites della Grecia.

Nell’opera letteraria dello scrittore arbëresh Dushko vetmo, i proverbi emergono dai racconti di zio-Andrea, di zio Michele, zio Basilio e di altri zii, in prosa, come nelle novelle così anche nei drammi. Quelli moralizzano, danno consigli, danno avvertimenti, criticano, esprimono filosoficamente un’esperienza di vita, ecc...

Denduria e përdorimit të emrave asnjans në italo-arbërishten

prof.dr.Imri Badallaj

Universiteti i Prishtinës

Në gjuhën e sotme shqipe emrat e frymorëve mund të jenë vetëm mashkullorë ose femërorë, por emrat asnjans nuk tregojnë në asnjë mënyrë frymorë. Si asnjans trajtohen emrat, që dalin me mbaresat: **-t**, **-it**, dhe **-të**, që në gjuhën e sotme shqipe numri i emrave të tillë është shumë i vogël edhe pse në shqipen e vjetër ata ishin të shtrirë mjaft dendur në tërë sistemin nominal. Prandaj, për shqipen e sotme mund të thuhet se gjinia asnjansë si kategori emërore ka marrë karakter mbeturinor, sepse shumica e emrave të tillë kanë kaluar në gjininë mashkullore, si: *djathët (djathi)*, *ballët (balli)*, *brumët (brumi)* etj.

Emrat: *gegë*, *toskë*, *dajë* e shumë të këtillë, që për nga natyra gramatikore duken sikur të ishin femërorë, këtu përsëri kuptimi leksikor vjen e i ndihmon edhe fillestarët e mësimi të shqipes, sepse si mbiemra marrin mjete gramatikore, që i përkasin vetëm gjinisë mashkullore, si p.sh.: *gega* i ri, dhe jo *gega e re*, ose *toska plak*, dhe jo *toska plakë*, *daja im* dhe jo *daja ime* etj.

Derisa në mbarë shqipen për dallimin e gjinisë së emrave mbështetemi në mjetet e jashtme, siç janë: mbaresat rasore të trajtës së pashquar e të shquar njëjës, mbiemrat dhe fjalët e tjera përcaktuese, ose edhe tingulli fundor i temës, në italo-arbërishten vijnë e na ngatërrohen punët, sa i përket përcaktimit të gjinisë, sepse një varg emrash që në mbarë shqipen janë të gjinisë femërore, këtu dendur vijnë e bëhen mashkullorë: *parmendi*, *fari*, *firi*, *furri*, *ferri*, *kafeu*, *thiki*, *sëllini*, *bucjeli*, *mësalli*, *vjeshti*, *abetari*, *dregëzi*, *unazi* e të tjerë, që gjithsesi në kontekst duken më bindshëm: *Po dregëzi i huaj e mënoi. T'parin muajin e prillit pripararjim dheun e e bëjim argom me parmendin e hekurit ç'mbajim di dorza e punojim, e prirjim ka nj'an, dhopu prirshim ka jetr'an e bëjim surkun papani e e qelljin qet.* (JA nr.4, 2002, fq. 8). *Ndë vjesht shkojm papani sa t'e pripararjim, sa t'vini më t'mir grurt, ...Ndë Shin Mërti e mbilljim me parmendin e drurit, shtijim sporet e pir t'shtijim farin e dhopu e mbulojm papani me parmendin, e takajsim me capulin, shtijim surket mos ujt e na mbitin. Po dregëzi huaj e mënoi ...* (Po aty).

Emri *gjizë-a*, në arbërishten herë del femëror e herë mashkullor. Po kështu ndodh edhe me emrin *thikë-a*, që del edhe *thiki*: *Mua m'than Frasnit se ju hani shum buk e se ju pritni me thikin* etj. Edhe emrin *unazë-a* e hasëm si mashkullor: *Grat e vigra s'vijin unazin, vetëm kur i bënej dhurat dhëndrri*. E shumë e shumë shembuj të tjerë, që nuk po i përmend.

Sa i përket emrave të gjinisë asnjansë në Gramatikën e ASHSH, Tiranë, 2002, fq. 93. figuron përkufizimi: Gjinia asnjansë në gjuhën e sotme shqipe vjen gjithnjë e më shumë duke u rrudhur, gjegjësisht emrat e tillë kalojnë në emra mashkullorë, si: *ballët-balli*, *ujët-uji*, *dhjamët-dhjami*, *mjaltët-mjalti*, por edhe *mjalta* e kështu me radhë. Mirëpo, disa emra të nyjshëm të karakterit prejfoljorë, të cilët formohen nga emërzimi i pjesoreve:

të folur-it, *të ardhur-it*, *të ngrënë-t*, *të ndezur-it*, si dhe në disa togfjalësha frazeologjikë, si p.sh.: *ka marrë të qarë*, *ka marrë të plasur* etj., ky tip formimi ka gjetur shtrirje edhe në shqipen e sotme. Gjithashtu, edhe disa ndërtime me parafjalë: *në të dalë*, *me një të goditur* etj., shqipja e ka mundësinë e formimit të emrave të gjinisë asnjansë.

Në italo-arbërishten çështja qëndron më ndryshe sa i përket ruajtjes së emrave asnjansë me karakter burimor. Ata ruhen mirë dhe shqiptohen vetëm si asnjans:

brumët: Ec e mirr **brumët** ka gjiton'ja (Va' a prendere il lievito dalla vicina di casa);

valët: Këta **valët** ë të vjetër (Quest'olio è vecchio);

gjindët: Kush mund'e nëmëronj gjith këta **gjindët**? (Chi può contare tutta questa gente?);

misht: Kush ruon **misht** e tjerëve, të tijin ja hanjën qenët (Chi ha riguardo della carn e degli altri, la sua gliela mangiano i cani);

ujët: Shtjerë ujët mbë zjarr (Getta acqua al fuoco);

miellët: Këta miellët ë të trashë (Questa farina è grossa);

tëtimt: Tëtimt e marsit hin te briu i kaut (Il freddo di marzo penetra nel torno del buo);

klumsht: Ajo ishtë ashtu e shumtuor ke i nxjerr **klumsht** djalit (Quella è così brutta che toglie il latte al bambino);

grurët: Vete bjuanj **grurët** (Vado a macinare il grano);

leshhtë: Vete e gjen **leshhtë** ta veja (Va cercando il pelo nell'uovo);

ujët: Ujë e qiellit njomën dherat (Le acque del cifo impregnano di umore i terreni);

ballët: U **ballët** tim e kam zbuluar (Io ho la fronte scoperta);

qullët: Si e bën **qullët**, ke t'e hash (Come fai la polenta, la devi mangiare) etj.

Pra, numri i emrave asnjans në të folmet e italo-arbëreshëve, gati tërësisht afrohet me numrin e emrave asnjans në shkrimet e autorëve të shekullit XVI, XVII e XVIII.

Edhe në kërkimet tona ndër të folmet arbëreshe në terren, si dhe në *Fjalor i Arbëreshvet t'Italisë, Bari, 1963* të gjuhëtarit të madh arbëresh Emanuele Giordano dhe në *Dizionario comparato delle parlate arbëreshe di Casalvecchio e Chieuti, Apricena (Fg), 2010* të Mario Massaro-s, dendur kanë zënë vend asnjansit. Sidomos në monografinë e autorëve Imri Badallaj–Mario Massaro me titull: *Chieuti e la sua parlata arbëreshe, Apricena (Fg), 2011*, janë gjetur një mori të emrave asnjans, që shumica prej tyre janë shpjeguar dhe janë vënë gjerë e gjatë në kontekst.

Pra, nga kjo shihet qartë se italo-arbërishtja në këtë pikë del dukshëm konservatore, por tek emrat e gjinisë mashkullore dhe femërore, siç u pa më lartë, ka luhatje sa i përket gjinisë së tyre.

Sipas mendimit tonë, siç na vërtetojnë edhe shembujt e shtruar më sipër, kategoria gramatikore e gjinisë së emrave në italo-arbërishten ndryshon nga shqipja e sotme standarde, por reflektimi i gjendjes së moçme në këtë segment për gjuhëtarët pa dyshim se është me interes të veçantë për t'u hulumtuar shkencërisht.

PËRMBLEDHJE

Nella lingua odierna albanese i nomi degli animali possono essere solo maschili o femminili, mentre i nomi neutri non indicano in alcun modo animali. Come neutri vengono trattati i nomi che escono con i suffissi: **-t**, **-it** e **-të**, che nella lingua odierna albanese esistono in numero molto ridotto, mentre nell'albanese antico erano molto diffusi in tutto il sistema nominale. Pertanto, per la lingua odierna si può dire che il genere neutro, come categoria nominale, ha assunto carattere residuale, perchè la maggior parte di simili nomi sono passati al genere maschile.

A nostro avviso, - come lo certificano anche gli esempi riportati - la categoria grammaticale del genere dei nomi nell'Albanese d'Italia si differenzia dalla lingua odierna standard, ma il riflesso del suo antico stato, in questo segmento, per i linguisti senza dubbio suscita interesse particolare nell'investigarlo scientificamente.

Shënime mbi të Folmet Arbëreshe të Ejaninës dhe Frasnitës

Drejtori

ka Ejanina/Purçilli (Cs)

Këta shënime fonetike gjenden tek teza e llàures sime "Poesia popolare a Frascineto e Ejanina" (faqe 705), Univ. 'La Sapienza' Roma, mars 1975; i prora arbërisht e i plotësova pak).

Frasnita (bashki) dhe Ejanina/Purçilli (fraksionë) janë katunde shumë afër njëri me jetrin: i ndanë një urë. Të folmet e tyre gjiten shumë, po s'janë gjithnjë: kanë dica variante fonetike e morfologjike. Këtu vë ndjekje atë ç'i ndan, e pra këto forma ja përqsënj gjuhës letrare shqipe.

Metodë

Përdorënj siglën F. për Frasnita dhe E. për Ejanina(Purçilli). Shëngji > shpie tek forma shqipe; shëngji = vjen me thënë se forma arbëreshe është gjithnjë me atë shqipe. Për sa i nget grafisë, shkruanj fjalët ashtu si shqiptohen / thohen, - jo si shkruhen gramatikiisht - për të dalë jashtë shqiptimi i vërtetë. Për sh.: i mír > i mirë, kndònj > këndoj, etj...

Për theksimin e fjalëve, përdorënj theksin e rëndë (´) për të buthtuar zanoret tonike të shkurtëra, e theksin e mprehtë (˘) për zanoret tonike të gjata.

1. Vokalizmi

1a. Vokalizëm tonik

a. Zanorja "a" tonike, e gjatë dhe e shkurtër, e fjalëve njërrrokëshe/monosillabike që mbarojën me bashkëtingëlloret velare "k,q,ll", tek shumsi metafonizohet në "e". Për sh.: pjak-pjeq > plak-pleq; djall-djel > djall-djej;

b. Zanorja "e" tonike e shkurtër, te gjuha shqipe, përpara bashkëtingëlloret hundore "m,n,nj", qëndron pothuaj ngaherë "e". Tek të Folmet e Fra.-E.-s, herë qëndron "e" (Për sh.: vend, dhen = vend, dhen), herë ndërrohet në "ë" (Për sh.: ëmer, zëmer, mbrënda, thëmbër, trëmbenj, gjënj, shënjt > emër, zemër, brenda, thembër, tremb, gjej, shejt).

b. Zanorja "e" tonike, hereherë, edhe ndëse s'gjendet përpara njëj bashkëtingëllore hundore, ndërrohet në "ë". Për sh.: pjëh, prëher > pleh, prehër.

- Tek e folmja e Ejaninës, "e"-ja tonike e shkurtër del edhe në "a". Për sh.: kam' vemi prej kem ' vemi > kem' të vemë.

c. Zanorja "ë" tonike, te dica fjalë njërrrokëshe të mbyllura nga bashkëtingëlloret "r,n", ndërrohet edhe në "i". Për sh.: pir, ndrì > për, ndër; bin e vete > bën të vete.

Tek fjalët njërrrokëshe "ndë, mbë, më, të, së", "ë"-ja nëng shqiptohet pothuaj fare. "Ë"-ja e parafjalës "ndë" ndërrohet në "i". Për sh.: ndi shpitë > në shtëpi.

d. Zanorja "i" tonike s'ndërron fare.

e. Zanoren "o" tonike, rrallë ndonjeri e prier në "ë": shëmi, ka shomi > shohim, mës > mos, i vëgel > i vogël;

Zanorja "o" tonike, te mbiemri pronor femëror njëjës "jote", kur ky gjendet përpara emrit, shkon në "a": jat'em > jot'emë; ndërsa, te mbiemri femëror shumës "tonë", kur ky gjendet pas emrit, shkon në "ë". Për

sh.: buken tën > bukën tonë; po edhe forma letrare është shumë e përdorur.

Hereherë zanorja “o” tonike shkon në “u” e t’ tjera herë në “o”: stacjun > stacion, dhën Frangjisku > don/dom Frangjisku.

f. Zanorja “u” tonike s’ ndërron fare ka forma letrare.

g. Zanorja “y”, si shkrim e si shqiptim, s’ është: vendin e saj e muar zanorja “i” e hereherë edhe zanorja “u”. Për sh.: ill > yll, brrül > bërryl.

1b. Vokalizëm àton / i patheksuar

a) Zanorja “a” protonike, ndonjë herë, o bie o shkon në “e”. Për sh.: ja ‘rrù / ja ‘rrùri prej ja errù/ja errùri > ia arriti. Në fillim të dica fjalësh shumërokëshe / polisillabe, zanorja “a” dica herë humbet / elidohet. Për sh.: rgjënd > argjënd, simòti > asimòti;

b) Zanorja “ë”, ndë fund të fjalës daktilik, nëng shprehet më, aq te shkrimi sa tek të folurit; po në pozitën protonike është më e mbajtur. Për sh.: dhëmbáll, këmish > dhëmballë, këmishë. Dica herë, pra, zanorja “ë” protonike nëng shqiptohet fare. Për sh.: miq`si, kush`ri > miqësi, kushëri;

Tek e para vetë shumëse e dëftores së tashme, “ë”-ja e patheksuar ndërrohet në “i”: Për sh.: shkomi > shkojmë; e tek foljet me temë në zanore të theksuar, - si te shembulli më parë - biret edhe “j”-ëja (shkomi > shkojmë). Rrallë thohet ‘shkojmi’.

Tek foljet që dalen, tek e para vetë shumëse, në –im, ndodhet/kà metatezë. Për sh.: shohmi > shohim.

“Ë”-ja protonike shpesh ndërrohet në “u”. Për sh.: zburthenj > zbërthej; të tjera herë ndërrohet në “i”. Për sh.: lirenj > lërej.

Përemri-mbiemri dëftor “ky” në formën kallëzore njëjës “këtë” (me theksin mbi “ë”-në fundore) bier “ë”-në fundore e tëhelq prapë theksin: kët. Për sh.: kët s’ e di > këtë nuk e di. Te rasa emërore, gjini femërore, “kjo” shumë herë ndërron kështu: kjo → këjo → kòjo; numri njëjës: kjo grua > kjo grua; numri shumë, rasa emërore e kallëzore: kto / kòto gra > kètò gra;

Ë-ja postonike, tek rasat e zhdrejta/indirekte të emravit femërorë, e të mashkullorëvet që kanë lakimin e femërorëvet, nëng shqiptohet, kur rrokja e mëparshme është tonike e shkurtër. Për sh.: bùks, lops, baths, tats > bukës, lopës, bathës, tåtës (atit). Kur “ë”-ja është tonike e gjatë shqiptohet, po më parë ndërrohet në “e”. Për sh.: mëmes, lales, mizes > mëmës, lalës, mizës.

Tek rasa kallëzore njëjës, si tek foljet që mbarojnë në “-ënj”, “ë”-ja postonike shqiptohet ngaherë “e”. Për sh.: mëmen, buken, lalen, shkoqenj > mëmën, bukën, lalën, shkoq(ënj).

Po ashtu, kur bën rrokje me bashkëtingëlloret “rr,l,ll”, “ë”-ja postonike ndërrohet në “ë” o në “i”. Për sh.: gershërë/girshërë > gërshërë, pelqen/pilqen > pëlqen.

Po ashtu ndërrohet në “-e” tek rrokja e mbyllur nga bashkëtingëlloret “r-l-ll-z”: Për sh.: zëmer, degez > zemër, degëz.

“Ë”-ja protonike bie kur gjëndet në rrokje të hapët në fillim të fjalës, e kur është e pasuar nga zanore tonike. Për sh.: ktu, ktjë, kta, kto, thrres > këtù, këtjè, këta, këto, thërres/thërras, etj...

Po do thënë edhe se, edhe kur vjen në kontakt me rrokje të mbëllijtur/mbyllur, “ë”-ja protonike s’ është ngaherë e kapshme. Për sh.: k’ndonj > këndo.

Po edhe përpara bashkëtingëlloret “r,n,l,m,ll” ndërrohet, më të shumë herë, në “i”. Për sh.: qindronj, gjimon, gjillinj > qëndroj, gjëmon, gjëllij; apo në “e”. Për sh.: shertonj > shërtoj.

Përpara të tjerave bashkëtingëllore, kur është në gjëndje protonike, ndërrohet edhe në “a” dhe “i”. Për sh.: gjakùn-gjikùn > gjëkundi.

“Ë”-ja e përemrit vetor enklitik, pas metatezës, ndërrohet në “e”, e parapritur nga një “j” eufonike. Për sh.: lshòjem / lëshomë > më lëshò; po përdoret edhe forma letrare.

c) Zanozja “i” protonike gjysmë-atone, mësemë te fjalët me origjinë të huaj, hereherë elidohe/prietet. Për sh.: mberjallist > imperialist.

d) Zanozja “o” protonike hereherë ndërrohet në “a”: Për sh.: ndamos > ndomos (arbëresh); t’jtjera here ndërrohet në “u”, mësemë te fjalët me origjinë të huaj. Për sh.: kumandant > komandant.

d) Zanozja “u” protonike hereherë shkon në “a”. Për sh.: mangonj > mungoj.

Purçill, tek fjala “ulli”, zanozja “u” protonike ndërrohet rrallë në bashkëtingëlloren “v”: ulli > “vlli” (fenomen i lidhur me t’folurit e ndonjëi pjäkje).

d) Zanozja “y” atone s’ka.

3. Diftonge

Diftongu “ëj”, tek urdhërorja e tashme, ndërrohet në “ë”-në në “o”, dhe shumë herë elidon/bier “j”-ënë. Për sh.: bë’-bo’ t’vete (bëj-boj të vete) > bën të vete. Tek e folmja e Purçillit “ëj” ndërrohet edhe në “i”. Për sh.: bi’ t’vete > bën të vete. Frasnitë përdoret më shumë forma letrare “bën të vete”.

Diftongu “ua”, kur gjëndet ndë mest o ndë fund fjalje me zanozja të mbyllur/mbëllijtur, shpesh Purçill, te dica fjalë, bëhet “u”. Për sh.: dur, trull, dumi > duar, truall, duam. Frasnitë diftongu “ua” nëng ndërrohet; po dica njerëz, si Bilotta ndër shkrimet e tij, përdorjën “ue”. Për sh.: muer, kënduer > mori, kënduar. Edhe Purçill ca gjindë përdorjën njerën e jetrën formë.

Tek mbiemri e përemri pronor shumë “tùaj-tùajit”, Frasnitë diftongu shtrëngohet në “a”, e hereherë në “ë”. Për sh.: prind’t e taj / tëj > prindët tuaj; tëjtit > tùajit; ndërsa Purçill shpesh herë diftongu “ua” shtrëngohet në “u”. Për sh.: jeta jùj > jeta juaj. Në poezi, hereherë diftongu “ua” eufonizohet ture i shtuar një “j”. Për sh.: muja malli është e m’vret > mua malli po më vret.

Diftongu “ua” Frasnitë nëng ndërrohet kurrë në “uo”, po vet ndonjëherë në “o”. Për sh.: Do(n) t’m’e japen > duan të ma japin. Purçill, përkundra, ndërrohet në “u”: du(n) t’m’e japen > duan të ma japin.

Diftongu “ie” (ye), kur gjëndet në rrokje të mbyllur nëng ndërrohet. Për sh.: prier, shqier. Purçill “e”-ja atone e diftongut “ie” ndërrohet në “a”. Për sh.: diall, qiall > diell, qiell.

2. Konsonantizmi

Konsonantizmi është tërësia e bashkëtingëllozëve dhe ndërimit që ato pësojnë te një gjuhë.

1. Bashkëtingëllore postdentale (t,d,n)

a) grupi bashk. –tn shumë herë, mësejithë në poezi, asimilohet në –n: mos e vrini > mos e vritni;

b) grupi bashk. –nt shumë herë ndërrohet në –nd: andagonist > antagonist;

c) grupi bashk. –rt ndonjëri e ndërrohet në –rr tek fjala e marr > e martë; po forma e zakonshme e popullit është ‘e martë’.

d) te grupi –jt –j palatalizohet në –q, ndërsa –t nani bie e nani qëndron: i dreq / dreqt > i drejtë; po forma zakonore është ‘e drejtë’.

Bashkëtingëllozja e shurdër –d hereherë ndërrohet në bashkëtingëlloren e zëshme –dh: dhafën > dafinë. dhisk > disk;

Bashkëtingëllorja –n:

- a) grupi –nd hereherë shkon në –dh: dhezenj > ndez (di provenienza civitese);
- b) hereherë –n në pozitë hundore, mësemë në pjesoren e shkuar, alternohet me –r: i bën, i bër > i bërë; ndër të tjerët raste mbahet rotaçizmi i dialektit tosk: bën, bëj, bë, bô t’vete > bën të vete;
- c) parafjala e thjeshtë –në e gjuhës letrare është –ndë; shumsin e ka –ndër e hereherë, për metatezë, –ndrë.

2. Bashkëtingëllore alveodentale (c,x,s,z,l,rr,r)

- a) Bashkëtingëllorja –x, si fonemë parashtesë, shumë herë zë vendin e bashk.-z. xathenj > z bath;
- b) bashkëtingëllorja –s, si fonemë parashtesë mohimi, përdoret përpara bashkëtingëllorëvet të shurdër f,h,k,p,q,t.: spastronj, staksenj; ndërsa, përpara bashkëtingëllorevet të zëshëm, përdoret –z-ja, si te gjuha letrare.
- c) bashkëtingëllorja –z, në fund të fjalës, në formën e pacaktuar, hereherë ndërrohet në të shurdëren përkatëse –s: bres > brez, gas > gaz; në formën e caktuar, priret qiellzërja –z: brezi, gazi;
- d) bashkëtingëllorja –l shqiptohet ngaherë palatalizuar –lj: ljiri > liri, ljahem > lahem; tek fjalët të marrë hua ka italishtja, shqiptohet –ll: kllasë > klasë, kller > kler;
- e) ndër grupet –pl, –bl, –fl, te gjuha letrare qëndroi –l, kurse në të Folmet e Purçillit e të Frasnitës u ndërrua në –j: pjak > plak, fjutur > flutur; të tjera herë, –l-ja zë vendin e palatales së zëshme –j të gjuhës letrare: ndlenj > ndjej;
- f) grupi i vjetër –kl nëng është; si në gjuhën letrare, vendin e tij e muar (occlusiva palatale sorda) –q: qumesht > qumësht. Të njëjtën ndërrim e pësoi edhe grupi –gl e shkoi në –gj: gjuh > gjuhë, gjëmb > gjëmb;
- g) Bashkëtingëlloret –r e –rr përdoren, hereherë, njera për jetren: rúg > rrugë, tíer > tjerr; disa herë bashkëtingëllorja –r shkon në –l: gjalper > gjarpër.

Besa gjuhësore e Kostandinit

prof.dr. Merita Sauku-Bruçi

Qendra e Studimeve Albanologjike, Tiranë

Kostandini e mbajti sërish besën. Këtë radhë gjuhësisht. A u shfaq në Tiranë mbi kalin e tij për të sjellë Doruntinën. Jo më në derën e shtëpisë së mëmës, por në skenën e Teatrit Eksperimental në Tiranë.

Pak javë më parë, më 17-18 nëntor, trupa e aktorëve arbëreshë të shoqatës kulturore e turistike “Vorea” të komunës së Frasnitës/Frascineto u ngjit në skenën e Teatrit Eksperimental “Kujtim Spahivogli” dhe shfaqti para publikut kryeqytetas për dy netë me radhë dy histori. E para e frymëzuar nga balada e Kostandinit dhe Garentinës titulluar “Kostandini e Garentina” me dramatizim të Luigi Scarpellit dhe përkthim të Flavia d’Agostinos si dhe vepra e dytë që paraqet momente nga jeta e përditshme në komunitetet arbëreshe “ Shpia tatës” shkruar nga Vincenzo Bruno. Të dyja pjesët erdhën nën regjinë e Imma Guarascit ndihmuar nga Lucia Martino. Në ARBËRISHT. Emocione të mrekullueshme. Shqipja jonë e lashtë ia doli për mrekulli të komunikonte me spektatorin e sotëm.

Kjo falë pasionit e përkushtimit të Salvatore Giordano, Rossella Bellusci, Maria Ferrari, Maria di Cunto, Gemma Ceccarini, Salvatore Basile, Giuseppe Basile, Enzo Martino të cilët sollën aromë Arbërie mesjetare në shekullin XXI.

Pas shfaqjeve në Tiranë, në selinë e re të shtëpisë botuese Çabej, me ftesë të mikpritëses Brikena Çabej pasoi një tjetër befasi e bukur. Një mbrëmje e ngrohtë mbresëlënëse mes shqiptarësh të djeshëm e të sotëm, ku secili komunikonte me variantin e tij të shqipes së hershme a të standardit të sotëm dhe e kuptonim më së miri njëri-tjetrin. Organizatorja e takimit, Anna Shkreli, kishte menduar që të ftuarit nga Arbëria të shijonin atë mbrëmje një tufë poezish të Vorea Ujkos, bir i Frasnitës/Frascineto edhe ai, të recituara nga aktorë të Teatrit Eksperimental. Miq e dashamirës të kulturës arbëreshe ndanë me aktorët kujtime të bukura dhe dëshirën për ta mbajtur gjallë atë amanet gjuhësor e kulturor që na vjen nga Arbëria italiane. Kjo nismë e ish ambasadorit të Republikës së Shqipërisë në Romë, z. Neritan Ceka, e mbështetur nga bashkia e Tiranës dhe kryetari të saj z. Erion Veliaj, nën kujdesin e Insitutit Italian të Kulturës, mbetet një mundësi shumë e mirë për të ndërtuar ura gjuhësore komunikimi mes shqipes së sotme dhe varianteve të hershme të saj. Dramatizimi i subjekteve të frymëzuara nga tradita letrare arbëreshe është vetëm njëri nga drejtimet por që mund të pasohet lehtësisht edhe nga ditë të leximeve të shpjeguara të poezisë e të prozës arbëreshe e më pas edhe nga vënie në skenë të dramave në arbërisht të shkruara nga autorë të traditës apo të sotëm. Filologët e kanë bërë tanimë punën e tyre. Vepra dramatike e Santorit është e transkriptuar, lehtësisht e gjetshme, e botuar si në formë libri apo si botim elektronik dhe mbetet vetëm dëshira dhe pasioni për t’a sjellë në dritën e skenës.

PËRMBLEDHJE

Per iniziativa dell’ex ambasciatore albanese in Italia, Neritan Ceka, e sostenuta dal Comune di Tirana, nel novembre scorso, presso il ‘Teatro Sperimentale’ di Tirana hanno avuto luogo, e con successo, due rappresentazioni teatrali dell’Associazione Culturale arbëreshe ‘Vorea’ di Frascineto/Cs, presieduta da Lucia Martino. La prima, ‘Kostantini e Garentina’, ispirata all’omonima celebre Rapsodia arbëreshe; l’altra ‘La casa paterna’ ispirata a scene di vita quotidiana arbëreshe. Ambedue hanno portato un profumo di arbëreshità medievale nel secolo XXI. Presso la casa editrice Çabej, poi, si è svolta una Serata Culturale in cui attori albanesi hanno recitato poesie di Vorea Ujko, anch’egli figlio di Frascineto.

Le possibilità rappresentative di questo gruppo teatrale arbëresh sono tante e possono ispirarsi sia alla quotidianità arbëreshe che attingere alla tradizione letteraria arbëreshe, ricca di testi ancora da portare in scena. Un esempio fra tutti, l’opera drammatica di F. Antonio Santori.

Mëma Terezë

prof. dr. Italo C. Fortino

shënbendhitjot, Instituti Oriental i Napolit

1. Kush është Mëma Terezë?

Gjithë gjegjtin ndonjë herë ëmrin e kësaj gruaje, mësemë kur ndë vitin 1979 Televiziona tha se Premin Nobel për paqen e kish marrë propriu ajo, Mëma Terezë. Shumë qëndruan pa fjalë, e lipin kush ish kjo grua e panjohur, çë kish bërë për paqen? Nga cili vend i botës vij? Cilin mesaxh të madh i kish dërguar njerëzve e mësemë si kish bërë sa t'i ngitij mendjen e zëmrën Komisionit të Ozlos (Norvexhë) për t'i dhënë këtë Prem kështu të lartë?

Ditën çë mori Premin për Paqen, Mëma Terezë shkruajti këto fjalë arbërisht:

*Une gjithmonë e kam në
zemër popullin tem Shqiptar.*

Shumë luti Zotin qi Paqja

e Tij të vijn në zemrat

tona, në gjitha familjet

tona, në gjith botën.

Lutuni shum për fukarat

e mij – dhe për mua

dhe motrat e mija.

Une lutem për juve.

(M. Teresa Bojaxhiu)

Në mumendin më të lartë, kur gjithë e ruajin nga një anë me kuriuzitatë e nga jetra me indiferencë, ajo kush mbajti mend? Mbajti mend “fukarat”, - një fjalë turke çë hiri ndë gjuhën e Shqipërisë e vjen me thënë “i nëmur”, “i varfër”, “i vdekur uri” – ata “fukara” çë ajo i mbaj si fëmij të saj, çë vej e i gjëj udhës e udhës së Kallkutës, ku rrijin pa ngrënë, të xheshur, të sëmur, ku prisjin vetëm sa të vdisin. Ata ishin “fukarat” e saj, çë ajo, bashkë me motrat e saja, mirrij, i qellij te rifuxhi, i ngrohij, i jipij të ngrënë, i kurarij, i jipij atë çë ata “fukara” nëng kishin pasur mosnjëherë, vjen me thënë, “mallin e mëmës”. Dica nga këta “fukara” i vdisjin ndër duart e saja, një etër ca shëroshin e ritshin si njerëz.

Pra, Mëma Terezë flet për uratën ndaj Zotit Krisht për të lipënj Paqen ndë zëmrat e njthnjeriut, Paqen ndë familjet e Paqen ndë gjithë dheun. Ajo i pati shumë besë të parkalesurit: ajo thotë se pa të parkalesurit nëng mund kish bërë faregjë. Kish besë se të parkalesurit nëng bëhet vetëm ndë dica mumende, si kemi zakonin na çë parkalesim vetëm të diel mbë qishë, kur vemë e këndojim meshën; jo! ajo na mbësoi se ka t'i bëjim urata Tynë Zotit nga mumend, ka të rrimë të lidhur me të me mend nga mumend, kur nëng jemë të mbenjuar me të shurbierit, kur ecim, kur jemë me vetën tonë.

Kish idhenë, pra, se Paqja është e mira më e shtrëjtë: paqen e zëmrës, paqen çë na ndiejim mbrënda shpirtit, ka t'e ruajim si sytë, ka t'ia lipim Zotit, pse është kaq e shtrëjtë se pa këtë paqe nëng arvojim sa t'i bëjim mirë mosnjëherë, mëngu neve vetë e mëngu të tjerëvet.

Paqja e shpirtit, thotë pra ajo, trazmetiret tek ambiendi çë kemi më afër, vjen me thënë se trazmetiret ndë familje e krearën ambiendin e mirë sa të rrojim të gëzuar, me mall njeri me tjetrin, me kutëndicë. Familja çë rron me paqe, me kutëndicë, me shpirtin e gëzuar është pasiqiri i Parrajsit. Ky pasiqir, pra, bie edhe ndë jetën e njerëzve çë na rrinë afër ndë katund, ndë çitatë, me një fjalë ndë gjithë dheun. Ndë fund, ajo spjegan se ndëse na duamë paqen e gjithë botës, ka të kemë më parë paqen mbrënda shpirtit tonë e paqen ndë familjen tonë. Sod, thotë ajo, jeta nëng ka paqe, pse njeriu nëng ka paqen mbrënda shpirtit të tij, se familja nëng ka paqen mbrënda muret e shpisë; vjen me thënë në njeriu në familja kanë të gëzuarit, kutëndicën, të qeturit. Ky të shkruajtur, ndë fund, na mbëson se Paqen nëng dinë e e bëjin njerëz, ata vetë. Njera nani njerëz

buthuan ndë storjen e tyre se janë shumë të mirë, të shpejtë të bëjin guerrë, luftë, të zëhen njeri me tjetrin: Kaini vrau Abellin, të vëllaun, dhe storja e njeriut, pra, qe e mallkuar nga kjo vrasje e keqe!

Njerëzt të vetëm nëng arvojin të gjëjin paqe! Paqja vjen nga Qielli: është një dhuratë e Qiellit. Sa t'ë kemi ka të ia kërkojm Tynë Zoti nga ditë: Paqen e zëmrës sonë, Paqen e familjes sonë, Paqen e katundit tonë! Është kjo funxjona e të parkalesurit!

Nani ndiojm pse Premin Nobel ndë vitin 1979 ia dhanë Mëmës Terezë pse qe ajo që zbuloi udhën e Paqes!

2. Të parat vite të Mëmës Terezë

Ndorrina se Tereza Bojaxhiu, - Bojaxhiu është konjomi i saj - u kish lerë ndë çitatën Skopje, kapitalja e Maqedonies ndë vitin 1910, i jati Kolë (1873-1918) ish nga çitata shqiptare Prizreni i Kosovës, saku e jëma Drane (1889-1972) nga katundi Novosella afër Gjakovës së Kosovës. Ëmri i saj ish Anjeze, po ndë familje e thërrisjin me të ëmbël Gonxhe, që vjen me thënë Bubuqe e lulës. Familja e Mëmës Terezë ish e begat, sepse i jati Kola ish një imprezar i njohur në Skopje: jo vetëm ndërtoj shpi, po edhe udha, hekurudha e shpi publike, hekurudhën që lidhën Skopjen me Kosovën, e pra të parin teatër në Skopje. Kola ish një njeri me shumë interesa, mirrej edhe me muzikën, që i përqenij vërtet shumë: organixoi bandën muzikale të Skopjes, me ëmër “Zani i maleve” (Vuxha e maleve), e në vitin e Indipendencës së Shqipërisë e të Maqedonies nga zigoj turk (1912) banda e Kolë Bojaxhiut udhave e udhave të çitatës Skopjes i ra këngëve patriotike e tradicionale Po mirrej edhe me aministraciunën e çitatës Skopje: qe konxilier komunall e shurbeu për të bënur më të mirë çitatën e Skopjes, për të mirën e njerëzve që rrijin nd’atë çitatë.

I vëllau i Mëmës Terezë, Lazari, thotë kështu për të jatin Kolë: “*Mbanj mend me gëzim zëmrën e gjerë të tatës. I jip gjithëve të ngrënë e turres, pa e buthtuar e pa u vanduar. Dica herë më dërgoj edhe mua sa t’i sillja turres, të veshura, të ngrënë e nj’etër ca të ndihura të varfërve të çitatës sonë...*”. Mëma Terezë, o më mirë Gonxhia, pra, u rrit me prindë të bëgat, po të mirë, me sentimente relixhoze e me shumë devuciunë për Zotin e për Shën Mërinë.

E pakëzuar te Katedralja e Skopjes së “Shëjtës Zëmër” (Sacro Cuore), mbajti mend ngaherë fjalët që i thoj i Jati e e Jëma: “*Bilë, nga copë bukë që ke, ndaje me tjerët... egoizmi është një sëmundje e shpirtit që të bën sklave dhe nëng të lë të gjëllish e të shërbesh tjerët*”. Ajo në familje e në çitatë ku gjëllij njohu mirë shpirtin e zëmrën e shqiptarëve të Skopjes aq sa i qëndroi e paharruar espresiuana: “*Shpia është e Tynë Zoti edhe e ospitit*”, e që simbolixon tre ëmra që janë esenxa e sjelljes së shqiptarëve: “*Bukë, Kripë, Zëmër*”. E Mëma Terezë, ku vate vate, po mësemë në Kallkutë, të nëmurve i solli ngaherë bukë, kripë e zëmër.

Në Skopje bëri gjithë skollat e ish e shpejtë më se gjithë e ture u rritur vu re se esenxa e relixhonës katolike është Buka e Shëjtë, vjen me thënë Eukaristia, që për të qe fuqia e gjëllës, entuziazmi për gjithë atë që kish të bënij, ngullia më e madhe për jetën.

Ture jetuar bashkë me të jëmën, Drane, edhe Mëma Terezë mori zakonet e saja shpirtërore: formoi karakterin me të mirët, me një të sjellur bular, me një zëmër të gjerë dhe e të hapur ndaj tjereve, mësemë ndaj atyre që kishin bëzonj, ndaj të sëmurvet, ndaj “fukarave”. E jëma qe skolla e parë, zëmra e familjes. Agi Bojaxhiu, e mbesa e Mëmës Terezë, që gjëllin edhe sod ndë Mondello afër Palermit, thotë kështu: “*Qe ajo [Drane] që inkuraxhoi të bilën ndë udhën e besës, ture e sjelë mbi udhën e të nëmurve, mbi udhën e fukaravet*”.

Familja për Mëmën Terezë qe folea ku ajo u rrit me mall e me sentimente të mira ndaj Zotit Krisht. Na si individë e na si shoqëri ka të ruajim si sytë rolin e familjes; njo si e thotë ajo:

Paqja e lufta zënë ndë shpi.

Ndëse vërtet dëshirojm jetën me paqe,

zëmë e duhemë mirë njeri me jetrin ndë familjen tonë.

Ndëse duam të mbiellim hare rreth neve,

gjithë familja ka të gjëllin me hare.

Mëma Terezë, nd’atë mot Gonxhe/Bubuqe, frekuentoj qishën e Shëjtes Zëmër e prifti Jambreković, një zot i mirë vërtet misionar, i jipij konsilje të mira gjithëve e ruaj me atenxjunë sjelljen e Gonxhes. Kjo, jo vetëm

gjegjij atë që thoj zoti Jambreković po djovasij revista e libra. Një nga rivistat që arvojin nd'atë Qish ish "Katoličke misije" (Misionet katolike), ndë gjuhën serbo-kroate, që ish gjuha ufiçiale e Maqedonies. Këtë rivistë Gonxhe e djovasij nga javë e i pëlqej vërtet shumë, pse flitij për misionet katolike ndë Indjen. I kushiriri i Gonxhes, Lorenc Antoni, na zbulon se që kjo rivistë që i hapu zëmrën Gonxhes për jetën misionare. Ai thotë se ajo djovasij këtë rivistë e ia shkoj edhe tjerëve:

*"Ajo na jipij revista katolike,
po mësemë rivistën <Katoličke misije>.
U di edhe se Gonxhe e djovasij
me shumë ngulli këtë rivistë.
Kjo rivistë sillij artikuj të misionarëve kroatë e zlovenë
që ishin misionarë ndë Indje, ndë rexhonën e Kallkutës,
ku ata shurbejin si misionarë.
Mund thomë vërtet
se ajo rivistë Gonxhes i ngrohu zëmrën për misionat,
dhe e ndihua t'i rritej vokaciuna relixhoze e misionare".*

Prifti Jambreković, kur Gonxhe i kërkoj ndëse ajo kish vërtet vokaciunën për jetën misionare, ai i tha: "Ndëse vë re se të shurbierit për Tynë Zotin e për gjithë gjerëzt bën e ndihesh me hare, është prova më e mirë se kë vërtet vokaciunën".

Ajo me shumë konvinxiunë ju përgjegj: "Dëshironj të jem një Motër misionare për të shërbenj për evanxhëllixaxjunën e për fukarat".

Ndë vitin 1927 vate te Santuari i Shën Mërisë së Letnicës ku mbeti dy muaj për t'u priparartur për jetën misionare; e ndë vitin pas 1928, – kish 18 vjet - u nis për jetën misionare: më parë vate Dublin (Irland) te Shpia e Motrave të Loreto-s. Atje zu e mbësoi gjuhën angleze, që ish gjuha ufiçiale e Indjes, pra mbësoi gjithë rregullat për t'u bërë Motër dhe zgjodhi ëmrin Maria Terezë. Ndë fund të vitit e lanë të nisej me një vapur për Indjen. Te ky të shkruajtur i saj me titullin "Lamtumirë" janë gjithë sendimentet e saja për atë që lëj e për atë që gjëj. Mbi vapurin që e sillij nga Irlanda e njera ndë Indjen Gonxhia djovasij, parkalesij, i shkruaj litera familjes, si edhe shkruajti një poezi ndë gjuhën shqipe që siellim këtu poshtë vetëm me të parat katra strofa:

Lamtumirë

*Po lë shtëpinë zemërfanar
vendlindje e farefis,
po vete n'Bengalin dergjevrarë
atje, në të largtin vis.*

— · —

*Lë të njohurit në mejtime
të afërmit e vatrën shqim,
më tërheq zemra ime
t'i shërbenj Krishtit tim.*

— · —

*Nënë e dashur, lamtumirë
ju lë shënde'n, miq të mi,
më djeg, o, një fuqi e dliirë
drejt të përflakurës Indi...*

— · —

*Dhe anija lehtë lehtë lundron
pret valët e detit të trazuar,
për herë të fundit syri vrojton
brigjet e Evropës së hakërruar...*

3. Kallkutë

Indja qe atdheu i vërtetë i Mëmës Terezë, atje gjeti gjithë vullëzërt që kishin bëzonj: musullmanë, budistë, induistë, shumë pak katolikë. Më të shumë gjëllijin ndë një varfëri që i tundi zëmren Mëmës Terezë e i dha forcën sa të vej përpara ndë misionën e saj te çitata Darjeeling ku ish Kumendi i Motrave të Loreto-s. Te ky Kumend zu të shubej si mbermiere e atje e njohtin për mallin ndaj të varfërvet, për buzën mbë të qeshurit, dhe për lutjen që nga mumend i bëj Tynë Zoti. Pas kësaj esperienxe si infermiere, Mëmës Terezë i ordinuan të venij ndë Kallkut, ku ish një etër Kumend shumë i madh i Motrave të Loretos dhe atje bën e studjarti ndë universitet e zu e mbajti edhe të mbësuarit ndë Skollën St. Mary, e frekuentar nga shumë vajza të familjeve të bëgat të Kallkutës, pra mbësoi edhe te Skolla Shën Tereza, ku edukoi shumë të vegjël, ngaherë me buzën mbë të qeshurt.

Ajo e kish si detyrë harenë, si detyrë për çdo të krishterë. I prirshin ndë tru fjalët e Bibjes që thotë se “*harea e zëmres është jeta e njeriut*”, se “*harea ngjatën gjellën e njeriut*”.

Fërnoi universitetin, u laurear e nd’atë Skollë St. Mary-High School e duajin gjithë mirë pse gjithë studentet ndiojin mirë e me piakhir storjen e xheografinë që ajo i spjegarij. Për meriten që gadhnjeu, pra, e bënë Drejtore e St. Mary-High School e gjithë, studentë e prevesurë, mbetin gjithë me shumë hare.

Një ditë Mëmës Terezë i arvoi një liter nga Skopje ku e jëma i mbaj mend se ish mirë të mbësoj ndë një skollë prestixhoze të frekuentuar nga vajzat e bëget të Kallkutës, po i kërkoj se “*fukarat*”, “*të nëmurt*” ku kishin vatur? Mos i kish thomse harruar? Ata “*fukara*” për të cilët Bubuqa kish lënë gjithsej e gjithë!

Ato fjalë të së jëmës bënë e refletirti për ca mot e ato fjalë i hijtin thellë ndë zëmër që qenë si një të thërritur nga Ynë Zoti ç’i thoj të lënij mësimin, shpinë e Motrave të Loretos e të krijoj një etër urdhër: “*Misionaret e Karitatës*”. Ajo kish kuptuar atë ç’de j Ynë Zot: “*të sillij Zotin Krisht ndë shpitë e ndë udhat e vendeve më të ulët, ndë mest të sëmurve, ndë mest atyre që ishin e vdisin, ndë mest fukaravet, ndë mest fëmijve që gjëllijin udhës e udhës*”. Ajo këtë e kish ndijuar mirë: ka të bëj të mirën e fukaravet me buzën mbë të qeshur, pse të nëmurtvet, të sëmurtvet nëng mund i jipet vetëm bukë e jatri, po edhe zëmër.

Veshi Motrat e Misionarevet e Karitatës me një sari, - që është i veshuri i gravet indiane - të bardh, që ndë Orient konsiderohet si kulluri i lipit: gratë që veshin sarin e bardh janë ato që nëng kanë më faregjë pse i vdiqi i shoqi që sillij bukën e të mirat ndë shpi. Ndë podhe të sarit i veshuri ka katër rripe të kaltëra, që kujtojin të katrat vote që bëjin Misionaret e Karitatës: i katri vot është një speçial që i kërkon Misionarevet të gjëllijin të varfër ndë mest të varfërve.

Ndë vitin 1952, kur pa se të varfërt, ata që nëng kishin faregjë e vdisin ndë mest udhës, nëng i dejin mëngu ndë spitelet, Mëma Terezë i kërkoj Komunës t’i jipij asaj një shpi se i kurarij ajo me motrat e saja ata të sëmur që rrijin ndë mest udhave si animaj. Autoritet i dhanë një shpi të madhe, Shpinë e Pellegrineve, që gjendej afër Templit Kalì, ndë Gjytoninë e Kalighat-it. Mëma Terezë kish xha 28 motra që shurbejin bashkë me të e zu mbjatu të mbjidhij gjithë ata të sëmurmë që pritin vetëm të vdisin e të vdisin udhave udhave pa mosnjeri ç’i ruaj.

Një nga këta të sëmurmë që ajo e kish rikoveratur te Shpia e Mëmës Terezë, më pare se të vdisij I tha: <*Gjëllita gjithë këto vite udhave udhave si një animall, nani vdes këtu si një ëngjëll*>.

Misionën që Mëma Terezë bëri ndë Indje, pra zu e bëri edhe ndë tjerat vende të dheut: ndë Afrikë, ndë Merikë e ndë Europë.

4. Mesaxhi i Mëmës Terezë

Gjindja pyen se cili është mesaxhi më i madh që na la Mëma Terezë, pse Qisha e bëri shëjte?

Nga gjithë atë që ajo bëri e ç’tha, na mund të thomë se mesaxhi i parë e më i madh është të parkalesurit.

Ajo nëng mund të kish bërë faregjë mos nëng kish parkalesur nga mumend e nga ditë. Ajo thoj kështu: <Biri im, pa Tynë Zot jemë shumë të varfër për të ndihim të varfërit! Mba mend se u jam vetëm një grua e nëmur që parkalesën. Ture parkalesur, Ynë Zot më vë Mallin e tij ndë zëmrrën time e kështu u mund dua mirë të vafërt. Me të parkalesurit!>.

I dyti mesaxh është ai që thotë se gjithë mund ndihin ata që kanë bezonj: ajo ture u nisur nga faregjë arvoi të kriarij Shpi me Motra ndë gjithë anët e dheut, Skolla, Spitele. Ku nëng arvojin tjerët, zëj ajo: Motrat e Karitatës venë dy e dy ndër udhat e çitatis, venë ku nëng arvon dora e Komunës, venë ku gjindja vdes pa të qarë, pa lipisi, pa gjiri, të sharë, të vdekur uri, të sëmurmë me llebër. Ndë të varfërit ajo shihij faqen e Zotit Krisht. Njeriu, thoj ajo, nëng ka fuqinë sa të bënj atë që beznjan të bëhet, këtë fuqi na e jep Zoti Krisht me të parkalesurit. *Me të parkalesurit*, thoj dy herë ajo! Kështu – me të parkalesurit – hapu Qendrën për të sëmurmët me Hiv ndë Gravich Viagen ndë Merk; ndë vitin 1963 kriarti Vëllezërt Misionarë të Karitatës; ndë vitin 1979 Vëllezërt Kontemplativë; dhe ndë vitin 1984 Tatrat Misionarë të Karitatës. Krearti një eserçët me njerëz të mirë e zëmër-gjerë që shprishi ndë gjithë dheun vetëm sa të ndihin të varfërit. E thoj Mëma Terezë se gjithë mund bëjim gjë, edhe t'i japim një pikë uj atij që është i etur. E një pikë uj e kemë gjithë! I treti mesaxh është ai ekumenik: ka të mbajit si vullzër tjerët, edhe ata që nëng kanë relixhonën tone: ajo bëj të mirën ndë mest indüvet, budistëvet, musullmanëvet e të krishterëvet. I konsiderarij gjithë vetëm si vullzër që kishin bezonj! Ku shurbej ajo ndë Indje kish 475 njerëz, nga këta vetëm 30 ishin katolikë, të tjerët ishin indü, musullmanë, budistë, sikhë... Thoj Mëma Terezë:

<Ka të ndihim një indü sa të bëhet një indü më i mirë, një musullman sa të bëhet një musullman më i mirë dhe një katolik të bëhet një katolik më i mirë>.

Indira Gandhi për Mëmëm Terezë shkruajti kështu:

<Kush tjetër përpos asaj [Mëmës Terezë] në këtë botë të gjerë u shtriri dorën me kaq thjeshtësi dhe sukses atyre që gjenden në vetmi dhe në varfëri. Pat shkruar Tagora: "Le të ndalen hapat e tu aty ku janë të varfërit, më të thjeshtët, të treturit". Ja, aty gjendet Nëna Terezë, e cila as në mendim mas në veprim s'bën kurrfarë dallimi ngjyre, feje, gjaku, vendi. Ajo e zbaton të vërtetën se lutja është kushtim, urata është shërbim. Shërbimi për të është detyrë, është feja e saj, shëlbimi i saj. Ta njohësh atë do të thotë të kuptosh përvujtërinë absolute, të hetosh fuqinë e butësisë, farën e dashurisë>.

Për ata që dëshirojin të djovasin ndonjë libër për Mëmëm Terezë senjallarim këtu posht ndonjë titull:

L. Gjergji, *Madre della carità*, Velar, Gorle/Bergamo, 2007

Idem, *Lule për Nënë*, Drita, Ferizaj, 1985; i prerë italisht nga Caterina Zuccaro, *Madre Teresa e le sue radici*, Emi-Piemme, Bologna-Casale Monferrato, 1987

F. Zambonini, *Madre Teresa di Calcutta. La matita di Dio*, Paoline, Milano, 1992

C. Siccardi, *Madre Teresa. Tutto iniziò nella mia terra*, San Paolo, Milano, 2013

Nga ky libër i fundit kemi marrë copa që janë çitartur ndë këtë artikull.

Ndë vitin 1981 një poet nga Roma, Bartolomeo Rossetti, shkruajti një poezi për Mëmëm Terezë. Ja shkruajti romanesk e kështu ju e vë këtu poshtë si e bëri autori. Edhe një etër poezi shkruajti për Arbëreshët që edhe këtë mund t'e djovasi këtu poshtë. Janë dy sonete.

Madre Teresa de Carcutta

*'Sta Suor Madre Teresa de Carcutta
ci à proprio sette spiriti, che donna!
Piccola e magra, eppure è 'na colonna,
a fa' der bene ce la mette tutta.*

*Si c'è da aiuta' un povero se butta,
a sfama' l'affamati ce s'affionna,
nun c'è malato a chi lei nun risponna,*

nessuno lei lo lassa a bocca asciutta.
 E' arbanese, ma gira tutto er monno
 a cerca' li più poveri e l'afflitti,
 pe' potelli aiuta' ce perde er sonno.
 L'India, l'Africa e mo' er Venezuela...
 ci à aperto case pe' li derelitti,
 d'opere bone fa 'na ragnatela.

L'Arbanesi

'Sta Arbanesi, da quanno Costantino
 li portò a Ponte Milvio, e Giustiniano
 fu imperatore, e poi pure Aureliano,
 l'uno e l'antro arbanese, era destino
 che a abbita' ce venissero vicino,
 fianco a fianco cor popolo italiano:
 in Calabria e in Sicilia, piano piano,
 'sta Arbanesi, che vennero ar confino,
 co' Scannabbecco, l'eroe nazionale,
 se so' piazzati. E tanti so' arbanesi:
 Francesco Crispi, Gramsci, er Generale
 Moricchio.... Fra li piccoli Paesi
 so' intraprennenti, tutto pepe e sale,
 se so' dati da fa', se so' difesi!

(Bartolomeo Rossetti – Autore de “Er Vangelo seconno noantri”)

Giovanni Frate

nga Ruri (Cb)

Ti burri ime

U kërkoni ti kërkoni aji kërkoni
 Ti burri ime çë kërkoni?
 Veje parshin e bi t'e ng'ajate
 Pas ti ike e u mbjet ke k'ajate
 Ngë t'u duh e duojte kalin
 Futurove e shkove malin
 Tunde hënzën popà ngë zure
 Bëre... bëre... ku errure?

U kërkoni ti kërkoni aji kërkoni
 Ti burri ime çë kërkoni?
 Mos ec g'jat
 Ku vete vete guri ishtë i that
 Uju me mua ca her
 Xheshu mirë mirë e hap njetër der
 Zmuxhën'jò pë brënda
 Ati ke çë t'gjeç... ndë t'e kënda!

TU, UOMO MIO

Io cerco tu cerchi lui cerca
 Tu mio uomo cosa cerchi?
 Andavi al passo e l'hai dovuto allungare
 Poi hai corso e t'è rimasto il pianto
 Non t'è bastato e hai voluto il cavallo
 Hai volato e sovrastato monti
 Hai toccato la luna e non l'hai avuta vinta
 Hai fatto... hai fatto... dove sei giunto?

Io cerco tu cerchi lui cerca
 Tu, mio uomo, cosa cerchi?
 Non fuggir lontano
 Dove vai vai la pietra rimane dura
 Siediti con me un momento
 Spogliati ben bene e spalanca un'altra porta
 Fruga in te
 Li hai da espugnare... se ti va!

Tommaso Campera

nga Mashqiti (Pz)

Mëni

Shkova, e mëna t'ëmbra sprisha,
 të t'ngijsja trugun ngaherë disha,
 si çë vjet, kur shkoni bënë shpesh,
 hjesor, ngrihsa ti, ndë një shesh.

Shkova, e ma harë mbi barit u shtrova,
 për frutat, çë ti ndë qërshori dhurova,
 t'gjithë, ndërkur i hajan të haristisjan:
 kurr mua më vij mend... se të prisjan!

T'prenë degët, e zogjët ma falen,
 madhështor isha, pëç degët t'pren,
 e ta zjarri, të bëjan hi, të i shtunë?
 pë një muaj, mëna t'ëmbra prune.

U halmova: ti përdorur si një sënd,
 mënë jotat, çë më erdhëtin mend,
 zëmran mua, nëng më ëmbëlsojan:
 ma një sëpatë, daladal të stërdojan!

IL GELSO

Sono passato, e dolci more spargevi / di toccarti il
 tronco sempre volevo / come dall'anno scorso, quando
 passo faccio spesso / ombroso, ti innalzavi tu, in
 pianoro. / Sono passato, e con gioia, sull'erba mi distesi
 / per i frutti, che tu, in giugno hai donato / tutti, mentre
 li mangiavano ti ringraziavano: / mai io potevo
 pensare... che ti tagliassero! / Ti hanno tagliato i rami,
 e gli uccelli col nido / maestoso eri, perché i rami ti
 tagliarono / e nel fuoco, per fare cenere, te li hanno
 buttati? / per un mese, dolci gelsi portarono. / Mi
 rattristai: tu usato come una cosa / le tue more, che mi
 venivano in mente, / il mio cuore più non poterono
 addolcire: / con una scure, piano piano ti consumavano!

Domenico Liberato Norcia

nga Katundi (Av)

Horës ima

Pata të igënja ka ti
 e të zhbjarit ka hora huaj vaqa të gjenja,
 kështu vendin e ambiendin,
 shokët, atë ma shoqa.
 Gjithse pata të lënja.
 Nëng harronj më
 ditan ça u ndaqa.
 Adhe qialghi kish u bënur i zezë.
 Çë kunçëdhënja!
 Izhëm gjashtë fëmijë ka stacjuna
 e puthshim gjithë ma ghaq pasjunë
 shok, të shoqërat e gjëritë
 kizhëm gjithë një nudhëk ka goja,
 zëmbran a plo
 buzan të shtrenguar ka dhëmbët.
 Treni u nis.
 Gjithë ma koçan jashtë ka parafira
 tërgojm lutmu salut,
 lutmu të puthur.
 Gjithë u humb e u lundanua.
 Vetëm hora mbi malin,
 rrij pa folur, ma atë kambanar të madh
 na tërgoj më falë
 e dukshi sa na thoj:
 “U nëng ndaham! U rri!
 U ju faramonj gjithë këtu”.
 Nani gjah një rondinela
 vinj nga vit ka hora ima,
 e kur dha lundanu
 shohinj kambanarin
 një magh i madh më zë
 e zëmbra ima
 bëhat adhe ajo ma re.

Al mio paese

Ho dovuto andarmene da te
 ed il lavoro all'estero cercare,
 così il luogo, l'ambiente,
 gli amici, la mia giovane moglie
 tutto dovetti abbandonare.
 Non dimenticherò mai
 il giorno della partenza.
 Anche il cielo s'era fatto oscuro.
 Che coincidenza!
 Eravamo sei famiglie alla stazione
 e ci baciavamo tutti con passione,
 amici, mogli e parenti
 avevamo tutti un nodo in gola,
 il cuore gonfio, gonfio
 e le labbra strette tra i denti.
 Il treno partì.
 Affacciati al finestrino
 mandavamo l'ultimo saluto,
 l'ultimo bacio.
 Tutto sparì in lontananza.
 Solo il paese su in montagna,
 silenzioso col suo enorme campanile
 ci mandava l'ultimo saluto
 e ci sembrava dire:
 “Io non parto! Rimango.
 Io v'aspetto tutti qui!”
 Ora come una rondine
 ritorno sempre al mio paese
 e non appena da lontano
 rivedo il campanile
 una felicità mi assale,
 ed il mio cuore
 ritorna giovanile.

Domenico Liberato Norcia, *“Per non dimenticare. Racconti poesie e canzoni di Greci (AV), paese albanofono*, Irpinia Libri, Monteforte Irpino (AV), 2016, p. 148-149

Dy Priftra e Poetë Katolikë të martirizuar nga regjimi komunist i Enver Hoxhës,
e të lumtëruar, ditën 4 shënmartir 2016, bashkë me të tjerë 36, ka Papa Frangjisku.

atë Vinçenx Prenushi

(Shkodër 1885-1947)

Kuq e Zi (28 nanduer)

Fishkllon veri, ushton duhija,
Bjeshkët për rreth mbushen me borë:
Por kjo stinë për ne â me orë,
Qysh se i lule me rrit desht:
Rriti lulen kuq e zi,
Qi â ma e bukra e ksajë Shqipni.

Ngjyra e sajë, njomsî prendvere,
Përtrin viset e Shqipnis;
Lule â kjo, lule lirike,
Qi ne nderën n'vend na e çon,
T'falem, lule kuq e zi,
Si ty s'rritë mâ kjo Shqipni.

Kuq si gjaku, si përhera
N'dej t'Shqiptarve idhtë pat vlue,
Zi si futa, qi pat mlue
Njat anmik qi me e njoft s'desht.
T'falem, lule kuq e zi,
S't'ka kush, jo, posë ksajë Shqipni.

Ty t'bajnë burra nder lamije,
Vashvet parzmat jau stolise;
Je nderue nder kombe e fise,
Si dhanti e t'Naltit Zot.
Shejtë â lulja kuq e zi
E â ma e çmueshmja e ksajë Shqipni.

N'çdo kremtim, n'gzime kombtare
Mbledhë Shqiptari çetë mas çetë,
Gjallnim s'ka, nuk nep shej jete,
Kur ket lule ngjet s'e shef.
Rrnoftë, pra, lulja kuq e zi
Qi â ma e hiejshmja e ksajë Shqipni.

Rueje, pra, Shqipni fatlume,
Ket dhantin e t'Përgjithmonit,
Afer lterit, afer frontit,
Ndër dit' gzimit e n'mjerim,
Rueje lulen kuq e zi
Qi s'ka shoqen n'ket Shqipni.

atë Lazër Shantoja

(Shkodër 1892-1945)

Dy lule...

O dallndyshë, o shej prendvere,
o ti shpend gjithmonë n'mërgim,
kur të vish me m'pa kët here
fill nga Shkodra fluturim,

Shka do t'm'bijsh për me m'kujtue
vendin t'em qi ma s'm'kujton?
Shka do t'm'bijsh për me ngushllue
kë n'mërgim përherë mërgon?....

Ah! nuk t'lypi kangët qi zana
këndoj dikur për heroj t'vet,
ah! nuk t'lypi lotët qi nana
derdhë n'hi votrës mbetun shkret....

Ah! nuk t'lypi t'kjarët e qillit,
t'ambëlat fllade nuk t'kërkoj,
nuk t'kërkoj rrezet e dillit
qi t'ritë n'atdhe praroj....

Mbi dy vorre n'fushë të Rrmajit
këput për mue dy lule n'gem
e m'i bje t'shkrihem prej vajit
për ngushllim t'mërgimit t'em....

Ato lule mue do t'm'thonë:
Jemi lotët qi Shkodra mbarë
derdhë n'vorr t'nanës s'Luigjit t'onë....
derdhë n'vorr t'Priftit vjerrë n'litar....

Seminari i Prishtinës 2016

(15-26 gusht)

Drejtor: prof.as.dr.Rahman Paçarizi
Bashkëdrejtore: prof.dr. Aljula Jubani

Arbëreshë çë foltin në Seminar:

Emilia Conforti: Le interferenze dell'italiano nell'arbëresh;

Giovanni Belluscio: Gjuha gju më gju me ideologjinë. Gjuha dhe ideologjia gjuhësore ne veprat e E. Hoxhës.

Bashkëpunëtorë Shqiptarë të 'Jetës Arbëreshe' çë foltin në Seminar:

Manjola Lubishtani: Klasifikimi dhe veçoritë e përemrave në gramatikën e Jeronim de Radës;

Majlinda Bregasi: Gramatika në shërbim të ndërveprimit gjuhësor: Ndajfoljet e vlerësimit në dialektet e shqipes;

Helena Grillo, Kledi Shegani: Prirje zhvillimore të gjuhës përmes varieteteve;

Edmond Çali: Tjetri në letrat shqiptare të realizmit socialist: letërsia e udhëtimit, poezia e angazhuar dhe kritika e angazhuar;

Bardh Rugova: Gabimet gjuhësore;

Merita Hysa: Diferenca gjuhësore dhe gjinia në variabilitetet sociolinguistike;

Rrezearta Murati: Sociolektet në rrejetet sociale;

Rrezarta Draçini: Struktura e shqipes;

Hamit Xhaferi: Vlera morale në veprat letrare të Fatos Kongolit.

Shqiptare çë foltin në Seminar, mbi çështje arbëreshe:

Flutura Mehmeti: Lamberci për të folmet arbëreshe;

Borana Lushaj: Bashkëtingëlloret e gjata te të folmet arbëreshe;

Meliza Mehmeti: Serafina Topia - Bota e saj tjetër.

Tuzhiqi

- E rfiemez ndër Frasnjot't -

(transkriptoi) Drejtori

ka Purçilli (Cs)

Kjo "Rfieme" (Racconto), e datuar 29-7-1885, ka 125 strofa me 7 vargje njerën, dmth.875 vargje, gjashhtë/shtatërrokshe, me rimë ABABCDD; dhe e pjerrë lëtisht ka vet autori. Dorëshkrimi maten cm.13,5x21 e numëron 40 faqe. Tuzhiqi ish një frasnjot që shërbenej te varrezat e Frasnitës e atjë rronej; një burr i fortë, që s'trëmbej. Një kllogjer ka Kamptinizi vejtur gjetur një njeri si ky, se të zbulonej një tërzuer që, kish djovasur, ish Shën Kataudh, te ku e kish fshehur, heret, i bëgati Tolon. Një rrëfim ku realiteti përzihet me jetrën jetë, ku matet fuqia e trëmbësia e arbëreshëve.

Heret ndër Kuvendet
Kllogjrit me ngë
Libret e Testamendet,
ka gjindja pjak e e rë
shkruer, diovasjen
e xëjen po shurbise
aq njerzish sa ndrishe.

Mndāj kūr fjsjjen
Kllogjrit që thojen
kishen e misien
të folet: së thojen
māj që s'i ngit.
Kështu të dukshin
t'urt e të duhshin.

Ktena Kllogjrit
shūm heret ishen.
Pra Djalli me njerzit
që s'und shōn Qishen,
zū e i rrallōj.
Ndër ta një zgavalōj
ndër kartat që shkōj

që Tulloni dōj,
tërzueri të mirrej
ndë vendt ç'e vlōj.
Kī gjithve i virej,
Muran e Frasnit,
ndë Horet e gjetk,
se kish po petk.

Kllogjiri ndër Ltinjt
burra që s'trëmbshin
të çonej së prit:
dīj vet gjëndshin
ksish ndër Albresht,

të fjales e të keq
me s'i vete dreq.

Për kët, kriet e vesht
ndë kapuçt mbuluer,
një menat ndë vjesht,
ka Frasnita muer,
se të çonej shok,
mek Shën Kataudh të vëj,
ku thesari ëj.

Udhes ju përpoq
Tuzhiqi, që kesh
shpīn nd'at llok,
ku fjē gjindja Albresh,
pra që gjella e lē.
Tuzhiqi merr e i thot:
"Mīr dit, o zot".

Me dërti zē
e e pien pra: "Ka u nise,
zot, që gjellen vē
për nē, që kaq njize
na vjen? Mos gjē
të lipset? Ndë vlenj,
dua të të shurbenj".

Kllogjiri, ç'i urt ē,
e pien: "Kush jē? Ku rrī?
çë bën e ku fjē?"
"Zot, u kam shpī
ndë trakulat mbatān,
rrēz Qishs Shën Pjetrit,
ruer për vdekurit".

Kllogjiri i tha papān:
"S'trëmbje atje të rrīç?

Vdekurit ku jān
mbuluer, kē t'diç,
se dalen e luejen
naten e zēn vallen,
dha sikūr ngjallen.

S'i pē ti si bëjen
ndonjhēr ndë jett,
kūr Krishti, të pushojen,
i hapen varret?".
Tuzhiqi dreq-dreq
i thā: "Njera sot
fare s'i pē, zot.

Doj diljen, ata pjeq
t'i vrenja e kē qān
zēmra ime keq,
se mē s'i shē mbān.
E, zot, s'ē vërtet,
se dalen kush shkuen,
si drit që u shuen!!!

Ndë naten jatren jet,
qē kā lule e zjarr,
se të zēn rrēçet
lëjen; at varr
të qelbur abēnsina
ndë hapjen, s'fjēnja
naten, t'i gustonja.

Mbi varrin ku ē Rina,
ime shoqe heret,
e ime bīl Rozina,
e tata e të tjeret
të gjakut tim dashur,
gjith naten rrinja
me mallin t'i shinja.

S'del kush ë varrfur...
Kime bes, o zot!...
Nde mbathur, nde xathur
i ndiejta njera sot,
të dāl e të lùejen.
Prrallez na rrfiejen
kush thōn se dalen.

Të diljen ata dùejen!...
Pa kush ja shkon, zot?
Ndë eten mund shuejen
me të turet lot,
mos na i dirgoshim
heren ūj o vër
mek vete për diër”.

“Ndë bënja të zgjohshin
të varfurit ni këtu,
e mbān bē të vëshshin,
ti vdisje mbjatu,
ndomos se i math bëhe
kaq, te thua se donje
t'i shihje e gzonje.

Ti naten së zgjohe
ndonjhër i marmarost,
pra çë shtrëmbur vëhe
e fjë, se i tërmot
vjen ka ëndra t'zeza,
çë reksjen e trëmbjen,
sikūr kån humbjen?

Si ëndrat llazëza,
të gjallit spamndaren
e e vdekurvet hjeza.
Të bushtrit kakaren
kur varret shohen
çë pllakat i ngrëhen,
vdekurit buthtohen.

Ndër Libret së kujtohen
njerez, çë s'u dhien
tue ndier vohen
e gjindjes çë qën”.
Te kllogjiri të thōj,
shokun të sprëvonej,
ki çë gjellen shkonej

varrevet, si stravatoj
e mīt, çë gjilljen
mbi çë perndōj,
qeshnej: “Ndë diljen
dekurit – pra tha –
çë kīn bëjen mua?
Kush gjelles u shua

e vate ndë jett pra
furnnōj të cnōnj
kë ktu Krishti la.
Të diljen, timen zōnj
të vrenja, prīr e thom!...
Ngisjen harēt e mia
lart te Shën Mëria...

Thuej ndrishe e gzōm
zëmren, kllogjer shëjt.
Njō hapt ë si lēm
këtu te Qisha ësht
me varret. Hīr e vrē
kēt Qish. Sā e gjat,
e gjēr e e lart!..

Mënjān më ktjē
ë shpiza tek rrī.
Pra himi edhe atjē
e me mua pī,
ndëse i merr duk,
njē pār qelqe vër.
Këtu mënjëhër

hajen buk e fjëjen
Kllogjirit Basilljan,
si pjeqzit rrfiejen:
ujthit baxhan
E mirrjen më atēj.
Njo nd'at prrua,
te mburon një krua.

Këtu atēj e ktēj
ngrënej një dushqē
e madhe, çë vēj
njera tek jē
hjē mali alarta
e rahji Shën Lliut,
ç'ë i zoti shiut.

Jasht ka ë balta
e prroit, çë rrieth
mb'ūj, si të vakta,
çë Pulini zdreth,
Kllogjritë kishen
gropat, ku hijen
nd'ūj e të rrijen

cahër gjith si ishen
e lagshin prë shndet”.
“Si mbajen ata Qishen
E shkojen kët jet -
kllogjiri tha - e dī.
Po thuej ti si duk
she këtu si Kuk.

O kë ktu ndë shpī
me tīj më shok?”.
“Si Kuk jam e rrī,
edhe s'm'u përpoq
ndonj grua, kuj gjak
i bënj; më rrasen
nga vash e s'më vren.

Cahër ndonj lak
më vjen dreq të vete
të virem o me pllak
kët gjëll të shkrete
ndër varret të mbullīnj.
Çë vlen se i rī
më jam, te njarī

s'më do, te s'nxīnj
ndë çeret, si djāl,
nde kam rrūnj o tīnj?
Kam zëmren me māl:
ndonj rān edhe e bënj
se ndë shuret shurbenj:
se kam, s'më vlēn”.

“Dua të të martonj,
poka çë gruan do,
prana çë të bënj
të bgat. M'u gzo!...”.
Kllogjiri ja taksi
me të thën: “Ndë s'trëmbje,si
thua, i bgat gjēnde”. (,,)

(29-7-1885)

Urime Jetës Arbëreshe**Dr. Keda Kaceli**

Tiranë

I dashur Drejtor Agostino Giordano,

në këtë përvjetor të rëndësishëm i uroj jetë sa më të gjatë e të gëzuar revistës kulturore "**Jeta Arbëreshe**". Nga zemra uroj të ketë një vazhdim të gëzuar e të lavdishëm sikurse deri më tash.

Revista juaj kryen një mision të shenjtë në shërbim të së Vërtetës, të së Drejtës, të së Amblës çështje Arbnore në Arbërinë Kalabreze e kudo nëpër botë në çdo vend dhe Shtet të botës ku vlon Gjaku i Shenjtë i Arbrit e ku flitet ma e bukura Gjuhë e Mëmës, gjuha e lashtë shqype e ku valon Flamuri me Shqiponjën dykrenare qoftë mbi çatia oxhakë apo vetëm në zemrat e shqiptarëve. Dhe po kështu ju shkruani e flisni prej shekujsh Gjuhën e të parëve tanë Gjuhën e heroit tonë Gjergj Kastrioti, Mbret i Shqyptarëve, Atlet i Krishtit, Luftëtar dhe Mbrojtës i vlerave kristiane europiane, për të cilat dhanë jetën kaq shumë Martirë nën kthetrat e së Keqes diktatoriale hoxhiste në shekullin e kaluar në Shqipërinë komuniste.

Jeta Arbëreshe ka shërbyer për njohjen e historisë dhe përhapjes së Kulturës Arbnore në Diasporë për disa dekada dhe sot meriton të qëndrojë pranë revistave dhe gazetave simotra të saj, krahas veprave të mëdha letrare nën vazhden e punës së Zotit Emanuel Giordano, në Dhomën e të cilit kam patur fatin të ndjej aromën e kulturës duke prekur librat e veprat e tij, të cilat qenë një prodhimtari letrare e domosdoshme për kombin shqiptar dje, dhe sot janë vazhdimësia e tij falë jush, Z. Drejtor, për brezat e të ardhmes dhe për Kombin nesër.

Faleminderit me përlulje dhe mirënjohje të thellë për punën dhe dashurinë që keni për gjuhën tonë, historinë tonë, kulturën tonë dhe mbrojtjen shpirtnore dhe efektive ndaj Shqyphtarizmës së Shenjtë dhe ndihmesës për vazhdimësinë e saj në shekujt që do vijjnë!

Gëzuar Festën e Shenjtë të Krishtlindjes të gjithë lexuesve të Jetës Arbëreshe dhe Një Vit të Ri sa me të begatë e të suksesshëm! Rrnoftë pra Jeta Rrnoftë Shqypnija!

E po e mbyll me vargjet e Poetit të madh dhe Atdhetarit më vigan të historisë së shqiptarëve, At Gjergj Fishta, i paharrueshëm i paarritshëm dhe i pazevendëdueshëm.

E n'kjoftë se lypet prej s'hyjnueshmes Mni,
 Qi flije t'bahet ndo'i shqyphtar m'therore,
 Qe, mue tek m'kini, merrni e m'bani fli
 Për shqypitari, me shue çdo mni mizore. -
 Oh! edhe pa mue Shqypnija kjoftë e rroftë,
 E nami i sajë përjetë u trashigoftë!
 Po: rroftë Shqypnija! E pors krypa n'Dri
 E pors krاندja e that n'nji flakada,
 U shoftë me arë, me farë me mal e vrrri
 Kushdo shqyphtar, qi s'brohoritë me za,
 Kushdo shqyphtar, qi s'brohoritë me uzdajë:
 Oh! Rrnoftë Shqypnija! Rrnoftë Flamuri i sajë!

Bibliografia e 'Jetës Arbëreshe'

(nn.79-82)

- Abitante Pietro**, U rri mirë e ashtu kam sprënxë për ty (82)
- Badallaj Imri**, Kontributi i Emanuil Xhordanit në leksikografinë Arbëreshe (79)
- Badallaj Imri, Sistemi vokalik i së folmes së Kazallveqit (80)
- Badallaj Imri, Distribucioni i fonemave konsonantike në të folmen e Kazallveqit (81)
- Badallaj Imri, Emanuele Giordano, studiues i shquar i dijes arbërore, (79)
- Badallaj Imri, Denduria e përdorimit të emrave asnjans në italo-arbërishten (82)
- Beccia Zef**, Rrëfime (82)
- Bellusci Antonio**, Kujtime si lule me mirënjohje, për lal-zotin Manol, (79)
- Bellushi Kostandin**, Emigrantja (80)
- Bellushi Kostandin, Zotil Manol, me mall! (79)
- Bellushi Kostandin, Mbledhja e zotravet, Pllatën (81)
- Bellushi Kostandin, Një kors ikonografik (82)
- Bodily Alicia** (a cura di), Università di Porcile: Catasto Onciario 1752 (80)
- Borgia Paolo**, Një haristisje per fjalët (79)
- Bruçi-Sauku Merita**, ...Se të përhapjën edhe të përjetësojën gjuhën shqipe... (79)
- Bruçi-Sauku Merita, Rreth një kënge popullore arbëreshe: "Shkoi një trim ka një rüg" (81)
- Bruçi Sauku Merita, Besa gjuhësore e Kostandinit (82)
- Bruni Pierfranco**, La cultura Arbëreshe è Mediterraneo intrecciato all'Adriatico (80)
- Bruni Pierfranco, La lingua come riferimento principale (79)
- Bruni Pierfranco, Tra identità e storia (81)
- Bruni Pierfranco, Francesco Fusca: la scrittura, il reale, gli archetipi (82)
- Campera Tommaso**, Për nderin e t'yn zot Giordano Emanuele (poezi) (80)
- Campera Tommaso, Mëni - poezia (82)
- Catapano Angelo**, 'Il Giordano': un Fjalor fondamentale e insuperato (79)
- Ceka Neritan**, Meritat e tij janë të mëdha (79)
- Ceraja Brikenë**, 5 Poezi, (81)
- Chiaffitelli Giuseppe**, Vreshta (80)
- Chiaffitelli Giuseppe, Të vjelat (81)
- Chiaromonte Zef**, Papa Manoli dhe Mesha arbërisht (79)
- Chiaromonte Zef, Një piramidë si gur kufiri (81)
- Chiaromonte Zef, Arbëria e Metropolia (82)
- Conte Maria Teresa**, Dita e Flamurit, Rromë (80)
- Cortese Gennaro** (+), Papas Manoli, il pioniere della Provvidenza (79)
- Cucci Vincenzo**, Ture kujtuar zotin Emanuele Giordano (79)
- Drejtori** (a cura di), Bibliografi Arbëreshe mbi Revistat Shqiptare : Ylli (1960-'90) / Drita (Tiranë, 1961-'91), (80)
- Drejtori (a cura di), Bilotta Bernardo, Vjershe Lipi (80)
- Drejtori (a cura di), Bilotta Bernardo, Tuzhiqi (82)
- Drejtori (a cura di), Libre, Revista e Blog (80)
- Drejtori (Giordano Agostino), Buartim shumë, po s'dimi sa (Editoriali) (79)
- Drejtori (Giordano Agostino), Arbëreshi s'trëmbet (Editoriali) (80)
- Drejtori (Giordano Agostino), Emanuele Giordano: Jeta e një prifti Arbëresh (79)
- Drejtori (Giordano Agostino), Arbëreshi ka të priret t'jetë Arbëresh (Editoriali) (81)

Drejtori, Gjuha Arbëreshe, e thertur ka bilt e saj (81)
Drejtori, Vet dy fjalë për zotin lalë (81)
 Drejtori (a cura di -), Mb' Shën Mëri Pulin, di B.Bilotta (81)
 Drejtori (a cura di), Bibliografi Arbëreshe mbi Revistat shqiptare të Diasporës: Koha e jonë (81)
 Drejtori (a cura di), Bibliografi e Agostino Giordano-s (Buzëdhelpr) (81)
 Drejtori, Shënime mbi të Folmet Arbëreshe të Ejaninës dhe Frasnitës (82)
 Drejtori (a cura di), Bibliografi mbi poezinë e Buzëdhelprit (81)
 Drejtori, Uniarb, ka ana e Arbëreshëvet (82)
 Drejtori (a cura di), Bibliografia e Jetës Arbëreshe (nn.79-82) (82)
 Drejtori (a cura di), Eparkia e Ungërës drej Qindvjetorit (82)
 Drejtori (a cura di), Nderim Frangjiskut Fuska (82)

Elmo Nando, Kultimi i papas Manolit Giordano (79)
Feraj Asime, Haxhiselimi Anila, Proverbat popullore në veprën letrare të Dushko Vetmo-s (82)
Ferraro don Pasquale, Shtegtimi vjetor i Shqiptarëve (81)
Figlia Patrizia, Parambote (81)
Fortino F.Eluterio (+), Zoti Manol, mësove tue bërë (79)
Fortino Italo Costante, Il Fjalor di papas E.Giordano nel quadro della lessicografia arbëreshe (79)
 Fortino Italo Costante, Kontributi i E.Xhordanit për gjuhësinë arbëreshe (79)
 Fortino Italo Costante, Variboba, një poet arbëresh që i pëlqeu gjindjes (80)
 Fortino Italo Costante, Një 'oazë' në motin, (81)
 Fortino Italo Costante, Mëma Terezë (82)
Frate Giovanni, Shoku krimb (poezi) (80)
 Frate Giovanni, Ti burri ime - poezi (82)
Fusca Francesco, ..Nel cuore della notte...(79)
 Fusca Francesco, Ricerche di qualità nel mondo arbëresh, aty (79)
 Fusca Frangjisk, 3 poezi, (81)
 Fusca Frangjisk, 3 poezi (82)

Gallo Zef (Sepi), U ka bërë e plakë, Ndë Bekuame, Shëndeta e gjella (poezi) (80)
 Gallo Zef, Buka, Lartë shkalle të Klishës (81)
Giordano Agostino (a cura di), Bibliografi e përgjithshme e papasit Emanuele Giordano (79)
 Giordano Agostino (a cura di), Bibliografi mbi veprimtarinë e papas Emanuele Giordano-s, (79)
 Giordano Agostino (a cura di), E-mail, Telegrama, letra për vdekjen e Emanuele Giordano-s (79)
 Giordano Agostino (a cura di), Mbresa, Përgëzime per nr.79, kushtuar zotit Manuell (80)
 Giordano Agostino (a cura di), Nderime, Çmime, Mirënjohje të dhuruara zotit Emanuele Giordano (79)
 Giordano Agostino (a cura di), Seminari XXXIV Ndërkombëtar i Prishtinës (80)
 Giordano Agostino, Papas Giordano, un esperto generale (79)
 Giordano Agostino, Zoti Lalë, dekani i Eparkisë (79)
Giordano Emanuele, 'Dymbëdhjetë Vangjelet' e s' Ënjtjes Madhe (80)
 Giordano Emanuele, Fjalorth Arbërisht-Lëtisht (81)
 Giordano Emanuele, Fjalorth Arbërisht-Lëtisht (82)
Giordano Vittorio, Riposa in pace, Zoti La'! (79)
Giudice papa Janni, Fjala e besa ny AMK 9 (Shi'Nikoh) (81)
 Giudice papa Janni, Nisme, kallogré, konka, Viti i sheitë (82)
Grillo Helena (& Shegani Kledi), Koha kërkon të flas arbërisht (81)
Grillo Helena (& Velaj Alisa), Buzëdhelpr/Agostino Giordano, poet i narracionit lirik (80)
Grillo Helena (Mukli), Kontributi i'Fjalorit' të Emanuele Giordano-s në leksikografi, (79)

Gjergji dom Lush, Atë Emanuele Giordano (79)

Gjergji dom Lush, Papët dhe Nëna Tereza (81)

Haxhiselimi Anila, Asime Feraj, Proverbat popullore në veprën letrare të Dushko Vetmo-s (82)

Jani Greta, Gjuha shqipe në vargjet e poetëve klasikë të Rilindjes (80)

Kaceli Keda, Urime Jetës Arbëreshe (82)

Kakoca Zef, Zotit Emanuele Giordano (poezi) (79)

Kalemi Spiro, I canti di papas Giordano (79)

Kërbizi Marisa, Funkioni i Onomatopeve nëpoemën ‘Këngët e Milosaos’ të J. De Radës (82)

Kodra Klara, Emanuel Xhordano-s (In memoriam) (poezi) (79)

Kodra Klara, Individualiteti krijues i Matilda Ferraro-s (80)

Kodra Klara, ‘Bija e mallkuar’, romani i parë i Letërsisë Arbëreshe (82)

La Rocca Caterina, Caro Lalë Zoti..., (79)

Lafe Emil, Një vepër me vlerë të përhershme (79)

Lanza protopresbitero Pietro, Eparkia e Arbëreshëve e Ungërës është po t’bënjë një Qind vjet (81)

Lubishtani Manjola, Veçori të sistemit foljor në Gramatikën e Emanuele Giordano-s (80)

Llanaj Shkëlqim, Sot n’Ejanin’, poezi (81)

Maria Lucia m.v., Edhe një herë ju faleminderit! (79)

Marchianò Francesco, Jeta e rëndë e Arbëreshëve (81)

Massaro Mario Giuseppe, Kam pasur fat t’e njihja (79)

Massaro Mario Giuseppe, 21 fëlvar, Dita e gjuhës amtare (81)

Massaro Mario Giuseppe, Kriqja, (81)

Massaro Mario Giuseppe, Durim (82)

Mërkuri Nexhip, Kodimi i kohës në prozë (81)

Miracco Giuseppe M. (Motimadh), Bjerri Copa / Vëllà (80)

Miracco Giuseppe M. (Motimadh), Si do Krishti (81)

Mitidieri Lino (+), Shkon moti e njerzit, poezi (81)

Moccia Daniela, Shumë i bukur sa t’jer vërtet! (81)

Mone Diana, Historia e Çamërisë në Këngë Popullore (81)

Morina Shyhrete, Përemrat pronorë në veprën e Ndre Mjedës (80)

Ndreca Ardian (nga Ambasada e Shqipërisë në Vatikan), Humbja e tij, një zbrastë (79)

Norcia Domenico Liberato, Horës ima - poesia (82)

Odette Louise m.v.e Jesuit, Vdekja e zotit Emanuele Giordano (79)

Oliverio Donato (peshkopi i Ungërës), Sytë tanë e kërkojën edhe nani, po s’e përpjekën (79)

Pace Nik, Papas Emanuele Giordano: modello per un orientamento vocazionale (79)

Pace Nik, Zoti Emanuel, famullitari im (79)

Perillo Laura, Spurtjeli të Gjuhës ndë Katundë, (81)

Perillo Laura, Një vit të ‘Sportjelit të Gjuhës’ (82)

Peta Giulio, Fjalë e Fjali (82)

- Petoshati Laureta**, Këpucë për udhë, Vajzat t'i ngjajnë qepës (poezi) (80)
- Prenushi Vinçenx**, Kuq e zi - poezi (82)
- Proko Vilma (Jazexhiu)**, Një veshtrim mbi 'Fjalor i Arbëreshvet t'Italisë' i Emanuele Giordano-s (79)
- Red.**, I° Premio Internazionale di Poesia, lëtisht e arbërisht "Voci nel deserto" 2016 – (81)
- Red., Bruni Pierfranco, Articoli pubblicati in J.A.(nn.1-80) (80)
- Red., Bruni Pierfranco, Nota Bibliografica, in J.A., sui libri 'di' P.B. / sui libri 'a cura di' P.B. (80)
- Red., Përvjetore (K.Belluçi, Dara Andrea, V.Selvaggi, L.Miranda) (81)
- Rennis Alessandro**, La musica del Giordano: un 'instrumentum fidei' (79)
- Rennis Alessandro, Lufta e Kosovit (poezi) (80)
- Rennis Alessandro, Zo', parkales pir ne! (79)
- Rugova Bardh**, Tri takimet e mia me 'Zotin lalë' (79)
- Scaravaglione Francesco, Bruno Pasquale**, Një jetë e re (këngë e Festivalit Arbëresh 2015) (80)
- Schirò di Modica Zef**, O lule, lul'e bukur - poezi, (81)
- Schirò Zef Di Maggio**, Zotit papa Emanuele Giordano (79)
- Skirò Zef Maji, Akademia Siciliane e mitikëve (81)
- Schirò Giuseppe di Maggio, Vulë uji - Marca d'acqua (81)
- Sofis Agostino, fratelli Scaravaglione C&D.**, Mëma Tirezja (81)
- Spectator**, Një Dioqezë 'sui generis' (82)
- Stamile Carmine**, Ndë qiell u dhez një ill i ri -poezi- (79)
- Stamile Carmine, Shoqës t'ime (poezi) (80)
- Stamile Carmine, Skedë Lesikale, (81)
- Shatro Baviola**, Lindja e poezisë, transfigurimi i ëndrrës në vetëdije për kohën (81)
- Shantoja Lazër**, Dy lule - poezi (82)
- Shegani Kledi (& Grillo Helena)**, Koha kërkon të flas arbërisht (81)
- Toçila Merita**, Elementet etnografike në tablotë e piktorit arvanitas Andreas Kriezis (80)
- Velaj Alisa (& Grillo Helena)**, Buzëdhelpr/Agostino Giordano, poet i narracionit lirik (80)
- Velaj Alisa**, Kaq pak dhe kaq shumë - recensim (81)
- Velaj Alisa, Heshtohu, heshta ime - poezi (81)

Shënime Bibliografike mbi 'Jeta Arbëreshe'

(te rubrika 'Libre e Revista / nn.79-82)

AA.VV., "La Calabria albanese. Storia, cultura, economia, a cura di Fulvio Mazza, Rubbettino Editore, Soveria Mannelli, 2013 (82)

Abate Carmine, "Il banchetto di nozze e altri sapori", Mondadori, Milano 2016 (82)

Armentano Emanuele, Fusca Johnny (a cura di), *Testimonianze... per Francesco Fusca*, Edizioni Expressiva, 2016 (82)

Brunetti Mario, "La piazza della rivolta". Microstoria di un paese arbëresh in età giolittiana, Rubbettino Editore, Soveria Mannelli, 2003 (82)

Chiaramonte Zef, Vulë uji – vjersha malli / Marca d'acqua – poesie, Nuova Ipsa Editore, Palermo 2015 (80)

Comune di Casalvecchio di Puglia/Fg, Gli Arbëreshë di Casalvecchio – Note storiche, usi, costumi, tradizioni, letteratura popolare, a cura di Mario Massaro, Giovanna Fratta e Rosa Ferrucci, Malatesta Editrice 2016 (82)

Comune di Greci-Sportello Linguistico Katundi, Grammatica Arbëresh di Greci – Si flazmi ndë Katund, a cura dello Sportello Linguistico, resp. Laura Perillo, 2016 (82)

Elmo Italo, Blog Arbëresh, www.arbelmo/blog.it (80)

Eparchia di Lungro, Bollettino Ecclesiastico/Fletë Kishtare, n.23, anno 2010, Grafica Pollino, Castrovillari 2015 (80)

Eparchia di Lungro, Bollettino Ecclesiastico/Fletë Kishtare, nn.24-25, anni 2011-2012, Grafica Pollino, Castrovillari 2015 (80)

Filippelli Giuseppe, "Tra le comunità arbereshe della media Calabria", Edizioni Simple, Macerata 2011 (82)

Filippelli Giuseppe, "Mille detti e proverbi arbereshe", Edizioni Simple, Macerata 2012 (82)

Fusca Francesco, *Scritti 2 – tra Pedagogia e letteratura*, Edizioni Expressiva, 2016 (82)

Giordano protopapas Emanuele, Java Madhe, redaktimi i sprasëm, si dorëshkrim/pro manuscripto, Purçill/Ejanina 2015 (80)

Liberato Norcia Domenico, "Per non dimenticare" – Racconti, poesie e canzoni di Greci (AV), paese albanofono, Irpinia Libri, Monteforte Irpino (Av), 2016 (82)

Llanaj Shkëlqim, Fjalor Këshillimor për pastërtinë e Gjuhës Shqipe, shtëpi botuese Borat, Elbasan 2014 (80)

Oliverio vescovo Donato, *La Divina parola, fuoco che riscalda, lettera pastorale per l'anno 2016-2017*, Grafica Pollino, Castrovillari 2016 (82)

Passarelli Gaetano, "La Relazione di p. Clemente Bardauil sullo stato di alcuni paesi italo-albanesi della Calabria nel 1918", in "Studi sull'Oriente Cristiano", n. 20/2, 2016, pp. 247-271 (82)

Pllumi Zef, *Vivi solo per testimoniare* (traduzione italiana di Keda Kaceli), prefazione di Silvio Berlusconi, Buongiorno Italia Editore, 2014 (80)

Sarro Italo, Kontribut për historinë kishtare të Shqipërisë së Epërme Shek. XVII-XIX", Botime Françeskane, Shkodër 2015 (82)

Suta Blerina, "Osianizmi preromantik italian dhe vepra e De Radës: konsiderata për rrugëtimin poetik të Serafinës", në "Hylli i Dritës", Shkodër, 2014, n. 1-2, ff. 89-113 (82)

Universiteti i Prishtinës-Fakulteti i Filologjisë, Seminari XXXIII Ndërkombëtar për Gjuhën, Letërsinë dhe Kulturën Shqiptare, Materialet e Punimevet të Seminarit XXXIII, Prishtinë/2014 dhe të Seminarit XXXII/2013, Prishtinë 2015 (80)

Ndryshe Bibliografi mbi 'Jeta Arbëreshe'

(jashtë rubrikës 'Libre e Revista', nn.1-82)

- 12/2003,p.5: Scheda Bibliografica Arbëreshe: Purçilli
- 12/2003, p.14: La Biblioteca di Jeta Arbëreshe (Zëri i Arb./Shpata.../ Bilotta)
- 17/2003, p.2: Skedë Bio-Bibliografike e Vëshenit Golletti Baffa
- 17/2003, p.10: Bibliografia del De Rada(I)
- 18/2003, p.10: Bibliografi mbi De Radën (II)
- 20/2003,p.13: Frasnita: Shkrimtaret tanë (I)
- 27/2004, p.11: Bibliografia Arbëreshe Frasnjote (II)
- 69/2011, p.31: Bibliografi Arbëreshe – Studime Filologjike (1964-65) (I)
- 70/2011, p.30: Bibliografi Arbëreshe – Studime Filologjike (1966-79) (II)
- 71/2011, p.30: Bibliografi Arbëreshe – Studime Filologjike (1980-90) (III)
- 72/2011, pp.5-29: Bibliografi e revistës 'Jeta Arbëreshe': Shkrimet e Jetës Arbëreshe / nn.1-72 (2002-2011); Numra, Ëmre, Kuriozitetet të Dhjetëvjetorit ; Shënime Bibliografikë të Jetës Arbëreshe ;
- 73/2012, pp.33-35: Arbëria ndër revistat shqiptare : Buletini i Institutit të Shkencave (Bish) Tiranë 1947-50/ Buletini për Shkencat Shoqërore (BSHSH), Tiranë 1951-57 / Buletini i Universitetit Shtetëror të Tiranës – seria shkencat shoqërore (BUSHT) 1958-1963 / Studime Filologjike (1991-2009/IV) (Florika Tamburi)
- 74/2012, pp.62-64: Arbëria ndër revistat shqiptare (Nëntori - I) Tiranë / 1954-1981;
- 75/2013, pp.19-25: Bibliografi e revistës 'Zëri i Arbëreshvet' (1972-1982) – Autorë e Shkrime;
- 75/2013, pp.62-63: Arbëria ndër revistat shqiptare (Nëntori (1981-1990) – II / Studia Albanica (1964-1990) Tiranë / 1954-1981;
- 77/2014, pp.36-44: Bibliografi e 'Kalendarit të Arbëreshëvet' (1978-1993/94)– Autorë e Shkrime;
- 77/2014, pp.76-77: Disa nga publikimet shkencorë të prof.dr.Imri Badallaj (1976-2013);
- 77/2014, pp.78-79 Bibliografi Arbëreshe ndër revistat shqiptare: Gjuha jonë (1981-2002), Arësimi Popullor (1961), Revista Pedagogjike (1972-1990), Studime Historike (1966-2003);
- 78/2014, pp.65-72: Bibliografi e revistës 'Jeta Arbëreshe' (nn.72,73-78), Autorë e Shkrime; Shënime Bibliografike të 'Jetës Arbëreshe' (nn.72,73-78);
- 78/2014, pp.74-75: Bibliografi Arbëreshe ndër revistat shqiptare: Kultura Popullore (1980-2002);
- 79/2014, pp.79-92: Bibliografi e Emanuele Giordano-s (1947-2014);
- 79/2014, pp.93-94: Bibliografi mbi veprimtarinë e Emanuele Giordano-s (1947-2014);
- 80/2014, pp.69-77: Bibliografi Arbëreshe mbi revistat shqiptare: Ylli (1960-1990), Drita (1961-1991);
- 81/2016, pp.72-80: Bibliografi Arbëreshe ndëpër revistat shqiptare të Diasporës, Koha e jonë (1962-1993);
- 81/2016, pp.81-96: Bibliografi Arbëreshe e Agostino Giordano-s/Buzëdhelprit (1968-2015);
- 81/2016, p.97: Bibliografi mbi poezinë e Buzëdhelprit (1972-2015);
- 82/2016, pp.48-51: Bibliografi e revistës 'Jeta Arbëreshe' (nn.79-82), Autorë e Shkrime;
- 82/2016, p.52 : Shënime Bibliografike të 'Jetës Arbëreshe' (nn.79-82);
- 82/2016, p. 53 : Ndryshe Bibliografi mbi 'Jeta Arbëreshe' (nn.1.82)
- 82/2016, pp. 76-92: Bibliografi Arbëreshe ndëpër revistat shqiptare të Diasporës, Shëjzat (1957-1977);
- 82/2016, p. 93: Bibliografi Arbëreshe te rivista 'Studi sull'Oriente Cristiano' (1996-2016).

47 Katunde, mbi faqet e 'Jetës Arbëreshe'

(Gjuhë, Letërsi, Histori, Zakone, Poezi, Ndrishe Artikul, tek të Folmet katundare:
258 shkruer, 1393 shkrime, vit pas viti, ç'ka n.1/2002 njera tek n.82/2016)

ANDALI – Andali (Cz) – (1 shkruer : Teuta Kajushi, shqiptare (nr.43);

BARILLI – Barile (Pz) – (4 shkruer: (Antonio Paternoster/8, Donato Mazzeo/3, Armando Paternoster/1, Emilio D'Andrea/2; 14 shkrime, nn.9-71);

ÇIFTI – Civita (Cs) – (8 shkruer: Maria Pittelli/5, Maria Antonietta Manna/5, Flavia D'Agostino/2, Vincenzo Golletti Baffa/23, Kate Zuccaro/3, Luciano Placco/1, Veronica Rovitti/3, Filippo Pisarra/1; 43 shkrime, nn.2-78);

FALLKUNARA – Falconara Alb. (Cs) – (4 Shkruer: Vincenzo Perrellis/1, Mariateresa Coraggio/10, Angelo Matrangolo/5, Aurora Stracan/7; 23 shkrime, nn.1-70);

FARNETA – Farneta (Cs) – (4 shkruer: Nicoletta Russo/10, Enza Scutari/6, Maria Luisa Santarcangelo/1, Carlo Trupo/11; 28 shkrime, nn.3-77);

FERMA – Firmo (Cs) – (9 shkruer: Chiara Santelli/1, Caterina Malena-Viafora/6, Domenica Martino/17, Pietro Napoletano/1, Franco Vasto/2, Raffaele Bloise/4, Annamena Russo/3, Ludovica Manzo/1, Salvatore Franco/2; 37 shkrime, nn.1-77);

FIRMOZA – Acquaformosa (Cs) – (5 shkruer: Angelo Matrangolo/33, Ermelinda Catanese/1, Filomena Raimondo/1, Filomena Vicchio/3, Nando Elmo/7; 45 shkrime, nn.2-79);

FRASNITA - Frascineto (Cs) – (14 shkruer: Francesca Caputo/1, Caterina Adduci/1, Giulia Adduci/3, Ferdinando Bellusci/1, Bernardo Bilotta/51, Vincenzo Scarvaglione/7, Agostino Giordano/9, Carlo Pellicano/1, Dushko Vetmo/1, Salvatore Spata/1, Gaetano Passarelli/4, Antonio Bellusci/3, Emanuele Giordano, Giuseppe Catapano; shkrime 83, nn.1-81);

GARRAFA – Caraffa (Cz) – (2 shkruer: Cettina Mazzei/6, Giulio Peta/6; shkrime 12, nn.2-82)

HORA E ARBËRESHËVET - Piana degli Albanesi (PA) – (15 shkruer: Luigi Taibi/4, Giuseppina Demetra Schirò/29, Salvino Stassi/1, Gaetano Gerbino/3, Giuseppe Schirò di Modica/3, P.Renda/1, Giuseppe Schirò di Maggio/7, Assunta Picone/1, Stefano Lo Verde/1, Zef Schirò/1, Rosario Parrino/4, papa Sepa Peta/1, Alfredo Venturella/1, Andrea Pennacchio/1, Marg Scilippa/3; shkrime 61, nn.1-81);

KAJVERICI – Cavallerizzo Alb. (Cs) - (2 shkruer: Patrizia Figlia/27, Rosario Golemme/2; shkrime 29, nn.1-81);

KARFICI – Carfizzi (Kr) - (4 shkruer: Kustandini/17, Nikoleta Panajoti-FedericaTurano-Salv.Bevillacqua/1; shkrime 18, nn.1-50);

KASTËRNEXHI – Castroregio (Cs) – (7 shkruer: Nino Rusciano/36, Achiropita Sciarrotta/1,

GiovanBattista papas Mollo/1, Francesco Basile/8, Antonietta Montemurro/1, Vittoria Incalzi/1, Pietro archim. Camodeca dei Coronei/1; shkrime 49, nn.5-58);

KATUNDI - Greci (Av) – (3 shkrues: Laura Perillo/21, Nicola Scrima/3, Maria Barbato/1, Domenico Liberato Norcia/1 ; shkrime 25, nn.82);

KAZALLVEQI – Casalvecchio di Puglia (Fg) – (2 shkrues: Giuseppe Beccia 34, Rita Simone 1; shkrime 35, nn.5-78);

KËMARINI - Campomarino (Cb) – (3 shkrues: Giannino Mastronardi/6, Maria Antonietta Fazzano/8, G.Viola/1; shkrime 15, nn.3-73);

KUNTISA – Contessa Entellina (Pa) – (2 shkrues: Tommasina Guarino/22, Leonardo Lala/1, A.Glaviano/1, N.Ferrara/1, Nicolò Chetta/1; shkrime 26, nn.5-77)

MAQI – Macchia Albanese (Cs) – (4 shkrues: Michelangelo La Luna/1, Andrea Bellucci/11, Maria Paolina Chinigò/1, Giuseppe De Rada/1; shkrime 14, nn.7-76);

MARRI – Marri (Cs) – (1 shkrues: Sandra Iusi (shkrim 1, n.24);

MASHQITI – Maschito (Pz) – (5 shkrues: Vincenzo Cucci/3, Tommaso Campera/7, Giuseppe Chiaffitelli/44, Fausta Barbano/1, Costanza Gilio/1, Enza Colella/1; shkrime 56, nn.1-82);

MBUZATI – San Giorgio Albanese (Cs) – (3 shkrues: Teresa Zanfini/2, Andrea Antonio papas Argondizza/1, Giorgio La Valle/1; shkrime 4, nn.4-74);

MUNXHUFUNI – Montecilfone (Cb) – (7 shkrues: Antonella Pelilli/3, Maria Teresa Stifani/1, Rino Greco/24, Giuseppe Pastò/1, Gioacchino Desiderio/1, Marienza Di Lena/2, Maria Assunta Fazzano/1; shkrime 33, nn.7-73);

PALACI ADRIAN – Palazzo Adriano (Pa) – (3 shkrues: Dara Gabriele i riu/1, Francesco Crispi Glaviano/1, Dara Andrea/1; shkrues 3, nn.36/76/81);

PICILIA – S.Caterina Albanese (Cs) – (2 shkrues: Bruna Credidio/5, Francesco Antonio Santori/3; shkrime 8, nn.7-77);

PLLATAN - Plataci (CS) - (11 shkrues: Sandra Smilari/3, Kostandin Bellushi/42, Angelo Basile/1, Giovanni Troiano/3, Luigi Cavalieri/1, Silvana Dramisino/1, Pietro Brunetti/1, Mario Dramisino/1, Rossella Stamati/1, Carlo Brunetti/1, Aedi/1; shkrime 55, nn.1-82);

PORTKANUN - Portocannone (Cb) – (2 shkrues: Cristiano Iacovelli/3, Maria Luisa Pignoli/2; shkrime 5, nn.7-38);

PUHËRIU – Pallagorio (Kr) – (2 shkrues: Carmine Gentile/4, Luciano Chiarello/4; shkrime 8, nn.3-57);

PURÇILLI - Eianina (Cs) - (17 shkrues: Basilio Giordano/2, Agostino Giordano-Drejtari/33, papas Emanuele Giordano/2, Lucia Amato/9, AnitaBlaiotta/11, Nik papas Pace/3, Gennaro Rizzo/2, Lino Mitidieri/10, Elena Blaiotta/4, Luca Perrone/1, papas Vincenzo Miraglia/1, Giovanni Pace/3, Maria

Miranda/2, Angelo Genovese/1, Achille Parapugna/1, papas Vincenzo Selvaggi/1, Luca Miranda/1; shkrime 87, nn.1-81);

PURÇILLI-FRASNITA (Cs) – (1 shkrues: A.Giordano-Drejtori, shkrime 59, nn.2-81);

QANA – Cerzeto (Cs) – (mosnjë shkrues).

QEFTI – Chieuti (Fg) – (5 shkrues: Mario Massaro/18, Rita Carrara/1, Costantina Florio/13, Antonella Massaro/1, Carolina Bucci/1; shkrime 34, nn.4-81);

RURI – Ururi (Cb) – (9 shkrues: Annarosa Costantini/6, Leonardo Tartaglione/6, Nicola Musacchio/2, Marialaura Focareta/1, Antonio Libertucci/2, Guido Tartaglione/4, Jana Puleggi/1, Giovanni Frate/9, Anxhela Naka/1; shkrime 31, nn.1-82);

SËNDAHSTINA – S.Cristina Gela (Pa) – (2 shkrues: Caterina Cangialosi/1, Zef Chiamonte/4; shkrime 4, nn.6-82);

SPIXANA – Spezzano A. – (14 shkrues: Vincenzo Corso/9, Maurizio Chiurco/1, Francesco Marchianò/20, F.Fusca/1, Agostino Sofis/4, Anna Maria Basile/2, Francesco Scaravaglione/8, Francesco, Cosimo, Damiano Scaravaglione/1, Cosimo, Damiano Scaravaglione/1, Vincenzo Guaglianone/1, Claudio La Regina/1, A.Ribecco/1, Mariantonietta Marcovicchio/3, Emiliana Oriolo/1; shkrime 54, nn.1-81);

STRIGARI – San Cosmo Alb. (Cs) – (6 shkrues: Arcangelo Bua/6, Vincenzo Belmonte/4, Marianna Avato/1, Annunziata Bua Ciano/1, Cosmo Rocco/1, Giuseppe Serembe/1; shkrime 14, nn.7-74);

SHËN BENDHITI – S.Benedetto U. (Cs) – (8 shkrues: Daniela Moccia/29, Gennaro Tavolaro/5, Alfio Moccia/1, Arbri Roman (archim.Eleuterio F.Fortino)/53, Gabrielina Barbutto/1, Aristide Manes/3, Italo Costante Fortino/18, Benedetto Cavallo/1; shkrime 110, nn.3-82);

SHËN JAPKU – S.Giacomo di Cerzeto (Cs) – (2 shkrues: Carmine Stamile/36, Carmelo Candreva/1; shkrime 37, nn.3-81);

SHËN KOLLI – San Nicola dell'Alto (Kr) – (4 shkrues: don Giovanni Giudice/20, Vittoria Oliverio, Alfieri Caterina Dea, Curcio Patrizia/4, Vittoria Oliverio/6; shkrime 30, nn.13-82);

SHËN KOSTONDINI – S.Costantino Albanese (Pz) - (mosnjë shkrues);

SHËN MARCANI - San Marzano di S.Giuseppe (Ta) – (11 shkrues: Alessandra Gigante/3, Maria Serena Zaccaria/1, Tina Delli Santi/2, Giuseppe Gallo/36, Vincenza Talò/1, Patrizia Corona/1, Luana Marangia/1, Damiana De Padova/1, Lucia Laporta/1, Leonardo Belvedere/1, Gregorio Talò/1; shkrime 47, nn.1-81);

SHËN MITRI – San Demetrio Corone (Cs) – (11 shkrues: Adriana Ponte/2, Luigi Luzzi/1, Loretta Servidio/1, Maria Cristina Luzzi/1, Zef Kakoca/7, Nicolina Gradilone/1, Lino Luzzi/1, Amelia Gabriele/1, Demetrio Luzzi, Zef Cacoza/1, Demetrio Di Martino/1, Costantino Bellucci/1; shkrime 18, nn.1-81);

SHËN MURTIRI – S.Martino di Finita (Cs) – (3 shkrues: Vincenzo Perrellis/2, Ernesto Tocci/5, Clarissa Novello/1; shkrime 8, nn.1-64);

SHËN PALI – S.Paolo Albanese (Pz) - (2 shkruer: papas Fr.Mele/4, N.Alfano/12 , Pietro Abitante/1; shkrime 17, nn.33-82);

SHËN SOFIA - S.Sofia d'Epiro (Cs) – (11 shkruer: Gigi Fabbricatore/1, Lucia Cardamone/56, G.C.Bugliari/1, Sara Baffa/1, Angela Cortese/1, Dalila Masci/1, Maria Baffa/1, Francesco Godino/2, Benito Guido/1, Motimadh/25, Maria Teresa Conte/1; shkrime 90, nn.3-82);

SHËN VASILI – San Basile (Cs) – (4 shkruer: Sandro Di Canio/2, Mario Bellizzi/2, Rosina Ciriaco/3, Angela Bellizzi/1; shkrime 8, nn.7-66)

UNGRA - Lungro (Cs) – (19 shkruer: Giuseppina Pavone/2, Annamaria Mele/2, Zaira Maria Tocci/4, V.Straticò/8, Nicola Bavasso/1, Giulia Ferraro/1, Saverina Bavasso/1, Clemente Rennis/1, Saverina Iaconis&Catherine Iannuzzi/1, Catherine Iannuzzi/3, Rachele Domestico/1, Vittorio Perrupato/1, Cristina Bellizzi/1, Paolo Cortese/1, G.Gramis/1, Katia Forte/1, Luca Guida/1, Vincenzo Borrescio/1, N.Mattinò/1, A.Rennis/1 ; shkrime 34, nn.1-80);

Bashkëpunëtorë të J.A. ndë Shqipëri

(nga Tirana, Vlora, Saranda, Durrësi, Elbasani, Shkodra)

Albert R.Habazaj, Alisa Velaj, Alma Dema, Anila Haxhiselimi, Asime Feraj, Bardhosh Gaçe, Baviola Shatro, Besim Dema, Blerina Suta, Çezar Rica, Denisa Tare, Diana Mone, Dom Nik Ukgjini, Elidon Dodaj, Emil Lafe, Elsa Demo, Florika Bushi Tamburi, Gjovalin Shkurtaj, Greta Jani, Helena Grillo, Irena Alimerko, Irena Fistani, Irena Gjoni, Kastriot Marku, Klara Kodra, Kledi Shegani, Klodjan Gjoni, Kolec Topalli, Laura Smaqi, Laureta Petoshati, Ledi Shamku Shkreli, Marisa Kerbizi, Merita Hysa, Merita Sauku-Bruci, Merita Toçila, Nexhip Merkur, Odise Çaçi, Orjeta Baja, Ramazan H.Bogdani, Rezearta Murati, Rovena Vata, Rrezarta Draçini, Shpetim Bozha, Skënder Hasko, Spiro Kalem, Svjetllana Titini, Shpëtim Bozha, Tomor Osmani, Vilhelme Vranari Haxhiraj, Vilma Proko Jazexhiu, Violeta Murati, Visar Zhiti, Xhevat Lloshi, Zamira Metaj Alimemaj, Zhaneta Ogranaja-Habazaj;

Bashkëpunëtorë ndë Kosovë

(nga Prishtina, Gjakova e Mitrovica)

Agim Vinca, **Ali Podrimja**, Bardh Rugova, Brikene Ceraja, Dom Lush Gjergji, Fatmir Halimi, Ferid Selimi, Ibrahim Kadriu, Imri Badallaj, Jusuf Zenunaj, Majlinda Bregasi, Manjola Lubishtani, Muhamed Çitaku, Nebih Bunjaku, Nysret Ismajli, Rexhep Ismajli, Sejdi M.Gashi, Shyhrete Morina, Zejnullah Rrahmani, Zymer Neziri;

Bashkëpunëtorë ndë Maqedoni

(nga Shkupi e Tetovi)

Azem Qazimi, Hamit Xhaferi, Mustafa Ibrahim, Vebi Bexheti, Zeqirja Neziri;

Bashkëpunëtorë shqiptarë ndë Itali

Arben Marku, Ardian Foti, Ardian Ndreca, Edmond Çali, Grandiola Topi, Keda Kaceli, Pandeli Pasko Kuteli, Shkëlqim Llanaj;

Bashkëpunëtorë shqiptarë/jo-shqiptarë jashtë Shqipërisë

(nga Franca, Belgjika, Greqia, Maliziu, Austria, Usa, Finlandja, Suedia, Kroacia, Rusia, Polonia, Italia)

Agron Tufa, Arian Leka, Bahri Beci, Bajame Hoxha Çeliku, Basri Capriqi, Bedri Miftari, Dhori Qirjazi, Haxhi Shabani, Iliaz Bobaj, Ina Arapi, Klara Buda, Lek Pervizi, Mojkom Zeqo, Muharrem Miftari, Sokol Demaku, Shaip Beqiri, Shefqet Dibrani, Valentin Lumaj, **Zef Mirdita**; Aleksander Novik, Alicia Bodily, Artur Karasinski, David Young, Irena Savicka, Larisa Kaminskaja, Liçja m.v., Maria Lucia m.v., Odette Louise m.v.

Në përgjithësi, Bashkëpunëtorët shqiptarë, mbrënda e jashtë Shqipërisë, janë 107.

Bashkë, edhe me jo-shqiptarët, janë 116.

(1- është më)

Hora, një Dioqezë 'sui generis'

Spectator

Ajo e Horës së Arbëreshëvet isht një dioqezë që do të ish një eparki.

Te kjo dioqezë që, e thom pameta, do të ish eparki, rrojën bashk arbëreshë e litinj.

Mënt ish një shurbes i mirë, se Klisha isht bërë të bashkoje e jo të ndaje. E për të mirë e burën ahierna arbëreshët, kur, horë për horë, i dhanë litinjvet një klishë të thonë Meshën e të parkalesën.

Kjo dioqezë, pra, leu copa copa.

Më para, vitin 1937, vunë bashk Horën e Arbëreshëvet si qendër, me gjithë klishët e saj arbëreshe e me atë litire; Sëndahstinën me një klishë e vetme (litire); Kuntisën me gjithë klishët arbëreshe (klisha litire me Murrjaghin); Pallacin me gjithë klishët arbereshe (klisha litire me Murrjaghin); Munzifsin me gjithë klishët arbëreshe (klisha litire me Palermën). Palermë i shtuan klishën e Shën Kollit brënda Santa Maria del Amiraljo - Martorana.

Papa i Mirë, sot Shën Jani XXIII, më ateji i mbjodhi të gjitha këto klishë, arbëreshe e litire, përposh arqipeshkvit te Palermës si Administrator Apostolik, mentri Horës i la Dhespotin Ndihmës që kish pasur që më përpara.

Një ditë, Arqipeshkvi i Palermës i nxori dorë e Dhespoti Ndihmës shkoi Dhespot Ordinar, e gjithë ishëm filiçi e kuntenti se a la fini ëndrrat e Atëravet tanë u bunë bukë e t'ëmbëll.

N'astramenti gjindja, e priftrat të parët, vejën tue harruar ghuajet e lirit që kishën shkuar te qronjet antikë e u vunë të gdhodheshin për le sorti manjifike e progresive që i takseshin nani te trutë e tyre.

Me një fjalë, zurën fill të flëjën mbi dhafnën.

Priftrat u njomën, u bunë borgjezë, u bunë mushkri: ngë kuturisën më gluhën e tyre, u zunë në mes tyre, ... ngë gjetën një i mirë te mirrëj vendin e Dhespotit plak.

Jerdhi një Dhespot nga jasht. Ish arbëresh, ish burrë i mire. Ma ca priftra, kativët e Dhespotit plak, ngë dejën një burrë i mire për dhespot, dejën një mosnjeri sa të bujën si bujën më para, e aqë burën e aqë thanë se i ndërruan vent burrit të mire.

Jamu se vendin e tij e zuri një arbëresh i vendit, kur disa ishën për një i huaj e i mirë. E gjithë përçë ndonjeri, un Onurevuli gjigjithoni, që theshëj se ngë kish besë, tha se "më mirë një shkop fshiesje ma arbëresh, se një i huaj". E gjithë i rrodhën prapa,

PIANA, UNA DIOCESI SUI GENERIS -

Quella di Piana degli Albanesi è una diocesi che dovrebbe essere una eparchia.

In questa diocesi che, ripeto, dovrebbe essere eparchia, vivono insieme arbresh e latini.

Potrebbe essere una buona chance, perché la Chiesa è fatta per unire e non per dividere. E certo, a fin di bene decidero, allora, gli arbresh, quando, paese per paese, diedero ai latini una chiesa per dir Messa e pregare.

Questa diocesi, poi, nacque a spizzichi e mozzichi.

Prima, l'anno 1937, misero a capoluogo Piana con tutte le sue chiese arbreshe e una latina, insieme a: Santa Cristina con la sua unica e sola chiesa (latina); Contessa con tutte le sue chiese arbreshe (quella latina a Monreale); Palazzo con tutte le sue chiese arbreshe (quella latina a Monreale); Mezzojuso con tutte le sue chiese arbreshe (quella latina a Palermo); in più la parrocchia di San Nicolò di Mira in Santa Maria dell' Ammiraglio alla Martorana, a Palermo.

Il buon Papa Giovanni XXIII, ora santo, in un secondo tempo raggruppò

tutte le chiese, arbreshe e latine, sotto l'arcivescovo di Palermo quale Amministratore Apostolico, lasciando a Piana il Vescovo Ausiliare che aveva avuto già prima.

A un certo punto l'arcivescovo di Palermo cessò l'incarico e il Vescovo Ausiliare divenne Vescovo Ordinario, e tutti eravamo felici e contenti che, alla fine, il sogno dei nostri Padri era diventato dolce pane.

Intanto, la gente, e soprattutto i preti, andavano dimenticando i guai passati in antico e gioivano per le sorti magnifiche e progressive concepite in testa loro.

In una parola, si adagiarono sugli allori.

I preti si rammollirono, si imborghesirono, non curarono più la loro lingua antica, bisticciavano tra loro ... Non ne trovarono uno capace di sostituire il vecchio vescovo.

Venne un vescovo da fuori: un vero arbresh, un uomo buono. Ma alcuni preti, i vedovi del vescovo vecchio, non volevano un uomo buono come vescovo, volevano un signor nessuno per continuare a fare i comodi loro, e tanto fecero e tanto dissero che fecero allontanare l'uomo buono.

Andiamo che il suo posto fu preso da un arbresh del luogo, mentre alcuni erano per uno non del luogo, ma buono. Questo, perché qualcuno, un Onorevole addirittura, che affermava di non essere credente, disse:

zotrat të parët, që janë të javës me ateistët të devoshëm që i proskjinisen.

Azzu! Kur e kishëm arbëresh e i mirë i thanë të vej, nani e dejën shkop fshiesje ma arbëresh! Arava, mënt i marrësh kopje? Priftravet, thomë, e ca politikantrave e prufisurëve pa skrupuj e pa besë.

Shurbiset vanë a katrakëmbëza!

Disa të huaj u bunë priftra e dhjakra vetëm e vetëm se mënt martoheshin... për priftra litinj u muar gjithë gjithë rritufi i dioqezavet rreth e rrotull.

Lypën edhe ghrane të stisej klisha e Shënjanjit te Hora. Ghranet ngë dihet ku van' e sosën e klisha pret të jetë stisur!

Ma u tavimaru rivoli i sordi!

Insuma, a la fini Vatikanit ju ngrohën burbuqet e dergoi një dhespot a mitati.

Ankora ngë kish vunë këmbë te bota jonë se zuri fill të thëshëj meshën litisht, të vishej gjimsa shtu e gjimsa ashtu, tue na pjerrë prapa te u Setiçentu o anki më para, kur zotrat tanë fryheshin si ballun në vujën sarpillicën e mi krie tribiririn ... Rroba da mati!

Te 20, njëzetë, dioqeza që ka Siçighja, një vetëm ë arbëreshe. E që bunë burri i dheut? e ndanë dy gjimsash! E shtu kemi: nëndemëdhjetë dioqeza e gjms litire e vetëm një gjms arbëreshe, jo një e tërë, jo. Gjimsa! Te një Siçighje që isht gjithë bizantine te monumentet, te rrenjët relixhose e te traditatë e saj. A la façja del kaçiokavallo e të gjithë pugharevet që na kanë rrifijejtur njera dje si Orjentalë të lidhur me Romën, anki se te qronjet e shkuar ajo na ruajti si arbëreshë me pushtetin e saj.

Nani, gjms ipeshkvi-gjms dhespoti ghamindaret te u Xhurnali di Siçilia se kundet e dioqezeparkisë ngë janë te vendi!

Ma na e dimë se ngë janë te vendi, ka ca herë, e jemi kundentë na Zotrote i vu te vendi kundet që ngë janë te vendi.

E thomi te kriet tanë: Në të derguan perkisu, mirësevjen. Ma përçë u vure të ngisje të tjerë taste që ngë i hijën mosgjë me kundet e me mutin e Djaghit? Përçë e merr me gluhën tonë e me rritin arbëresh që i kemi ruajtur njer nani si drita e sivet e për të çilët Zotëria jote e shkëlqyer je burë viskuv? Të duket mirë se nani vjen Zotrote e i jep nje shqelp?

Neve ngë na duket mirë! E perkisu kemi protestartur, edhe se ngë na ke pritur ne gjegjur, e do protestarëm ankora, njera që Zotrote ngë na thurret e, me shurbiset gjushtu, bujëm paq.

(12 dhjetor 2016)

“Meglio un bastone di scopa, ma abresh, che non un forestiero”. E tutti gli corsero dietro, i preti soprattutto che amano accompagnarsi agli atei devoti e ossequienti.

Kaspita! Quando avevamo un vescovo arbresh e buono, lo lasciarono andare, ora volevano un bastone di scopa, purché arbresh! Oravà, ci puoi prender capimento? Ai preti, dico, e ad alcuni politici e professori senza scrupoli e senza religione.

Le cose andarono a scatafascio!

Alcuni forestieri vennero a farsi preti e diaconi da noi, sol perché c'è la possibilità di sposarsi, ... i preti latini, pescati nella risulta delle diocesi attorno.

Si cercò pure denaro per erigere la chiesa di San Giovanni a Piana. Non si sa dove i soldi siano andati a finire, ma la chiesa aspetta d'esser costruita. E intanto, il tavernaro (che li ha sorsati) li rivuole indietro!

Tirate le somme, alla fine il Vaticano s'è scoccato e ha mandato un vescovo a mezzadria.

Non aveva ancora posato piede tra noi e cominciò a celebrare alla latina, a vestirsi un po' così un po' coli, riportandoci al '700 o ancor prima, quando i nostri si recavano ad onore vestire la sarpillizza o incappellarsi col tricorno ... Roba da matti!

Tra le 20 diocesi siciliane, una sola ce n'è di bizantina. Che fa l'uomo dabbene? La divide in due! E così abbiamo 19 diocesi e mezza latine, e solo mezza bizantina: non più una, intera, no. Mezza! In una Sicilia che è tutta bizantina nella sua religiosità, nelle tradizioni e nei suoi monumenti. Alla faccia del caciocavallo e di tutte le fole che ci han no imbastito sino a ieri a lode nostra come Orientali devoti a Roma, anche se, ad onor del vero e del dato storico, come arbresh nei secoli andati ci ha salvato col suo potere.

Ora il vescovo a mezzadria lamenta sul Giornale di Sicilia che i conti della dioceseparchia non sono a posto!

Ma noi lo sappiamo che non sono a posto, e non da ora, e siamo felici se Vossignoria volesse metterli a posto, i conti. Pensiamo, infatti: se l'hanno mandata qui per questo, benvenuto. Ma perché, se è stato mandato per questo, si è messo a toccare altri tasti che nulla c'entrano coi conti e con lo sterco di Satana? Perché se la prende con la nostra lingua e con il rito nostro che abbiamo sempre curato sino a oggi come luce degli occhi e in grazia ai quali Vossignoria eccellentissima è diventato vescovo? Le sembra proprio bello che ora, arriva Vossignoria e dà un calcio a tutto?

A noi non sembra una bella cosa! E pertanto, abbiamo protestato, inascoltati, e continueremo a protestare, fino a quando Vossignoria non ci chiama e, con le cose giuste, faremo la pace.

Dy Peshkopra maten

Lëtishtja e Janjit Mele, Arbërishtja e Janjit Stamati(komenton) **Drejtori**

ka Purçilli (Cs)

Me Qindvjetorin që qaset, vajta e shfletova 'Boletinin Qishtar të Eparkisë së Ungrës' të vitevet '60-'70 të shekullit Njëzetë, se t' shihja si e mendojin, mbi Gjuhën Arbëreshe, peshkoprat Mele e Stamati. E, tek nr.155, gjënj këto rreshta që peshkopi Mele shkruan mbi 'Fjalorin e Arbëreshëvet t'Italisë' të zotit Emanuele Giordano. Për Peshkopin formozjot, gjuha arbëreshe është gjuhë vaterje, e nëmur, e shkretë. Pse s'i pyejejt 'autorit të Fjalorit' te cila gjuhë thonij Meshën nga menatë? Fjalët e peshkopit janë gurë, e bëjën dëme pa nomruar!

Da 'Il Bollettino Ecclesiastico della Diocesi di Lungro', 1963, nr.155, pag.2117:

Il "Fjalor i Arbëreshvet t'Italisë", compilato dal rev.mo arciprete di Eianina Emanuele Giordano, merita un vivo elogio e la raccomandazione che venga diffuso, sebbene contenga molti vocaboli caduti in disuso e molti altri che restarono sulla carta di alcuni scrittori che tentarono nobilmente, ma invano, di formare della lingua degli Albanesi d'Italia una lingua scorrevole e letteraria.

Non è meraviglia se tale lingua è rimasta primitiva e, quasi direi, domestica e campestre, perché non si è potuta affatto sviluppare. In cinque secoli non si è mai insegnato l'albanese nelle scuole. A differenza dei nostri fratelli dell'Albania, la cui lingua nei due dialetti ghego e tosko si è potuta e dovuta sviluppare, perché nazionale, noi siamo italo-albanesi di rito greco, più italiani che albanesi, perché viviamo in Italia, tra italiani e con italiani, e molti di noi sono figli o nipoti o pronipoti di italiani, e la nostra lingua nazionale è l'italiano. Tutti parliamo e scriviamo in italiano. Non c'è nessuno che scriva lettere a parenti o amici in albanese. Scuole, libri, giornali, tutto in italiano. E non possiamo parlare in albanese senza inserire nella conversazione molte parole italiane. Anche parlando delle cose più semplici, non si possono evitare parole italiane se non con sforzo mentale e con circonlocuzioni. Rarissimi i termini astratti, rarissimi gli aggettivi. Poverissima dunque la lingua lasciataci in eredità dai nostri lontani antenati, ma per buona parte preziosa ed antica, e perché non vada perduta, come accadde in altri paesi, ma gelosamente si conservi, potrà molto contribuire il Dizionario su detto se sarà diffuso".

G.Mele, vescovo

(Lungro, 12 settembre 1963)

*Pas dy vjetsh, me Koncilin Vatikan II sapo i mbaruar, Peshkopi Mele 'ka' t'ëmëronjë Komisjonën Eparkiale për Liturgjinë, Artin e Këndimin e Shëjtë (Presid.vikar J.Stamati, sekret.P.Tamburi, pjesëtarë: G.Ferrari, V.Matrangolo, D.Bellizzi, E.Giordano, E.Lupinacci). Po i thot Komisjonës: "Kujdes, ecni daledalë, gjuha e popullit ka t'përdoret pak, e **gjuha e popullit ka të jetë Italishtja!**". Ungër thonë 'Kocë maçje!'. Peshkopi Mele këtu thot një të rreme: ndër katundet arbreshë, te vitet '60, folet arbrisht, jo lëtisht; e arbërishtja është ende e bëgatë me fjalë; e Lëtinjtë s'janë qindra e qindra, e gjithë, pak-o-shumë, janë të arbreshizuar.*

Da 'Il Bollettino Ecclesiastico della Diocesi di Lungro', 1965, nr.161, pagg.2201-2002:

"Conformemente al 'Motu Proprio' del Sommo Pontefice Paolo VI del 25 gennaio 1964 "Sacram Liturgiam", nominiamo la Commissione Diocesana per la Sacra Liturgia, per l'Arte Sacra e per il Canto sacro...(...)

Nel comunicare le nomine ai membri della Commissione il Vescovo scrisse fra l'altro:"Formo la Commissione giusta l'annesso foglio, con la fiducia che molto volentieri coopererete a rendere sempre più decorose e attraenti le funzioni liturgiche e più uniformi le funzioni estraliturghiche.

Nelle linee generali il mio convincimento è questo:

1. che si proceda gradualmente e con cautela;
2. che si usi la lingua volgare solo in alcune parti della liturgia;
3. (...) **che la lingua volgare sia l'italiana, e ciò per tre motivi:**

- a) perché la lingua nazionale, e in bocca a tutti, è per noi l'italiana;
 b) perché la lingua albanese, per quanto preziosa, è, almeno da noi, poverissima, non letteraria, non ben formata;
 c) perché nei nostri paesi sono moltissimi italiani di rito latino, e nulla capirebbero di albanese.

Sarei poi d'avviso che per la riforma liturgica si pensasse anche ad alcune abbreviazioni o riduzioni.

Benedicendo

Aff.mo

G.Mele, V.

Këtu poshtë peshkopi Mele i kushton tërë një numër të Boletinit Eparkial 'Gjuhës Italiane', që ai 'zgjodhi' si 'gjuhë liturgjike' për Bestarët Arbëreshë. E për mos të birni një fjalë të këtij 'panexhirku', ju e citonj të tërë. Polemika errën te disa pika lirizmi 'kundër-arbëresh' që të lë me grykën hapët. E kjo Llitër që ajo që shumë priftra arbëreshë edhe sot e mbajën, të inkornizuar, te muri i Kanonikavet tyre, sikur t'ish Vangjeli! Po do thënë - ironi e fatit! - se Komisionën Liturgjike Eparkjale peshkopi Mele e zgjodhi lik, sepse, sapothuaj gjithë ata zotra, pra, qenë për Arbërishtin: jo për gjë, vikari J.Stamati që peshkop pas Meles-s, e bëri Dekretin pro-arbrisht; Lupinacci që peshkop pas Stamatit, pro-arbrisht; Giordano e Tamburi pro-arbrisht; Bellizzi që poeti Vorea Ujko, Ferrari mbësoi Gjuhë Shqipe te Universiteti i Bari-t! Kjo ë një 'Komisionë pro-Arbrisht'!

Ka "Il Bollettino Ecclesiastico della Diocesi di Lungro", 1965, nr.163, pagg.2223-2230:

Al M. Rev. Clero

Voi tutti, venerabili fratelli nel Sacerdozio, siete, chi più chi meno, amanti della lingua albanese, ed io pure. Per povera che sia, è preziosa per la sua antichità e per certe sue caratteristiche. Anch'io desidero che si conservi, si purifichi, che si unifichi e lentamente si arricchisca con termini di buona lega che passino dai vocabolari e da alcuni altri libri alla lingua parlata. Ma per questo molti anni ci vogliono e favorevoli circostanze, e diffusione di scritti pregevoli per la forma e la sostanza. E' però evidente che tra noi italo-albanesi, la cui nazione è l'Italia e la lingua nazionale è l'italiana, lingua che tutti parlano e tutti ascoltano e tutti leggono e tutti scrivono, e gli Albanesi dell'Albania c'è una profonda differenza, non solo etnicamente ma anche linguisticamente.

Qualcuno dirà: I nostri antenati cinque secoli fa vennero dall'Albania. Ma gli antenati di quanti di noi? Certo, a caus delle immigrazioni e dei matrimoni misti, che si sono moltiplicati specialmente in questo secolo e si vanno sempre più moltiplicando, molti fedeli della nostra Diocesi sono prettamente italiani, e molti altri, benchè si dicano italo-albanesi, non arrivano per rami alla stirpe albanese. E ciò si deduce anche dai cognomi.

Linguisticamente, mentre in Albania la lingua si è potuta sviluppare, specialmente dal 1912, anno della sua proclamata indipendenza, da noi invece nessuno sviluppo della pur povera lingua originaria, ma una continua riduzione, tanto che in alcuni paesi di altre Diocesi si è spenta del tutto. Nessuno, per esempio, sa il Credo in albanese, e quelle donne che fanno le orazioni principali del Padre Nostro e dell'Ave Maria le dicono in modo diverso e alquanto strapazzato.

Non basta dire: a tale oggetto corrisponde tale parola albanese. Bisogna vedere se la parola è entrata nel dominio popolare. Ora sono moltissime le parole che stanno nei vocabolari o in altri libri ma che non vengono né usate né comprese nei nostri paesi, e moltissime altre si usano e si comprendono nell'Albania ma non da noi. Introdurre parole che si trovano solo nei vocabolari non è cosa facile, poiché non ne sente la necessità, dato l'uso costante e secolare della lingua italiana.

Scuola, stampa, corrispondenza epistolare, affari, conversazioni, saluti, auguri, tutto in italiano. Tutti si dicono: buon giorno, o buona notte, ma nessuno *mir dit* o *mir nat*, ch'io sappia. Perfino noi del clero, nelle conversazioni reciproche e parlando con altri, usiamo sempre l'italiano. Chi cerca di conversare lungamente in albanese non lo fa se non ricorrendo a frequenti circonlocuzioni e mescolando parole italiane.

Il nobile tentativo di De Rada di rendere popolari molti termini e più scorrevole la lingua ebbe scarso risultato; e del Milosao, di cui si era quasi perduta la traccia, appena quest'anno, si è fatta la ristampa con la traduzione italiana di fronte.

L'estrema povertà dell'idioma albanese nella nostra Diocesi è evidente. Né potrebbe essere altrimenti, dopo che

per cinque secoli mai si è insegnato nelle scuole, mai si è scritto dal popolo né diffuso con la stampa. Rarissimi i termini astratti, rari gli aggettivi. Solo poche centinaia di vocaboli sono in uso, specialmente per cose riguardanti la pastorizia, la casa, la campagna.

Io stesso, che per contentare alcuni amici ho composto qualche poesia in albanese (servendomi di parole che possono essere da tutti comprese e respingendo concetti e complementi e sfumature inesprimibili) sono incapace di scrivere una Lettera Pastorale se non con circonlocuzioni e italianismi che farebbero della lettera una mostruosità linguistica e stilistica.

Sono non poche le parole aspre o rozze o cacofoniche con sillabe di tre o quattro consonanti, e, come in Albania sono molti turchismi e slavismi, così da noi sono molti italianismi o calabresismi. E per molte parole mancano l'uniformità e la precisione. Per esempio, in alcuni paesi si dice *asht* (è), in altri *është*, in altri *ë*, in altri *isht*; in alcuni paesi si dice *gluha* (lingua, dal greco *glossa*), in altri *gjuha*, in altri *gliuha*, in altri *gjuga*, in altri *gjufa*; in alcuni paesi si dice *par* (per), in altri *për*, in altri (come a Lungro, Acquaformosa, Firmo, San Basile, ecc...) *pir*. Gli esempi si potrebbero moltiplicare. E alcuni vocaboli hanno un significato buono in un paese, sconcio in un altro. Anche ciò mostra in evidenza che la lingua albanese da noi non solo è poverissima, ma non ben formata e poco scorrevole.

Eppure è cara e bella specialmente per la sua brevità e per i monosillabi, di cui molti sono onomatopeici. Quanto più sono lunghe le parole tanto più sono difformi dall'indole della lingua albanese. Formare, come i tedeschi, parole composte, o introdurre termini nuovi formati o da formarsi, che si riferiscano a concetti alti o alle scienze, alla filosofia, alla teologia, alla politica, ecc... è quasi sovrapporre un'altra lingua alla bella e preziosa lingua primitiva. La tendenza dell'anima popolare è per la maggiore brevità. Per esempio: la preposizione greca *metà*, sia nel senso di *con*, sia nel senso di *dopo*, si riduce in albanese al monosillabo *me* (me mua, con me; me nat o menat, dopo notte, cioè domani). Similmente *pes* si formò dal greco *pente*, *keq* da *kakos*, *njeri* da *anir*, *njof* da *gignosko*, ecc. Similmente *mik* si formò dal latino *amicus*, *më* da *magis*, *shum* da *summus*, *pak* da *paucus*, *shtrart* da *stratum*, *grur* da *granum*, *thik* da *sica*, *qen* da *canis*, *qet* da *quietus* (it.cheto), *qint* da *centum*, *shpirt* da *spiritus*, *mars* da *martius*, (it.marzo), *pishk* da *piscis*, eccetera. Tutti i numeri, eccetto *katir* da *quatuor*, sono monosillabi. Potrei addurre molti altri esempi, ma non è il caso che mi diffonda su questo punto. E i monosillabi, se sono nomi determinati, con l'articolo che si suffigge diventano bisillabi, per es. *bir-i*, *ver-a*, *mik-u*, ecc. Basta questo per dimostrare che le parole lunghe, bene o male formate o da formarsi per esprimere concetti teologici, scientifici, ecc..., sono poco conformi all'indole della lingua e poco gradite.

Si cominci pure ad insegnare un po' d'albanese da persone capaci d'insegnarlo e di scegliere distinguendo dialetto da dialetto, voce da voce, grammatica da grammatica; ma voler introdurre nei nostri paesi l'idioma dell'Albania, che solo in parte è come il nostro, sarebbe opera vana, eccetto che per coloro che dovessero recarsi in Albania come missionari (non si sa quando) o per affari commerciali o altro. Si diffondano, fra l'altro, le canzoncine sacre popolari ed altri canti tradizionali andati in disuso; si compili un breve catechismo in albanese col testo italiano a fronte, ma fino ad un certo punto, poiché trattandosi di virtù, di vizi, di grazia, ecc..., molti termini sono intraducibili. Per l'Albania e non per noi furono stampati alcuni catechismi anche nel secolo scorso, ma uno è diverso dall'altro sia per l'alfabeto sia per molti vocaboli e modi di dire, sia per i dialetti diversi. Nelle opere di Varibobba si trovano nozioni catechistiche, ma piene di italianismi. Si potrà fare qualche cosa di più e di meglio, ma non si pensi alla sublime e divina liturgia che, almeno da noi, sarebbe sconvolta e immiserita. Perfino nella ricca lingua italiana di alcuni termini liturgici è difficilissima la traduzione.

Volere i testi liturgici in albanese (come se fossimo nell'Albania, ecco l'errore di prospettiva), è lo stesso che dare l'ostracismo alle migliaia di copie dell'Enchiridion, dell'Orologhion, del Prosevchitarion e di altre pubblicazioni sapientemente fatte a Grottaferrata e in Sicilia appunto per far partecipare il popolo alla vita liturgica, pubblicazioni che hanno fatto e continuano a fare tanto bene anche nella nostra Diocesi. Meschino ed incerto e antipastorale sarebbe il risultato, perché nulla capirebbero i moltissimi italiani che con noi convivono e frequentano le nostre Chiese, e a quelli che sanno un po' di albanese bisognerebbe spiegare il senso di molti termini. E che dire degli innumerevoli fogli per l'Azione Cattolica, dei libri di Religione per le scuole, eccetera? La lingua è per le anime e non viceversa. Mentre sono tanti altri mezzi, proprio la Liturgia dovrebbe fare da sillabario per far apprendere un po' di albanese? Qualcuno dirà: Si attirerebbe la simpatia, non già dei maomettani, che sono i tre quarti degli indigeni, ma degli ortodossi dell'Albania. Si può rispondere: Allora è meglio dire tutto

in greco per attirare e non perdere la simpatia dei molto più numerosi ortodossi della Grecia. E i Vescovi e Sacerdoti ortodossi dell'Albania, benchè separati da Roma, fino a pochi anni fa la Liturgia la celebravano non già in albanese ma in greco; e gli alfabeti diversi furono unificati a Monastir appena nel 1908.

Concludo affermando: Per la formazione e la unificazione della lingua italiana ci vollero secoli e molti grandi ingegni. E per l'albanese? Non è neppure un secolo che si cominciò a insegnarlo nelle scuole dell'Albania, e da noi non si è ancora cominciato.

Benedicendo

Aff.mo

Giovanni Mele Vescovo

Lungro 22 agosto 1965

Lëmi bonxinjurin Mele me Lëtishtin e tij, e me unazen e tij 'lëtire' te gjishti, e ruami përpara. Ish hera të ndërrohej, e u ndërrua. Dhjaj Vikari i tij, pllatanjoti Janj Stamati, mendonej se populli kish kuptonej atë që thohej, mbë Qishë. Jo më te gjuha greke, po te gjuha arbëreshe. Hapej një mot i ri. Greku qindronej, s'kish birez, po hapej 'udha re' për arbrishtin. Populli arbresh hinej mbë Qishë si aktor e i folnej t'Inzoti te gjuha e tij: arbrishti zë e kish nderën e tij edhe mbë Qishë. Jo vet tek Kalimeret, po te gjithë Liturgjitë e Shënjta. Këto fjalë të peshkopit Stamati, Aministrator Apostolik i Eparkisë së Ungrës, tingllojnë si nota muzikore, te dita kur muar ndër duart e tij drejtimin e Eparkisë.

Da 'Il Bollettino Ecclesiastico della Diocesi di Lungro', 1967/1 - Nuova serie – pagg.10/14/21:

- (...) Per quanto in particolare tuttavia si riferisce alla nostra Comunità diocesana, è necessario riconoscere che il nostro allineamento pratico, in taluni punti, determinato dalla nostra presenza in mezzo alla popolazione di rito latino, al diritto canonico occidentale, ci ha impedito nel passato di seguire alcune norme fondamentali della Liturgia bizantina, come per es., l'uso della lingua viva nella Liturgia. Ora è in corso di completamento l'edizione in lingua albanese ed italiana del testo della Liturgia di S.Giovanni Crisostomo, mercè la generosità della S.Congregazione Orientale" (...).

- (...) Saremo pertanto, con gradualità e prudenza, difensori del nostro patrimonio liturgico e cercheremo di attuare quanto il Concilio Vaticano II, nel decreto per gli Orientali prescrive, di ritornare alla purezza del rito, laddove ci si è allontanati.

Ma il rito non è un fiore che cresce solitario su terreno esotico; ha bisogno del suo naturale ambiente, altrimenti può divenire un vestito coreografico o perdere il suo legame con la teologia, spiritualità, cultura e tradizione. Nel Rito cioè il popolo deve esprimere se stesso.

Ecco perché noi oggi rispettosamente chiediamo al nostro governo, anche in conformità della nostra Costituzione, di salvaguardare il nostro patrimonio linguistico, introducendo l'insegnamento della lingua albanese, nei modi e forme ritenuti più idonei, nelle scuole dei paesi albanofoni" (...).

E, pas nji viti, Dekreti. Peshkopi Stamati nderon kështu, përpara jetës e përpara t'Inzoti, gjithë popullin Arbëresh. Nderon Qishën Arbëreshe që, pas 5 shekul, e ndihur ka Konkili Vatikani II, sheh të kurorëzuaru ëndrrat e nji Diaspore të gjatë e të ashpër; të rruar trimërisht afër popullit, tek e mira e tek e liga. Peshkopi Stamati i jep popullit arbëresh, gjuhës arbëreshe nderën ç'i meriton.

Da 'Il Bollettino Ecclesiastico della Diocesi di Lungro', 1968/3 – pagg.14-16

Decreto su Adozione Lingua parlata nella Liturgia

(...) Decretiamo:

1. Viene introdotta la lingua albanese nella Liturgia a datare dal 13 ottobre c.a., domenica dei SS.Padri del VII Concilio Ecumenico.

2. La lingua italiana viene adottata (...) nelle due parrocchie italofone di Villa Badessa e di Lecce. In altri luoghi solo previo riconoscimento ed autorizzazione dell'Ordinario.
3. I testi delle traduzioni da adoperarsi sono quelli sopra descritti.
4. La lingua greca, lingua matrice della Liturgia bizantina, non si intende abolita con il presente Decreto, ma sarà alternata (...) a quella parlata (...):

+ **Giovanni Stamati**

Lungro, festa della Trasfigurazione del Signore, 1968

*Pas shkeptimit vjen gjëmimi. Eparku i mirë njihet tek të bënurit. E, pas Dekretit, peshkopi Stamati jo vet i rri ngrahë Komisionës Liturgjike tek të pjerrit e teksteve grekë në arbrisht, po vete ture ecur një për një Famullitë e tij e atjè këndon Meshën 'te gjuha e folur'; te dica Qishë (si ajo e Ejaninës, ndr.) i duket sikur Mesha Arbëreshe këndohet arbrisht ka shumë mot. Një mësim i math ka Stamati: **Eparku vete, nëng dërgon.***

Da 'Il Bollettino Ecclesiastico della Diocesi di Lungro', 1968/4 – pagg.58-59

Lavori della Commissione Liturgica Diocesana. ('ha sotto studio i seguenti lavori (traduzione):

a) akoluthia nekrosimos; b) delle Epistole e Vangeli domenicali e delle feste dhespotiche, theomitoriche e dei Santi più festeggiati; c) delle antifone, apolitichia, theotochia, kontachia, megalinaria e chinonikà delle domeniche e feste).

L' Amm.Ap. Stamati gira per le Parrocchie per celebrare la Divina Liturgia in Albanese.

(...) ha visitato la maggior parte delle comunità parrocchiali ed ha constatato l'impegno e lo zelo del clero e dei fedeli (...) nell'attuare la riforma (...).

Jo gjithë prifrat kanë kryet e njomë dhe mbledhën me përlulesi Dekretin e peshkopit Stamati: bëjën si i pëlqen, si i vjen mirë, si ja ka ënda. Për ta vete mirë Greku, edhe ndëse populli s'kupton mosgjë. Peshkopi Stamati zë e njuh prë s'afri, zë e nget me duar 'problemin e priftravet'. Populli ka harë për Arbrishtin te Liturgjia, prifrat kanë probleme me Arbrishtin. Peshkopi ishkruan një Llitër Priftravet e i tëhelq vesht: "Mesha s'është një akt devocional i prifrit te një gjuhë e pakuptueshme për bestarët!". Një grusht që cënon.

Da 'Il Bollettino Ecclesiastico della Diocesi di Lungro', 1969/6 – pag.41:

Lettera dell'Amm.Ap.Stamati al clero, su necessità di celebrare la Divina Liturgia in Albanese e disparità tra parrocchia e parrocchia.

(...) Il senso di responsabilità impone ad ogni sacerdote di preparare con impegno e spirito generoso di sacrificio i fedeli a prendere parte viva alla Liturgia celebrata in lingua albanese.

La disparità che si nota tra parrocchia e parrocchia non può essere ulteriormente giustificata (...).

Nëng mbaron fare kujdesi i Peshkopit Stamati ndaj Komisionës Liturgjike dhe ndaj shërbimit të saj. Ai e ndien si një misjonë e shëjtë: 'pastrimi i ritit, gjuha arbëreshe, këndimi arbresh liturgjik' janë shtyllat e veprës së tij baritore. Komisiona (Pres.F.Solano, segr.L.Forestieri, E.Lupinacci, V.Selvaggi, E.Giordano, P.Tamburi jr., P.Minisci) shërben shumë e mirë. Tek të pjerrit arbrisht, zoti Giordano mirret edhe me muzikën.

Da 'Il Bollettino Ecclesiastico della Diocesi di Lungro', 1972/10 – Pag.58:

20 maggio 1972: Lettera dell'Amm.Ap. Stamati ai membri della Commissione Liturgica Diocesana.

(...) Più intensa dovrà essere la vostra opera per estendere al popolo la comprensione del testo liturgico con la traduzione in lingua albanese e italiana. Prima vostra meta in questo campo sarà il completamento della tradu-

zione dei Sacramenti, ormai a buon punto. Dovranno seguire le traduzioni dei testi scritturistici, dei tropari e delle altre parti mobili della Liturgia domenicale e delle feste. Particolare attenzione dovrete rivolgere alle akoluthie vespertine, alle quali partecipa spesso gran numero di fedeli, per renderle più essenziali, proficue e conformi al rito, purificandole dalle scorie pietistiche (...).

(...) Si sente anche la necessità di una guida liturgica annuale o ‘imerologhion’ per la regolare celebrazione della Divina Liturgia e degli uffici sacri. (...).

La Commissione ha altri due compiti: musica ed arte sacra, che sono di importanza fondamentale, in quanto fanno parte della S.Liturgia e s’integrano con questa formando un tutt’uno pieno di sublime armonia (...).

Peshkopi Stamati shkruan këto Letra si Aministrator Apostolik sede plena të Ungrës, jo si peshkop i Ungrës. Ndëse kish kish pritur vdekjen e bonxinjurit Mele (1979), e kishem bjerrë trenin e adoptimit të Arbrishtit të Qishat Arbëreshe! Për këtë, Stamati qe një ‘Peshkop i Providencës’! Do pra singuar kujdesi i tij për mësimin e arbrishtit, te shkollat, nxënësvet kuj i shpjegohet mesha arbreshe. Një gjë interesante pra Stamati thot mbi gjuhën greke’, çë do uzaturtur ‘me urtësi’. Ndëse vemi e shohmi si bëhet sot, gjëndemi jashtë ka parametrat e Stamatit. Sot, ndër t’Dielltat, kur vete mirë, Arbrishiti alternohet me Grekun!...

Da ‘Il Bollettino Ecclesiastico della Diocesi di Lungro’, nn.12-17/1979 – pagg.64/114.

12-12-74 / 10-1-78 : Lettere del Vescovo al Clero: ...Sulla celebrazione della S.Liturgia

- (...) Nel richiamare il decreto di introduzione della lingua albanese nella divina Liturgia, intendo sottolineare l’obbligo che incombe a tutti i sacerdoti di introdurla nelle chiese di cui sono titolari.

Ci sono alcune parrocchie, poche per la verità, in cui non è stata ancora adottata. I gusti e le scelte personali, per quanto rispettabili, devono cedere il posto al bene collettivo della comunità. Laddove è stata adottata, ho constatato tuttavia una stasi nell’impegno di istruire i fedeli, soprattutto gli alunni di ogni grado, nella lettura e migliore conoscenza della lingua. Un lavoro ordinato e costante nella scuola, dove insegnamento della religione e della liturgia sono stettamente connessi, avrebbe potuto finora produrre effetti più positivi, anche nella conoscenza della lingua.

Mi auguro che si riprenda questo impegno con coraggio e generosità, perché a nulla varrebbe l’adozione della lingua materna se il testo si rendesse di intelligenza sempre più ardua.

Ho il dovere, tuttavia, di aggiungere (...) che non si deve dare l’ostracismo completo alla lingua greca nella Liturgia. Il suo uso, *con discrezione*, dev’essere mantenuto e quindi anche il popolo va istruito nel canto greco (...).

- (...) (*Giova ricordare*) - Nonostante il Decreto di introduzione della lingua parlata, l’Albanese, nella Liturgia, che ormai sfiora i dieci anni, ci sono tuttora parrocchie in cui non è stato tradotto in pratica. L’immobilismo, da non confondersi con la sana tradizione, non è annoverato tra le virtù pastorali.(...)

Janj Stamati *ëmërohet peshkop i Stefaniakut e Aministrator Apostolik ‘sede plena’ i Ungrës te viti 1967, ka papa Pali VI; ëmërohet pra peshkop i Ungrës pas vdekjes së Janjit Mele, te viti 1979; rron njera te viti 1987. Për 20 vjet (1967-87) shërbei Eparkinë e Ungrës si më mirë s’mundej. Një Gjigant i Arbërishtes!*

Liturgjia, vend e mot lipisje

Arbreshi, mbë Qishë, do të ndihet si te shpia tij.
Do të ketë me Tënzotë një raport si bir me tatë. S’do t’ë ndienj të huaj, o të llargët.

Do t’ë ndienj afër, sa më afër: fjalët s’do t’ja thërresë, do t’ja murmurisënj.

E fjala s’mund të jetë ndryshe ka ajo e vatrës, e mëmës, e prindvet.

Fjala Arbreshe.

Çë Inzot njeh, njeh mirë, si gjithë të tjerat gjuhë të jetës.

Me atë i folmi: e parkalesmi, i këndomi, i truhemi, i skomollisemi, i lipmi të na ketë Lipisi.

Sepse Lipisia e tij na duhet, si ajri çë na mbanë të gjallë.

E njeriu s’ka vend më të mirë se Qishën, për t’i lipënj Lipisi t’Inzoti e të ketë Lipisi ka Inzot.

Liturgjia, pra, është lutja më e pjotë, ç’errën tek Inzot më e shpejtë, më e fortë: sepse e bënur ka zërat e shumë vetëve, ka gjithë një katund.

Po kjo Lutje ka fuqi ndëse niset ka zëmra, ndëse është e bënur me gjuhën e zëmrës. Me Arbrishten.

Liturgjia e Ikonat, këndimi e livandi i japën Fjalës Arbreshe fuqi e ëmbëlsi.

Për Arbreshët, mbë Qishë, Fjala Arbreshe është ‘qyçi’ çë hapën zëmren e Tinzoti.

Sepse na i folmi me gjuhën e mëmës; si edhe ai foli me gjuhën ç’i mësoi e jëma, Shën Mëria.

Gjithë pjesat Liturgjike të Qishës sonë Bixantine, të pjerra arbërisht, kanë si një tingëll mbë haré, sikur se ato lutje Krijësi i shkruajti dhaj për gjuhën tonë. Një veshje e matur. Pa metër.

Një Lutje, e bënur o e kënduar arbrisht, t’ë ngjethen misht. Fjalët i ndien më të tua, dalen ka zëmra.

E t’Inzoti, kuj ja drejtomi, lutjen ja bëmi me një mall ndryshe; ja këndomi me një haré ndryshe.

E Inzot, lutjes sonë arbreshe, i përgjegjet arbrisht. Te gjuha jonë. I pëlqen kur i truhemi te gjuha jonë.

Si na mbësoi Konkili Vatikani i Dijtë, gjuha liturgjike e Arbëreshvet është Arbrishtja.

Dekretin e Stamatit e muar ajri ?

Te faqet e mëparshme (60-65), djovastim nj’çikë histori të Eparkisë sonë të Ungrës. I pari Epark Janj Mele, - ndër vitet ’60 të Konkilit Vatikan II - kish zbuluar tek ‘Italishtja’ (!) ‘gjuhën e popullit arbëresh’; kurse i dihti Epark, Janj Stamat, gjuhën e popullit arbresh e gjet tek ‘Arbrishtja’. Kush kish liq, e dimi: qe Janj Stamat. Njera tek ata vitra, ndër katundet arbëreshë, populli folnej një Arbrishte pothuaj të pastër, kurse pak vetë njihjin e foljin mirë Lëtishten, e, ndër këta ‘pak’, ishin edhe priftrat arbreshë. Mund të jetë se mons.Mele, tek ‘Lëtishtja’, kish zbuluar ‘gjuhën e folur ka priftrat’, ndërsa Stamat, tek ‘Arbrishtja’, kish gjetur ‘gjuhën e folur ka populli arbresh’. Edhe Konkili Vatikani II, kur folnij per ‘gjuhët e populvet’, nëng folnij për gjuhët e njohura ka priftrat, po për gjuhët e folura ka popullit. E çdo popull kish t’përdornij/uzarnij, te Qisha e tij, gjuhën e folur. Ky qe urdhri i Papës.

Duket se jo pak priftra arbreshë preferuan zgjedhjen e bonxinjurit Mele (1965, grek e talljan) e jo Dekretin e peshkopit Stamat (1967, arbrisht e grek). Dica, pra, thonë gjithsej lëtisht: i dalën përpara Konkilit Vatikan III!

Edhe peshkopet e tjerë arbreshë të Ungrës – E.Lupinacci dje, e D.Oliverio sot – i vanë, e i venë, pas dhâtavet të peshkopit Stamat. Po hereherë duket se Eparku predikon në shkretirë, si Janji Pagëzorë.

Mirë çë vete, sot, Liturgjitë te Qishat tona Arbreshe – të bëgatura, ndërkaq, me priftra rumenë – janë një ‘Majonezë gjuhësh e këndimesh’ çë as mund hahen, as mund të paudhohen. E çë varëstin edhe Tënzot.

Sepse Inzot është kundër Anarkisë.

(D.)

Si na mbësoi e urdhëroi peshkopi Janj Stamat, gjuha e Eparkisë s’Ungrës është Arbërishtja.

Mos e turpëromi këtë gjuhë t’arët! Ajo na mbëson udhën më të shkurtër për t’errëmi tek Inzot.

Kur i folmi arbërisht, Inzot na gjegjën më shumë. Arbrishtja na qasën ka Inzot.

Kur parkalesmi e këndomi arbrisht, mëmat tona na qeshjen ka Parrajsi. Na qeshën Shën Mëria.

Te Shpia e t’Inzoti, Arbrishtja dritëson.

(D.)

Arbëria e Metropolia, appello agli Arbëreshë

Zef Chiaramonte

ka Sëndahstina (Pa)

Cari Amici,

notiamo da tempo un profondo scollamento culturale tra il clero e i laici che hanno a cuore la tradizione arbereshe.

Sentiamo dire da qualche papàs che non è compito della Chiesa salvare la lingua dei padri.

Ma non è neanche compito dei preti affrettarne la fine e cantarle il Metà pnevmàton / De profundis!

Nel Sinodo del 2004-5, la Chiesa Italo-Albanese, rappresentata dal Clero e da laici, ha indicato nel greco e nell'albanese le due lingue liturgiche per la celebrazione nelle nostre Comunità.

Si attendeva che, soprattutto il Clero, colmasse le lacune di molti suoi membri relativamente alla cultura delle due lingue liturgiche.

Notiamo, invece, con grave disappunto, che si passa facilmente all'uso dell'italiano, adducendo motivazioni che non convincono.

Non sarà che nel Clero si siano annidati indolenza, apatia, disamore per la propria cultura, peraltro parente stretta del culto, cosicché si ritraa nei fatti quanto ufficialmente convenuto?

Ne siamo quasi convinti, ma non siamo affatto felici di tale schizofrenia!

Il nostro Clero in Sicilia, lasciato per tanto tempo a briglie sciolte da chi aveva il compito di accoglierlo accanto a sé in un progetto comunitario, ne ha talmente inasprito lo spirito individualista che non c'è stato verso di poter trovare nel suo seno un soggetto atto a portare il peso del servizio episcopale dell' Eparchia.

Il Vescovo attuale, venuto da fuori, certamente mal consigliato, ha prestato il fianco a molteplici critiche.

Pare che, in un secondo tempo, il Vescovo abbia cambiato atteggiamento e anche le critiche sono andate attenuandosi, ma si affaccia una novità che richiede l'attenzione degli uomini e delle donne di buona volontà.

Mons. Gallaro, in uno con la Congregazione per le Chiese Orientali Cattoliche, è fautore di una METROPOLIA DELLA CHIESA BIZANTINA CATTOLICA IN ITALIA.

Ci si sarebbe aspettato che di questa novità, che inciderebbe profondamente sulla fisionomia della Chiesa Italo-Albanese, il Vescovo informasse la Comunità richiedendone il parere.

Non solo questo non è avvenuto, ma pare che sia proprio questa novità di fondo il motivo ispiratore di un atteggiamento, se non ostile, quanto meno equivoco di Mons. Gallaro nei confronti delle nostre tradizioni arbereshe.

Ma teniamo il punto. Come verrebbe strutturata la METROPOLIA?

- L'Eparchia di Piana degli Albanesi (che potrebbe cambiare sede?) estenderebbe la propria competenza su tutti i "bizantini" dell'Italia Insulare: Sicilia e Sardegna;

- L'Eparchia di Lungro (che potrebbe cambiare sede?) estenderebbe parimenti la competenza su tutti i "bizantini" dell'Italia Meridionale;

- Il Monastero Esarchico di Grottaferrata, divenuto Eparchia e probabile sede del Metropolita, estenderebbe la competenza su tutti i "bizantini" dell'Italia Settentrionale.

Le tre Eparchie, nel loro insieme, andrebbero a formare, appunto, la METROPOLIA DELLA CHIESA BIZANTINA CATTOLICA IN ITALIA.

Considerato il fatto che nessuna Chiesa ortodossa definisce se stessa "bizantina", non v'ha alcun dubbio che tale disegno turba assai la coscienza degli interessati.

Infatti, nella prevista ristrutturazione, gli Italo-Albanesi, da "figli primogeniti" si ridurrebbero a minoranza, davanti al numero sempre crescente di Greco-Cattolici provenienti dal Medio Oriente, Romania, Bulgaria, Macedonia, Serbia e Vojvodina, Ungheria, Montenegro, Grecia, Ucraina, Polonia, Repubblica Ceca, Slovacchia, Russia, etc.

Se escludiamo che in questo disegno siano estranee logiche politiche e nazionali che strumentalizzano le

Chiese per esercitare pressioni e cancellare precise testimonianze, nella fattispecie, si tratterebbe di un cambiamento di rotta di Roma nei confronti degli Arbëreshë, un popolo che ha saputo conservare la propria fisionomia e mantenere il ricordo dei Balcani preottomani, dando inizio alla letteratura albanese e <anticipando il moderno ecumenismo> (Paolo VI).

Tale identità, come si sa, è stata mantenuta e sviluppata all'ombra del Papato, al quale gli Italo-Albanesi intendono rimanere fedeli, rispettando un "patto" non scritto, ma di lungo corso, con la S. Sede.

Che dire, allora, sul progetto della Congregazione Orientale? Può esso arrecare nocumento o allargare prospettive agli Italo-Albanesi?

Per discutere e confrontarci su un argomento di così grande importanza, si invitano tutti gli Arbëreshë di buona volontà, laici e chierici, al di qua e al di là del Faro, a esprimere pubblicamente il proprio pensiero sul sito del "Presidio e osservatorio ...", al fine di permettere a un ristretto Comitato di interloquire in modo rispettoso, ma libero e forte, con la Santa Sede.

Palermo, 11 gennaio 2017

Francesco Fusca: la scrittura, il reale, gli archetipi

Pierfranco Bruni

poet e shkrimtar, ka Sullarënxa (Cs)

La sua poetica oltre i suoi racconti. Brevi ma che vivono in tutta la sua scrittura. Francesco Fusca ha usato una scrittura ad intreccio tra il reale e gli archetipi- Linguaggio e malinconia sono i tasti con i quali si può disegnare davanti allo schermo che quotidianamente abbiamo davanti. La musica del tempo ha il tocco del tamburo che oscilla con l'ondulare del vento.

L'amore che vive in noi o che continua a farsi ascoltare non è solo una pretesa, una corda della chitarra, una nota di piano. Non è solo l'effimero istante o l'inesistente tempo eterno di un amore - passione.

La letteratura, con Francesco, racconta l'amore. Se non raccontasse l'amore cosa ci starebbe a fare quel linguaggio metafora che estasia, che inebria, che brucia. L'amore è nella vita ma è la letteratura che lo rende immortale. Un libro tutto intrecciato tra poesia (letteratura) vita e amore (come se la vita non fosse già amore?) è quello appena pubblicato da Francesco Fusca dal titolo: Saggio sull'Amore, (Grafosud).

Quest'amore che attraversa i giorni. Quest'amore cantato e ricordato. Quest'amore che è più degli stessi desideri della passione. Ma la passione è dentro l'amore. E' vero la passione ha sempre i giorni contati ma è l'amore che resta tra i corridoi dell'essere. Si ha bisogno comunque della passione perché in essa c'è la pazzia, la pazzia che libera, che non ci fa sentire conformisti.

In amore non ci sono tradimenti. Il tradimento è una condizione del superamento non solo dell'amore ma anche della passione. Il tradimento è una condizione che si sovrappone ad altre storie che sono già finite. La tentazione è un'altra cosa. L'attrazione fatale è il rimescolio nel di dentro. E' possedere ma è anche essere posseduti. E non dura. E' comunque bellezza. Essere attratti e offrire attrazione sta nell'estetica di un rapporto.

"... gli altri sono rughe/in mezzo al mare". Le metafore sono un viaggio tra il tempo e l'amore e l'amore è nel tempo. Questo amore infinito, desiderato e che desidera, perduto e ritrovato prévertianamente è dentro gli echi e le voci della poesia di Francesco Fusca.

Un'onda di vento che straripa tra silenzi e i singhiozzi, tra le pause e le attese, tra le passioni e un eros cristallino che caratterizza la parola e il sentire la parola come un sentiero incantato che si raccoglie nel quotidiano vivere. Un sottile vocio nei giochi che intrecciano emozioni e sensazione. E' una storia d'amore o di amori che si raccolgono con i passi della memoria.

La letteratura ha saputo sempre raccontare queste attrazioni. Fusca sottolinea questo itinerario scavando nel mito. Da Cupido in poi. E poi ancora Paolo e Francesca. Attrazione fatale. Eloise e Abelardo. Il trionfo della morte di D'Annunzio. L'eutanasia di un amore di Giorgio Saviane. Il disamore di Libero Bigiaretti. L'estasi o la sensualità di Stefano Zecchi. Mentre è disperante e riposante amore l'anonimo veneziano di Giuseppe Berto o il "si amarono l'un l'altro sospesi su un filo di neve" di Maxence Fermine, Ulisse e Penelope. La letteratura contempla la pazzia e il riposo.

Alain De Botton in Esercizi d'amore (le Fenici): "Non amavo Chloe per il suo corpo, io amavo il suo corpo per la promessa di ciò che lei era. Era una promessa quanto mai stimolante". La perdita di un amore è sempre una sconfitta. E' il lutto. Il dolore è il sopravvento anche sulla disperazione che vive negli amori impossibili. La perdita è uno strazio e l'angoscia diventa individuale tragedia.

Cambio discorso volutamente.

La sua scrittura il suo esserci. Il nostro non dimenticare.

Il tempo quando entra in quella dimensione del viaggio spirituale, tra l'Esodo e l'Avvento, è sempre un restare nell'Essere e nelle nostre esistenze come miracolo e come pagina contemplante.

Certo, tanti sono gli approcci che possono permettere una chiave di lettura a queste dimensioni che io ho

sempre considerato metafisiche, pur nella mia costante disubbidienza alle visioni teologiche (lascia che usi questo termine forte).

Il nostro discutere in questo spazio di anni si è riversato su un argomentare articolato, ma soprattutto aveva un approccio divergenti.

Tu laico con dei principi fortemente ancorati nella cultura illuminista e post illuminista, con degli sguardi alla Ragione come orizzonte imprescindibile ed io organico ad una cultura tradizionalista con una marcata formazione cristiana e una idea - identità conservatrice.

Eppure siamo stati sempre sul filo di un colloquiare tra esistenza e filosofia. Il tempo è passato. In te la visione contemplante ha toccato lo scavo spirituale.

La meraviglia del cercare gli orizzonti di senso sul filo del sacro è un vivere la Croce con la consapevolezza che oltre a parlarne c'è un agire che caratterizza la quotidianità.

Discutere anche del viaggio soltanto con il navigare di Ulisse o di Enea non ha un orizzonte di senso completo. Io Templare della cordata dei tradizionalisti oltre il laicismo. Il viaggio è sì una geografia dei luoghi, ma è soprattutto vivere il passaggio del deserto e i 40 giorni di Cristo.

Qui sta il vero orizzonte di senso che pone interrogativi e lascia alle domande che si pongono non una chiave di lettura, bensì una Verità che attraverso la testimonianza di Cristo è possibile leggere in tutta la sua bellezza. Non credo al "concetto" di laico. Abbiamo discusso molto su ciò. Significa stare in mezzo a un guado senza sapere perché si vive una attesa. Essere laici oggi è essere niente e cercare di vivere nel relativo. Ovvero non prendere una posizione.

Mi sbaglierò.

Occorre avere sempre una posizione. La mia è stata ed è quella di considerarmi una sentinella di Cristo nei "valori" del tradizionalismo.

Nella nostra amicizia c'è stato sempre un pensiero, dico uno, divergente, sul quale più volte abbiamo fatto finta di non soffermarci.

Un pensiero culturale che è figlio della nostra formazione.

Tu ti sei sentito sempre, sul piano umano e pedagogico, nelle eredità di don Lorenzo Milani.

Io completamente su un'altra posizione. Ovvero i miei padri spirituali ed educativi, oltre a San Paolo ma con Paolo parliamo di altri contesti anche se resta la mia costante guida, sono stati don Giuseppe De Luca e don Giussani e il cammino mistico illuminante del Dalai Lama e dei camminatori dei deserti.

Oltre ad essere complici di questo pensiero divergente abbiamo sempre evitato di scendere nei dettagli. Certo, una posizione di comodo. Ma la nostra amicizia andava protetta dagli affetti convergenti.

Ho considerato tutto questo sempre una pagina molto bella.

Bella tanto da custodirla nel cavo dei giorni.

E ora siamo qui. Tu assente ed io a ripercorrere le tappe del nostro viaggiare. Restano, come nelle regole del viaggio, degli appuntamenti mancati, degli incontri disattesi, e un dialogare interrotto ma sempre in conoscenza di intelligenza.

La bellezza è fatta di attimi e la vita è sempre nella bellezza.

Aspetto che tu legga.

Rispondimi se ti è possibile. L'attesa è anche nel gioco di uno sguardo intenso che non misura più le albe e i tramonti ma si raccoglie in una serena contemplazione che è armonia di anni antichi.

Ora vado. Valigia, appunti, libri... per un viaggio che mi porterà a Monaco, in Germania, per una mia conferenza sulla poesia.

Ti penserò, mi farai compagnia proprio nel momento in cui citerò i nostri poeti. Quest'anima immensa che ha nome Orizzonte di Senso.

Il viaggio celiniano al centro della notte va oltre, ma io mi sento tra la notte che cerca di uscire dal buio e l'alba che cerca di entrare nel giorno.

Ancora una volta sono convinto che ci saranno altri giorni e risvegli... e poi il resto si vedrà si ascolterà si vivrà... pur passeggiando nei silenzi...

Smetto di scriverti...

Il centro della notte è un labirinto... e il labirinto ha bisogno ancora di Arianna e Damasco è terra di Paolo... Paolo, maestro Templare ha segnato il mio cammino. Io non cerco più. Ciò di cui ho bisogno mi trova. Addio, amico mio. C'è sempre un tempo per vivere e un tempo per morire...

Cosa è la scrittura in Fusca? I suoi racconti, i processi educativi, il suo interesse alle radici Arbereshe, la sua poetica... Il senso della perdita ci coinvolge come se si fosse dentro una dimensione dell'abbandono. Senso della perdita e senso dell'abbandono convivono.

Questa convivenza restringe il campo di un discorso analitico e ci tuffa nelle braccia della mitologia proprio del dolore d'amore. Questo dolore bisognerebbe esorcizzarlo. L'alchimia del dolore è una malinconia struggente che assume sembianze simboliche e dialoga con il tempo attraverso i linguaggi misteriosi che vivono nel cuore degli amanti sconfitti. Sconfitti dall'amore stesso.

Sul battito di una musica, in Francesco Fusca, si racconta la dolcezza e la debolezza, la fragilità e la forza degli amori immensi che si vivono nell'immensità di un dialogo tra il corpo e il cuore. "...ti cuce il bacio/la mia bocca ardente". Un'allegoria nel percorrere delle immagini. Immagini nell'immaginario. Immaginario nel sogno sognato e vissuto.

Già. L'amore vissuto è dentro la luce onirica che riflette nel verso. Ma è tutto un'emozione che le parole restituiscono alla vita. "...le onde dolci/e liete/del tuo mare...". Mare. E poi la metafora della terra. "Nell'ampia geografia/delle tue terre".

Cosa ci resterà? O cosa ci salverà? "... e solo l'ironia/ci può salvare!". Ironia che fa rima con allegria. Sì. Perché se l'amore non è allegria... O se l'amore non ci porta l'allegria o nell'allegria che amore è? E Francesco Fusca sa che amare, tra pelle e pelle, tra corpo e corpo, tra cuore e fisicità, è vivere. Senza alcuna ipocrisia ma anche senza alcun pudore.

"Nel suo senso più profondo, il lutto è un incendio del cuore, un calore intenso che ci dà sollievo e conforto. (...) E' più facile che il dolore non dia tregua se non si riesce ad accettare la realtà della perdita". Così Bell Hooks in Tutto sull'amore (Feltrinelli). Questi amanti che hanno subito la perdita e la sconfitta si lasciano incapsulare dal misterioso dell'utopia.

Gli amanti vivono di nostalgia. Non gli scritti di Fusca. Vengono sedotti dalla nostalgia. La seduzione è un fatto importante e non riguarda soltanto l'attrazione fatale che ha dentro di sé sempre una forte componente erotica. La pulsione dell'eroticismo dipinge in letteratura una di quelle pagine colorate che (ci) allontana però da qualsiasi spensieratezza.

Ha scritto Aldo Carotenuto: "La seduzione opera ovunque, ha molteplici sembianze e nomi, non possiamo ridurla al fenomeno dell'attrazione erotica tra due esseri, ma dobbiamo conferirle un significato molto ampio, che racchiude ogni ricerca mossa da Eros..." (Riti e miti della seduzione, Bompiani). La seduzione è in ogni avvicinamento - allontanamento - ritorno tra due sguardi, due cuori, due corpi, nel linguaggio.

La malinconia d'amore è anche un atto della seduzione. Cosa vuol dire cercare di "non amarti più"? Forse per continuare ad amarti ancora di più? Fusca: "Per non amarti più è come per amarti per sempre e io voglio tenerti nella parte più intima dell'anima". Ma questo aver amato e il non amare più non sono solo un gioco di linguaggi, un rimescolio di metafore, di echi, di una fraseologia che assume modelli canonici. Il tutto rientra nell'agitazione dei sentimenti. In un vivere confusamente. Se non ci fosse il tempo le mareggiate si trasformerebbero in naufragi, in nubifragi, in battute contro le coste.

Marcel Proust ha raccontato la perdita ma anche la consapevolezza: "E dire che ho sciupato anni della mia vita, ho desiderato di morire, ho avuto il mio più grande amore, per una donna che non mi piaceva, che non era il mio tipo" (Un amore di Swann, Mondadori).

L'amore è anche questo. Ci sono amori che lasciano nostalgia e ci sono amori che cadono a picco dai nostri ricordi e si dimenticano e passano. C'è il tempo. il tempo che si allunga, il tempo che si restringe, il tempo che ritorna. "Pazza idea di far l'amore con lui pensando di stare ancora insieme a te... Pazza idea io

che sorrido a lui sognando di stare a piangere con te... Se io chiudo gli occhi vedo te... Pazza idea stare qui con lui ma poi vedere solo te immaginare... Vorrei vorrei te... mentre chiudo gli occhi sono tua..." (Patty Pravo in "Pazza idea"). L'amore è una pazza idea che si racconta nel libro di Fusca.

E' anche questo conflitto l'amore. Che non è tradimento per chi lo compie. E' tradimento per chi lo subisce. Chi lo compie, come si diceva, vive già di per sé un'altra storia e quindi è entrato in un altro mondo che lo ha allontanato da quello precedente. La letteratura racconta ma non sa trovare una giustificazione. Così nella vita. Deduciamo. Sottolineiamo. Almeno ci si prova. Amare Tradire (A. Carotenuto).

Tutto si mitizza con un rituale che appartiene solo alla parola, la quale esiste perché è dettata dalle emozioni, dalle sensazioni e dalla follia. "Dolce amore dimmi,/dove, come e quando/cosa vuoi da me?... // Sono tua, per te sono nata:/Cosa vuoi da me?". Non è forse anche questa un'attrazione? Ma sono parole di Santa Teresa D'Avila. Linguaggio e malinconia. La letteratura è linguaggio e malinconia nel viaggio che il tempo compie e noi dentro il tempo in una continua ricerca di senso. Se non ci affidassimo al misterioso la confusione ci assalirebbe. Una confusione silenziosa ma anche attraente (c'è sempre in giro l'attrazione) come il dettato di quello che "qualcuno" ci spinge a scrivere.

La letteratura è una finzione. Proprio per questo si serve dei linguaggi. I linguaggi sono le maschere più vere e più inverosimili. Perché si compie sempre un viaggio. Il viaggio "è (come l'amore) il tentativo di portare il sogno nella realtà" (nel libro di Alain De Botton). La letteratura è il segreto che custodisce il mistero. Ci permette di coinvolgere gli stati d'animo più vissuti, più giocosi, più disperati. E non sappiamo mai dove sono le maschere, dove possono nascondersi i cuori trafitti, dove due corpi in passione si prendono: sulla sabbia, su un letto, su un campo di grano, in ascensore... L'immaginazione è una luna inafferrabile nonostante le ombre che precipitano sulle onde (se onde possono essere).

L'immaginazione in letteratura, in Fusca, è un gioco ad incastro che ci fa vivere una vita altra, oltre ogni realtà, e quando si vive la realtà anche questa viene ad essere trasfigurata, perché le sensazioni sono tali che non permettono mai di afferrare ciò che arbitrariamente definiamo reale. Ecco perché la letteratura è un tempo così dilatato che costruisce dentro di noi castelli, regine, maghi, magie, favole. Restano le favole le infanzie i racconti.

Nel tempo c'è il viaggio o nel viaggio bisogna fare i conti con il tempo? Il tempo cammina sulle, e nelle, nostre vite. Inevitabilmente. Inesorabilmente. Si fa spazio. Amico mio, caro Franco la vita è sempre fatta di condivisioni e divergenze. Noi ci siamo sempre compresi. Ed ora ascoltami tra le parole e le pause.

Si concede agli spazi in un immaginario che tenta di catturare i sogni, il sogno.

Quel tempo sul quale tanto abbiamo discusso. Discuteremo ancora. Tra scrittura e tempo. I suoi racconti? La sua poetica! Qui il reale. Ma abbastanza oltre gli archetipi.

Amico mio fratello mio
sul davanzale
delle nostre vite
il filo del tramonto
ha lacerato gli orizzonti.

Sei partito
con le tue pagine sparse
di tempo e di viaggio
per un appuntamento
che non era segnato
sul tuo diario
eppure ci sorprende
come frontiera spezzata

l'indefinibile
che ha il canto del giorno
e non della notte.

Vestito d'estate
hai ripreso la via del mare
ma il deserto
ti ha insabbiato
prima di toccare le onde
che scivolano
tra il mare e il vento.

Fratello mio amico mio
sulla attesa dei sogni fatali
il destino sorprende sempre
anche se ancora il sole
non ha aurora.

Mi parli e ti comprendo.
Ti capisco
pur nel non mai temuto
silenzio e resti assenza
e memoria di vuoto
in questo dire
che è la vita
ed è la morte
in questo avvolgere
di nuvole
che sono la morte
nella vita.
Amico mio
fratello mio.

Frangjisk Fuska, poet ka Spixana

Dita e kujtimit

(27 të janarit 2003)

Na nëng kem harromi më atë seç qe atë ç'ju bë!	atë seç qe atë ç'ju bë!
Më qan zëmra e m'qajën sitë Për atë ç'gjegja te këta ditë:	Na kem rrimi e nëng ka t'na marr më gjum: zguara shumë
për gjithë këta gjind çë qen të vrara, ca ka prapa e ca përpara	qiel të zi na nëng dom shomi, ma plot diell na dom rromi...
Na nëng kem harromi më	Na nëng kem harromi më atë seç qe atë ç'ju bë!

((ka Jeta Arbëreshe, nr.13/2003, faqe 14)

Si je

Si ndreq ti ata lesh, ng'e di njeri;
si mban atë buzë e bukur e ata sy
se ç'bin e vdesën gjithë, e di vet ti!

Lesh t'gjata, t'holla t'holla unaza unaza,
ç'viren tek ata faqe su gjershi,
sy t'bukura çë nëng ngrën se a ndonj herë
e rrinjën vashu se kanë sembri turpë.

Si ishe e si je u tij të njoh:
ju rrite si një trëndafilë e kuqe
se ç'ka ballkuni viret vet pë diell.

Ëndërr e bukur çë nga natë më vjen,
yll i bukur ç'te qiella më rri,
mos e harro kush qeva e kush jam,
se u, ndë bier tij, më gjë nëng kam.

((ka Katundi Ynë, nr.24/1977)

Shertim

E ké mesin e hollë e të bardh at mish
e ké at buz e bukur çë më nëng bënd ish;
e ké e e do një gaz te ata sy
se çë bin e vdesën gjithë, e ti e di.

U vinj ka udha tënde e të ruanj pët orë
e vinj e të ruanj se je e bardh si borë;
e ti m'u vure mbrë e nëng bën gjë:
oj shol e madhe si kam grisem u!

((ka Katundi Ynë, nr.29/1979)

E erdh një mbashatur e më tha gjithsej:
- "Mos ec më ka ajo vashë, se nëng bën për tij;
mos ec e mos e bir më kocën ti,
se i shoqi nëng e di e nëng ka t'e di",

se njëmos, si një herë, ka t'verë gjaku llavinë:
më mirë se shumë mbriakàre te një kantinë!"
Mua m'u thà gola e e ruajta at qiell të zi:
- U kam e kem, makar, kur vinj aty!

Francesco Fusca shkruajti pak mbi 'Jeta Arbëreshe', sepse pak shkruajti arbërisht:

-Le Minoranze e la loro Legge (1/2002); -L'Arbëreshità in Internet (6/2002); -Dita e kujtimit - poezi (13/2003);
-Un gigante dell'Intelligentia albanese - ...Nel cuore della notte..., (mbi vdekjen e zotit Manuell) (79/2015);
-Ricerche di qualità nel mondo arbëresh, nr.79/2015 (intervento al Convegno sulla presentazione della II Ediz. del Fjalor di E.G.(2000). Te Bibliografia e J.A., gjënden edhe këta dy libre të tijshit:
Fusca Francesco (a cura di), Poeti per Kodra – con illustrazioni di I.Kodra -, Grafosud, Rossano 2002 (10);
Fusca Francesco, Scritti/1 - tra Pedagogia e Letteratura, Edizioni Expressiva, Spezzano Albanese 2013 (77);
Drejtori A.G. i bëri edhe një intervistë: 'Intervistë Proveditorit Francesco Fusca (74/2012).
Fuska botoi pak poezi arbëreshe (e tekste për kënga arbëreshe) këtu këtë; pra i mbjoth te libri: Kënka për të mbëdhenj e të vigjël, Edizioni Timograf, Spezzano Albanese 1988 (D.)

Bibliografi Arbëreshe në Revistat Shqiptare të Diasporës

Shêjzat

(Le Pleiadi)

(Roma 1957–1977)

e përkohëshme kulturore, shoqërore e artistike / rivista culturale, sociale ed artistica
themelues-pronar/fondatore-proprietario **Ernest Koliqi**; dir.resp.Matilde Mancinelli

1957

Gradilone Giuseppe, La storia letteraria albanese, in Shêjzat, vjeti I, nr.1, gusht 1957, pp.12-16;

Giampietro Giuseppina, Nji prallë arbëreshe (Ai q' i bij karamunzes), in Shêjzat, vjeti I, nr.1, gusht 1957, pp.22-26;

Kronikë Kulturore, Mësimi shqip në Bari, in Shêjzat, vjeti I, nr.1, gusht 1957, p.31;

Ferrari Giuseppe, Documenti di storia e di letteratura albanese, in Shêjzat, vjeti I, nr.2-3, shtatuer-tetuer 1957, pp.48-52;

Jobi (a cura di), Versi Albanesi di Francesco Crispi:Të dashurës (All'amata), , in Shêjzat, vjeti I, nr.2-3, shtatuer-tetuer 1957, p.64;

Cirriacione Angela, La poesia di Jakova-Merturi(1), in Shêjzat, vjeti I, nr.2-3, shtatuer-tetuer 1957, pp.65-69;

Dushko Vetmo, Lalë-Ndreu nuk thotë përralla, in Shêjzat, vjeti I, nr.2-3, shtatuer-tetuer 1957, p.77-83;

(Kronikë Kult.) Sagra degli Albanesi, in Shêjzat, vjeti I, nr.2-3, shtatuer-tetuer 1957, p.91;

h.v., ('Libra të lexuem'), Sac.Emanuele Giordano, Folklore albanese in Italia...,Tip.Melomo, Cassano Jonio 1957, in Shêjzat, vjeti I, nr.2-3, shtatuer-tetuer 1957, pp.95-96;

Gradilone Giuseppe, Virgilio e naim Frashëri, , in Shêjzat, vjeti I, nr.4-5, nanduer-dhetuer 1957, pp.116-122;

Gurakuqi Karl, Takimet e mija me prof.Gaetan Petrottën, in Shêjzat, vjeti I, nr.4-5, nanduer-dhetuer 1957, pp.126-129;

Gradilone Giuseppe, Maria Antonia Braile, poetessa italo-albanese, in Shêjzat, vjeti I, nr.4-5, nanduer-dhetuer 1957, pp.136-138;

e.k., (in 'Libra të lexuem'), Dushko Vetmo, Bubuqe t'egra, Buenos Aires 1946, in Shêjzat, vjeti I, nr.4-5, nanduer-dhetuer 1957, pp.158-159;

1958

Gradilone Giuseppe, Salvatore Braile, poeta albanese, in Shêjzat, vjeti II, nr.1-2, kallnduer-fruer 1958, pp.20-24;

Dushko Vetmo, I ziu, in Shêjzat, vjeti II, nr.1-2, kallnduer-fruer 1958, pp.25-33;

Dushko Vetmo, Ndaj tjetrit – poezi, in Shêjzat, vjeti II, nr.3-4, mars-prill 1958, pp.87-88;

Ferrari Giuseppe, Gulio Variboba nel giudizio di Girolamo De Rada, in Shêjzat, vjeti II, nr.1-2, kallnduer-fruer 1958, pp.89-96;

Gradilone Giuseppe, Il canto lirico monostrofico d'amore nelle Colonie Albanesi della Calabria, in Shêjzat, vjeti II, nr.1-2, kallnduer-fruer 1958, pp.106-117;

Gurakuqi Karl, Gjurmimet albanologjike të profesorit Marco La Piana, in Shêjzat, vjeti II, nr.5-6, maj-qershter 1958, pp.155-159;

Varanese Elisa, Tradizioni popolari di Ururi (1)-Ninnenanne (Kangë diepi), in Shêjzat, vjeti II, nr.5-6, maj-qershuer 1958, pp.160-164;

Cirrinzione Angela, La desinenza –sh nella declinazione albanese, in Shêjzat, vjeti II, nr.5-6, maj-qershuer 1958, pp.171-173;

Russo Egisto M., Rito nuziale nella Colonia albanese di S.Martino di Finita, in Shêjzat, vjeti II, nr.5-6, maj-qershuer 1958, pp.179-181;

Tavolario Emilio, La famiglia Rodotà dei Coronei e il Collegio italo-greco Corsini, in Shêjzat, vjeti II, nr.7-8, korrik-gusht 1958, pp.248-249;

Dushko Vetmo, Ëndërrimet e Lalë-Ndreut, in Shêjzat, vjeti II, nr.7-8, korrik-gusht 1958, pp.250-253;

Gradilone Giuseppe, Tecnica, motivi e poesia nella ‘Bagëti e Bujqësi’ di Naim Frashëri, in Shêjzat, vjeti II, nr.7-8, korrik-gusht 1958, pp.254-264;

Varanese Elisa, Tradizioni popolari di Ururi – Ballate nuziali, Lamenti funebri, Poesia dell’amore in Shêjzat, vjeti II, nr.9-10, shtatuer-tetuer 1958, pp.302-307;

Jobi, Mbe Shën Mëri Pulin, in Shêjzat, vjeti II, nr.9-10, shtatuer-tetuer 1958, pp.308-310;

Cirrinzione Angela, Addentellati fra i giuochi poplari albanesi e quelli siciliani, in Shêjzat, vjeti II, nr.9-10, shtatuer-tetuer 1958, pp.314-317;

Gallo Lorenzina, Il poema Scandrbeccu i pa-faan’ di Girolamo De Rada, in Shêjzat, vjeti II, nr.9-10, shtatuer-tetuer 1958, pp.329-333;

Gradilone Giuseppe, (in K.K.), L’Istituto di Studi Albanesi nella Università di Roma, in Shêjzat, vjeti II, nr.9-10, shtatuer-tetuer 1958, pp.336-339;

Gradilone Giuseppe, Spiriti e forme nella poesia di Giuseppe Serembe, in Shêjzat, vjeti II, nr.11-12, nanduer-dhetuer 1958, pp.369-375;

Cirrinzione Angela, Addentellati fra i giuochi popolari albanesi e quelli siciliani, in Shêjzat, vjeti II, nr.9-10, shtatuer-tetuer 1958, pp.398-405;

h.v., (in Kronikë Kulturore), Nuovi sacerdoti italo-albanesi, in Shêjzat, vjeti II, nr.9-10, shtatuer-tetuer 1958, p.409;

e.k., (in ‘Libra të lexuem) Karl Gurakuqi: Cenni di Storia letteraria siculo-albanese, Centro Internazionale di Studi Albanesi, Palermo 1958, in Shêjzat, vjeti II, nr.9-10, shtatuer-tetuer 1958, pp.409-410;

h.v., (in ‘Libra të lexuem) Angela Cirrinzione: Cenni storici sull’origine delle colonie albanesi di Sicilia, Centro Internazionale di Studi Albanesi, Palermo 1958, in Shêjzat, vjeti II, nr.9-10, shtatuer-tetuer 1958, p.410;

p.t. (in ‘Libra të lexuem) Domenico Licursi: Selva d’affanni, Milano 1955, in Shêjzat, vjeti II, nr.9-10, shtatuer-tetuer 1958, pp.410-411;

1959

Schirò Giuseppe, Una storia greca inedita dei Tocco di Cefalonia e degli Spata despotti d’Arta, in Shêjzat, vjeti III, nr.1-2, kallnduer-fruer 1959, pp.13-17;

Dushko Vetmo, Te Kështjell’i mallkuar, in Shêjzat, vjeti III, nr.1-2, kallnduer-fruer 1959, pp.26-33;

Gradilone Giuseppe, Spiriti e forme nella poesia di Giuseppe Serembe (II), in Shêjzat, vjeti III, nr.1-2, kallnduer-fruer 1959, pp.34-40;

Minisci ierom.Teodoro, La poesia di Giulio Variboba, in Shêjzat, vjeti III, nr.3-4, mars-prill 1959, pp.89-95;

Mbuzati E.L., Cantate albanesi di Antonio Argondizza, in Shêjzat, vjeti III, nr.9-10, kallnduer-fruer 1959, pp.108-114;

Valentini Giuseppe, (in 'Reçensime') Giuseppe Schirò: Storia della Letteratura Albanese, Milano 1959, in Shêjzat, vjeti III, nr.9-10, kallduer-fruer 1959, p.137;

h.v. (in 'Kron.Kult.') Esami di Abilitazione per l'Albanese, in Shêjzat, vjeti III, nr.9-10, kallduer-fruer 1959, p.141;

Giordano Emanuele, Bernardo Bilotta, scrittore e poeta albanese di Frascineto, in Shêjzat, vjeti III, nr.5-6, maj-qershter 1959, pp.175-181;

Dushko Vetmo, I Bir'i Njeriut, in Shêjzat, vjeti III, nr.5-6, maj-qershter 1959, pp.189-192;

Mbuzati E.L., Cantate albanesi di Antonio Argondizza (II), in Shêjzat, vjeti III, nr.5-6, maj-qershter 1959, pp.193-198;

Gradilone Giuseppe, Una nuova Storia della Letteratura Albanese, in Shêjzat, vjeti III, nr.5-6, maj-qershter 1959, pp.199-201;

(h.v.), (in Kron.Kult.') Kremtime për 40vjetorin e Eparkisë së Lungro-s; Marina Bellizzi nominata assistente volontaria; L'Accademia Cosentina e gli studi albanesi; in Shêjzat, vjeti III, nr.5-6, maj-qershter 1959, pp.208-210;

'Xixat e Shêjzave', Gjaku inë i shprishur, in Shêjzat, vjeti III, nr.7-8, korrik-gusht 1959, pp.233-234; Cassiani Gennaro, In occasione del 40° anniversario dell'Eparchia di Lungro, in Shêjzat, vjeti III, nr.7-8, korrik-gusht 1959, pp.233-234;

Giordano papas Emanuele, Urim Shkëlqesës s'Tij Peshkopit t'ëne Jon Mele, in Shêjzat, vjeti III, nr.7-8, korrik-gusht 1959, pp.237-238;

Valentini Giuseppe, Significato di un anniversario, in Shêjzat, vjeti III, nr.7-8, korrik-gusht 1959, pp.239-240;

Schirò Giuseppe, L'Eparchia greco-albanese di Lungro, in Shêjzat, vjeti III, nr.7-8, korrik-gusht 1959, pp.241-242;

Ferrari papas Giuseppe, L'Albania e gli Italo-Albanesi, in Shêjzat, vjeti III, nr.7-8, korrik-gusht 1959, pp.243-247;

Dushko Vetmo, Një lektion Katekizmi, in Shêjzat, vjeti III, nr.7-8, korrik-gusht 1959, pp.248-252;

Gradilone Giuseppe, Un poeta popolare italo-albanese della prima metyà dell'Ottocento: Costantino Bellucci (Sciaglia), in Shêjzat, vjeti III, nr.7-8, korrik-gusht 1959, pp.253-262;

Perrone Lluka, Ku je? – poezi, in Shêjzat, vjeti III, nr.7-8, korrik-gusht 1959, pp.263-265;

Tamburi Piero, Folcllore e Cultura, in Shêjzat, vjeti III, nr.7-8, korrik-gusht 1959, pp.266-268;

Orosi don Zef, Mirënjohja shqiptare nda Arbëreshëve t'Italis, in Shêjzat, vjeti III, nr.7-8, korrik-gusht 1959, pp.269-272;

Mbuzati E.L., La cenerentola delle tradizioni, in Shêjzat, vjeti III, nr.7-8, korrik-gusht 1959, pp.273-277;

Camaj Martin, Ndër katundet arbreshe në Kalabri (përshtypje), in Shêjzat, vjeti III, nr.7-8, korrik-gusht 1959, pp.281-283;

Blaiotta Basilio, l'addio di una fanciulla alla patria (libera traduzione di una poesia popolare albanese), in Shêjzat, vjeti III, nr.7-8, korrik-gusht 1959, p.284;

Bellizzi Marianna, Follëndinia, in Shêjzat, vjeti III, nr.7-8, korrik-gusht 1959, pp.285-287;

Hilush Vilza, Zanafillja e një fjalës historike, in Shêjzat, vjeti III, nr.7-8, korrik-gusht 1959, pp.288-289;

(Kronikë Kulturore), Pritja në San Basile e papas Tamburi-t, in Shêjzat, vjeti III, nr.7-8, korrik-gusht 1959, pp.303-304;

Giordano papas Emanuel, Priru! – përrallë, in Shêjzat, vjeti III, nr.9-10, shtatuer-tetuer 1959, pp.315-317;

Vorea Ujko, Vjerrsha (Kujtim, Mbrëmja), in Shêjzat, vjeti III, nr.9-10, shtatuer-tetuer 1959, p.329;

Camaj Martin, Festimet e Ungrës, in Shêjzat, vjeti III, nr.9-10, shtatuer-tetuer 1959, pp.332-334;

Tamburi Piero, I 'Kangjelet e Rilindjes' del Koliqi, in Shêjzat, vjeti III, nr.9-10, shtatuer-tetuer 1959,

pp.335-339;

- (Kronikë Kulturore)**, Padre Trupo a Farneta, , in Shêjzat, vjeti III, nr.9-10, shtatuer-tetuer 1959, p.356;
(Libra të lexuem), Ferrari prof.papas Giuseppe: Rapsodie e Scene di vita degli Albanesi di Calabria, Cosenza 1959, in Shêjzat, vjeti III, nr.9-10, shtatuer-tetuer 1959, pp.358-359;
(Libra të lexuem), Salvatore Petrotta: Il Folklore: Concetto e Studi con particolare riferimento al folkore siciliano e siculo-albanese', Centro Internazionale di Studi Albanesi, Palermo 1959, in Shêjzat, vjeti III, nr.9-10, shtatuer-tetuer 1959, pp.359-360;
Giampietro Giuseppina, Tradizioni popolari degli Albanesi d'Italia – prralla e tregime –(I), in Shêjzat, vjeti III, nr.9-10, shtatuer-tetuer 1959, pp.361-376;

- Vasa Pjetër & Mbuzati E.L.**, Documenti su Giulio Variboba nell'Archivio di Propaganda Fide, in Shêjzat, vjeti III, nr.11-12, nanduer-dhetuer 1959, pp.387-402;
Perrone Lluka, Shpresa – poezi, in Shêjzat, vjeti III, nr.11-12, nanduer-dhetuer 1959, p.403;
(Kronikë Kulturore), Mësimi i shqipes në Kalabri (Letër e Emanuele papas Giordano-s), in Shêjzat, vjeti III, nr.11-12, nanduer-dhetuer 1959, p.427;
Giampietro Giuseppina, Tradizioni popolari degli Albanesi d'Italia – prralla e tregime –(II), in Shêjzat, vjeti III, nr.11-12, nanduer-dhetuer 1959, pp.429-444;

1960

- Giannelli Ciro**, Spigolature di Storia Ecclesiastica Albanese e italo-albanese, in Shêjzat, vjeti IV, nr.1-2, kallnduer-fruer 1960, pp. 3-19;
Vasa P. & Mbuzati E.L., Documenti su Giulio Variboba nell'Archivio di Propaganda Fide, in Shêjzat, vjeti IV, nr.1-2, kallnduer-fruer 1960, pp.45-50;
Giampietro Giuseppina, Tradizioni popolari degli Albanesi d'Italia – prralla e tregime –(III), in Shêjzat, vjeti IV, nr.1-2, kallnduer-fruer 1960, pp.57-72;

- Solano Francesco**, Osservazioni sulle parlate italo-albanesi, in Shêjzat, vjeti IV, nr.3-4, mars-prill 1960, pp.81-90;
(Kronikë Kulturore) Hijet e Arbreshvet të Mëdhej dekorohen nga Qeverija e Tiranës, in Shêjzat, vjeti IV, nr.3-4, mars-prill 1960, p.128;
Musacchio Costantina, Tradizioni Popolari degli Albanesi d'Italia – përralla (I), in Shêjzat, vjeti IV, nr.3-4, mars-prill 1960, pp.129-144;

- Vasa P. & Mbuzati E.L.**, Documenti su Giulio Variboba nell'Archivio di Propaganda Fide (II), in Shêjzat, vjeti IV, nr.5-6, maj-qershuer 1960, pp.171-182;
Musacchio Costantina, Tradizioni Popolari degli Albanesi d'Italia – përralla (I), in Shêjzat, vjeti IV, nr.5-6, maj-qershuer 1960, pp.201-216;

- Giordano papas Emanuele**, Vocabolario Arbresh-Italiano – lettera 'Z', in Shêjzat, vjeti IV, nr.7-8, korrik-gusht1960, pp.228-236;
Tamburi Piero, La vocazione al romanzo in E.Koliqi (Shija e bukës së mbrûme), in Shêjzat, vjeti IV, nr.7-8, korrik-gusht1960, pp.242-248;
Vasa P. & Mbuzati E.L., Documenti su Giulio Variboba nell'Archivio di Propaganda Fide, , in Shêjzat, vjeti IV, nr.7-8, korrik-gusht1960, pp.249-261;
(Kron.Kult.) Unica Giurisdizione ecclesiastica per gli Albanesi della Sicilia, , in Shêjzat, vjeti IV, nr.7-8, korrik-gusht1960, pp.265-266;
Selvaggi papas Vincenzo, Tradizioni popolari degli Albanesi d'Italia – përralla (I), in Shêjzat, vjeti IV, nr.7-8, korrik-gusht1960, pp.273-288;

Koliqi Ernest, Zgjimi i Zânave arbreshe,/Vorea Ujko, N,Agrimi, A.M.Lule - poezi), in Shêjzat, vjeti IV, nr.9-10, shtatuer-tetuer 1960, pp.300-308;

Selvaggi papas Vincenzo, Tradizioni popolari degli Albanesi d'Italia – përralla (II), in Shêjzat, vjeti IV, nr.9-10, shtatuer-tetuer 1960, pp.345-360;

Perrone Lluka, (Zgjimi i Zânave arbreshe) - Te zall'i detit, Shpirt'i dheut këndon – poezi-, in Shêjzat, vjeti IV, nr.11-12, nanduer-dhetuer 1960, pp.377-378;

Tami, Mikpritje arbreshe, in Shêjzat, vjeti IV, nr.11-12, nanduer-dhetuer 1960, pp.379-378-381;

Gradilone Giuseppe, Ricordo di Salvatore Braile, in Shêjzat, vjeti IV, nr.11-12, nanduer-dhetuer 1960, pp.402-403;

Selvaggi papas Vincenzo, Tradizioni popolari degli Albanesi d'Italia – përralla (III), , in Shêjzat, vjeti IV, nr.11-12, nanduer-dhetuer 1960, pp.413-428;

1961

Dushko Vetmo, Në mugësi, poezi -, in Shêjzat, vjeti V, nr.1-2, kalInduer-fruer 1961, pp.9-11;

Zanat arbreshe, Vargua i fortë – poezi – trad. di B.Blaiotta, -, in Shêjzat, vjeti V, nr.1-2, kalInduer-fruer 1961, pp.32-33;

Frasnjoti A.B., I Funerali a Frascineto, -, in Shêjzat, vjeti V, nr.1-2, kalInduer-fruer 1961, pp.34-39;

Koliqi Ernesto, I tre maggiori poeti d'Albania, -, in Shêjzat, vjeti V, nr.1-2, kalInduer-fruer 1961, pp.40-50;

De Rose Teresa, Tradizioni popolari degli Albanesi d'Italia, përralla..., in Shêjzat, vjeti V, nr.1-2, kalInduer-fruer 1961, pp.57-72;

Koliqi Ernesto, Pasquale Trifilio, combattente garibaldino e poeta albanese, in Shêjzat, vjeti V, nr.3-4, mars-prill 1961, pp.75-80;

Nik Fofu, Tradita arbreshe: Kreshma,Marsi,Magarat, in Shêjzat, vjeti V, nr.3-4, mars-prill 1961, pp.108-111;

Schirò Giuseppe, 'Studi di letteratura Albanese' di Giuseppe Gradilone, in Shêjzat, vjeti V, nr.3-4, mars-prill 1961, pp.116-117;

m.m. (Kron.Kult.), Esami di Albanese a Cosenza,Pasqua Folkloristica albanese a Frascineto, in Shêjzat, vjeti V, nr.3-4, mars-prill 1961, pp.120-121;

a.b. (Kron.Kult.), Conferenza del prof.Bilotta, in Shêjzat, vjeti V, nr.3-4, mars-prill 1961, pp.126-128;

De Rose Teresa, Tradizioni popolari degli Albanesi d'Italia, përralla (II)...., in Shêjzat, vjeti V, nr.3-4, mars-prill 1961, pp.129-144;

Manes Aristidh, Nji vjerrshë arbreshe, Kanosi, in Shêjzat, vjeti V, nr.5-6, maj-qershuer 1961, p.172;

De Rose Teresa, Tradizioni popolari degli Albanesi d'Italia, përralla (III)...., in Shêjzat, vjeti V, nr.5-6, maj-qershuer 1961, pp.201-216;

Camaj Martin, Udhëtim veruer nëpër Arbreshë të Kalabris, in Shêjzat, vjeti V, nr.7-8, korrik-gusht 1961, pp.254-256;

(Kron.Kult.), Il contributo italo-albanese all'unità italiana (Licursi Domenico),..., in Shêjzat, vjeti V, nr.7-8, korrik-gusht 1961, pp.261-265;

De Rose Teresa, Tradizioni popolari degli Albanesi d'Italia, përralla (III),),..., in Shêjzat, vjeti V, nr.7-8, korrik-gusht 1961, pp.273-288;

Greco Albino, Agesilao Milano nel quadro del Risorgimento politico italiano, in Shêjzat, vjeti V, nr.9-10,

shtatuer-tetuer 1961, pp.312-317;

Frashini Gjozafat, Katundi im – poezi,),..., in Shêjzat, vjeti V, nr.9-10, shtatuer-tetuer 1961, pp.323-325;
Giordano papas Emanuele, Urja e vllazervet, Paçurati – përralla,),..., in Shêjzat, vjeti V, nr.9-10, shtatuer-tetuer 1961, pp.336-338;

(Kron.Kult.) Esami di abilitazione...,),..., in Shêjzat, vjeti V, nr.9-10, shtatuer-tetuer 1961, pp.351-352;

De Rose Teresa, Tradizioni popolari degli Albanesi d'Italia, përralla (IV),),...,),..., in Shêjzat, vjeti V, nr.9-10, shtatuer-tetuer 1961, pp.353-360;

Mele vescovo Giovanni, Al poeta albanese Padre Giorgio Fishta (...)- poesia -, in Shêjzat, vjeti V, nr.11-12, nanduer-dhetuer 1961, p.384;

Minisci archim.Teodoro, Il mio incontro con padre Fishta, in Shêjzat, vjeti V, nr.11-12, nanduer-dhetuer 1961, pp.392-394;

Schirò Giuseppe, Giorgio Fishta e l'edizione italiana del 'Kanûn di Lek Dukagjini', in Shêjzat, vjeti V, nr.11-12, nanduer-dhetuer 1961, pp.403-407;

Vorea Ujko, Gjergj Fishtës – poezi, in Shêjzat, vjeti V, nr.11-12, nanduer-dhetuer 1961, pp.426-427;

Gradilone Giuseppe, Note sull'episodio di 'Tringa', in Shêjzat, vjeti V, nr.11-12, nanduer-dhetuer 1961, pp.428-437;

Cirrincione Angela, 'Gjuha Shqipe', in Shêjzat, vjeti V, nr.11-12, nanduer-dhetuer 1961, pp.472-476;

Petrotta Rozolin, Mësonjësi Arbresh dhe Nxënësi shqiptar: At leonardo De Martino dhe at Gjergj Fishta, in Shêjzat, vjeti V, nr.11-12, nanduer-dhetuer 1961, pp.494-495;

(Kron.Kult.) Rozolin Petrotta..., in Shêjzat, vjeti V, nr.11-12, nanduer-dhetuer 1961, pp.532-533;

Mele vescovo Giovanni, Al poeta albanese Padre Giorgio Fishta (...)- poesia -, in Shêjzat, vjeti VI, nr.1-2, kallnduer-fruer 1962, p.8;

Fofu Nik, Katundi, in Shêjzat, vjeti VI, nr.1-2, kallnduer-fruer 1962, pp.35-38;

Koliqi Ernesto, Evoluzione storica della lirica albanese, in Shêjzat, vjeti VI, nr.1-2, kallnduer-fruer 1962, pp.49-60;

Frasnjoti A.B., Il Telaio a Frascineto, in Shêjzat, vjeti VI, nr.3-4, mars-prill 1962, pp.82-91;

Koliqi Ernesto, Giuseppe Schirò, poeta della fratellanza pan-albanese, in Shêjzat, vjeti VI, nr.3-4, mars-prill 1962, pp.118-137;

(Kron.Kult.) Abilitazione all'insegnamento dell'albanese (...), in Shêjzat, vjeti VI, nr.3-4, mars-prill 1962, pp.139-140;

Vorea Ujko, Vjersha, in Shêjzat, vjeti VI, nr.5-6, maj-qershuer 1962, pp.174-177;

Savojardo Margherita, Tradizioni popolari italo-albanesi, in Shêjzat, vjeti VI, nr.7-8, korrik-gusht 1962, pp.278-282;

(Kron.Kult.) Vizitues shqiptarë e arbreshë..., in Shêjzat, vjeti VI, nr.7-8, korrik-gusht 1962, pp.284-285;

Cirrincione Angela, L'Albanese nell'indoeuropeo, in Shêjzat, vjeti VI, nr.9-10, shtatuer-tetuer 1962, pp.313-317;

Gradilone Giuseppe, 'Vecchia Calabria' di Norman Douglas, in Shêjzat, vjeti VI, nr.9-10, shtatuer-tetuer 1962, pp.324-326;

Selvaggi p.Vincenzo, Versi di Achille Parapugna: (Amahji, Perëndeshës Dora D'Istria, Këngë malli, Mbi Ronën), in Shêjzat, vjeti VI, nr.11-12, nanduer-dhetuer 1962, pp.387-395;

(Kron.Kult.) Shqipnija nderon Jeronim De Radën, in Shêjzat, vjeti VI, nr.9-10, shtatuer-tetuer 1962, p.427;

1963

- K.G.**, Meshë për shpirtin e papas Petrotës, in Shêjzat, vjeti VII, nr.1-2, kallënduer-fruer 1963, p.5;
Valentini Giuseppe s.j., Le caratteristiche funzionali dell'attività culturale di papas Gaetano Petrotta, in Shêjzat, vjeti VII, nr.1-2, kallënduer-fruer 1963, pp.6-10;
Gurakuqi Karl, Prof.Gaetan Petrotta, letrar e patriot, in Shêjzat, vjeti VII, nr.1-2, kallënduer-fruer 1963, pp.11-15;
Vorea Ujko, Vjerrsha, in Shêjzat, vjeti VII, nr.1-2, kallënduer-fruer 1963, pp.16-18;
Gradilone Giuseppe, Le poesie del vescovo Giovanni Mele, in Shêjzat, vjeti VII, nr.1-2, kallënduer-fruer 1963, pp.25-26;

- r.p.**, Aspetti meno noti della vita e della attività letteraria di papas Gaetano Petrotta, in Shêjzat, vjeti VII, nr.3-4, mars-prill 1963, pp.80-84;
Masci Ercole Adolfo, Në vdekjen e papa Tanit Petrotta, in Shêjzat, vjeti VII, nr.3-4, mars-prill 1963, p.85;
Serra Alessandro, S.Adriano, la roccaforte del basilianismo di Calabria, in Shêjzat, vjeti VII, nr.3-4, mars-prill 1963, pp.95-100;

- Schirò Giuseppe**, Visitaa Scutari di Michele Apostolio nel 1467, in Shêjzat, vjeti VII, nr.5-6/7-8, maj-gusht 1963, pp.191-100;
Tamburi Piero, Dushko Vetmo, E po hëna, in Shêjzat, vjeti VII, nr.5-6/7-8, maj-gusht 1963, pp.202-211;
Perrone Lluka, (Zgjimi i Zanave arbreshe) Hënza i përsiell, Dhe jeta është bukuri, Vallet këndojoen Arbrinë, Bie borë, Vera qeshen, - poezi-, in Shêjzat, vjeti VII, nr.5-6/7-8, maj-gusht 1963, pp.223-225;
Gradilone Giuseppe, Ernesto Koliqi e gli Italo-albanesi, in Shêjzat, vjeti VII, nr.5-6/7-8, maj-gusht 1963, pp.226-229;
Cirincione Angela, I personaggi del romanzo 'Shija e bukës së mbrume', in Shêjzat, vjeti VII, nr.5-6/7-8, maj-gusht 1963, pp.230-234;
Petrotta Rosolino, Incontri con gli 'Arvaniti' della Grecia (I), in Shêjzat, vjeti VII, nr.5-6/7-8, maj-gusht 1963, pp.246-254;
Frasnjoti A.B., Il Telaio a Frascineto, in Shêjzat, vjeti VII, nr.5-6/7-8, maj-gusht 1963, pp.255-270;

- Gradilone Giuseppe**, 'Antologia della lirica albanese', in Shêjzat, vjeti VII, nr.9-10, shtatuer-tetuer 1963, pp.340-341;
(Botime të reja) Zgjimi-Risveglio, dir.resp.Albino Greco (...), in Shêjzat, vjeti VII, nr.9-10, shtatuer-tetuer 1963, p.382;
(Botime të reja) Giuseppe Ferrari: Giulio Variboba e la sua opera poetica albanese (...), in Shêjzat, vjeti VII, nr.9-10, shtatuer-tetuer 1963, pp.382-383;
(Botime të reja) Wmanuele Giordano: Fjalor i Arbëreshvet t'Italisë (...), in Shêjzat, vjeti VII, nr.9-10, shtatuer-tetuer 1963, p.383;

- Manes Aristide**, Leu Krishti!, in Shêjzat, vjeti VII, nr.11-12, nanduer-dhetuer 1963, pp.392-394;
Gurakuqi Karl, Emanuele Giordano: Dizionario degli Albanesi d'Italia (I), in Shêjzat, vjeti VII, nr.11-12, nanduer-dhetuer 1963, pp.421-424;
Primiani Maria, Tradizioni popolari albanesi del Molise, in Shêjzat, vjeti VII, nr.11-12, nanduer-dhetuer 1963, pp.425-432;

1964

- H.V.**, Albanologjia po përparon, in Shêjzat, vjeti VIII, nr.1-2, kallënduer-fruer 1964, pp.9-14;
De Rosa Teresa, Ururi e Porocannone - notizie linguistiche, estetiche, psicologiche, etniche, in Shêjzat, vjeti VIII, nr.1-2, kallënduer-fruer 1964, pp.19-24;

- Koliqi Ernesto**, Girolamo De Rada, in Shêjzat, vjeti VIII, nr.1-2, kallënduer-fruer 1964, pp.28-40;
- Frasnjoti A.B.**, La Pastorizia a Frascineto, in Shêjzat, vjeti VIII, nr.1-2, kallënduer-fruer 1964, pp.46-57;
- (Kronikë Kulturore)** L'insegnamento dell'Albanese nei centri italo-albanesi, (...), in Shêjzat, , vjeti VIII, nr.1-2, kallënduer-fruer 1964, pp.58-62;
- N.F.** (Libra të lexuem) Ferrari Giuseppe: Canti Albanesi – Raccolta di Michele Bellusci del '600 (...), in Shêjzat, , vjeti VIII, nr.1-2, kallënduer-fruer 1964, p.68;
- Frasnjoti A.B.**, La pastorizia a Frascineto, in Shêjzat, vjeti VIII, nr.3-4, mars-prill 1964, pp.90-97;
- Buratti Gustavo**, Minorités Linguistiques en Italie insulaire et péninsulaire – Les Albanais, in Shêjzat, vjeti VIII, nr.3-4, mars-prill 1964, pp.98-101;
- Camaj Martin**, Nji paraqitje e tansishme e poetit arbresh Francesco Crispi Glaviano, in Shêjzat, vjeti VIII, nr.3-4, mars-prill 1964, pp.116-118;
- Bari i sheshit**, L'attività del 'Centro Internazionale di Studi Albanesi' di Palermo, in Shêjzat, vjeti VIII, nr.3-4, mars-prill 1964, pp.119-123;
- Fraschino Giosafat**, 'Legjenda' të Martin Camaj, in Shêjzat, vjeti VIII, nr.3-4, mars-prill 1964, p.131;
- (Kron.Kultur.)** Esami di abilitazione all'insegnamento dell'albanese, (...), Celebrazioni in onore...(...), Për vorrin e De Radës, in Shêjzat, vjeti VIII, nr.3-4, mars-prill 1964, pp.134-135/140-143;
- E.K.**, Giacomo Vuxani, patriota italo-albanese di Zara, in Shêjzat, vjeti VIII, nr.5-6, maj-qershuer 1964, pp.155-158;
- De Rada Girolamo**, Il testamento politico, in Shêjzat vjeti VIII, nr.5-6, maj-qershuer 1964, pp.178-192;
- E.K.**, L'insegnamento della lingua albanese in Italia, in Shêjzat, vjeti VIII, nr.5-6, maj-qershuer 1964, pp.198-202;
- (Kron.Kult.)** Përkujtimi kremtuer...(...), in Shêjzat, vjeti VIII, nr.5-6, maj-qershuer 1964, pp.213-215;
- Hilushi**, (Fjala qet fjalën) Katund e Botë (mbi J.De Radën), in Shêjzat, vjeti VIII, nr.7-8/9-10, korrik-tetuer 1964, pp.221-224;
- E.K.**, Jeta dhe vepra e Poetit, in Shêjzat, vjeti VIII, nr.7-8/9-10, korrik-tetuer 1964, pp.225-230;
- Mele peshkop Joan**, Jeronimit De Rada – poezi -, in Shêjzat, vjeti VIII, nr.7-8/9-10, korrik-tetuer 1964, pp.231-233;
- Valentini Giuseppe**, Girolamo De Rada nella letteratura e nella storia albanese, in Shêjzat, vjeti VIII, nr.7-8/9-10, korrik-tetuer 1964, pp.234-251;
- Paratore Ettore**, L'umanità di Girolamo De Rada attraverso testi recentemente scoperti, in Shêjzat, vjeti VIII, nr.7-8/9-10, korrik-tetuer 1964, pp.252-259;
- Vorea Ujko**, De Radës – poezi -, in Shêjzat, vjeti VIII, nr.7-8/9-10, korrik-tetuer 1964, pp.260-261;
- Vlora Ekrem**, Në nder të Jeronim De Rada-s, in Shêjzat, vjeti VIII, nr.7-8/9-10, korrik-tetuer 1964, pp.262-264;
- Cassiani Ferdinando**, De Rada nella valutazione degli italo-albanesi, in Shêjzat, vjeti VIII, nr.7-8/9-10, korrik-tetuer 1964, pp.265-269;
- Giordano papas Emanuele**, Il lessico albanese di Girolamo De Rada, in Shêjzat, vjeti VIII, nr.7-8/9-10, korrik-tetuer 1964, pp.270-274;
- Giglio Emilia**, Realtà umana e sguardo interiore di Gerolamo De Rada, in Shêjzat, vjeti VIII, nr.7-8/9-10, korrik-tetuer 1964, pp.275-282;
- Giglio Emilia**, Cronologia ragionata del carteggio tra G.De Rada, N.e G.Tommaseo, A.De Gubernatis, in Shêjzat, vjeti VIII, nr.7-8/9-10, korrik-tetuer 1964, pp.283-289;
- Fraschino Giosafat**, Jeronim De Rada – si qe i kultuar ka u – poezi-, in Shêjzat, vjeti VIII, nr.7-8/9-10, korrik-tetuer 1964, pp.290-291;
- Gurakuqi Karl**, Kangatari i Maqit, in Shêjzat, vjeti VIII, nr.7-8/9-10, korrik-tetuer 1964, pp.292-304;

- Selvaggi Vincenzo**, Testi dell'odierna parlata di Macchia- Proza popullore e katundit të De Radës sot, in Shêjzat, vjeti VIII, nr.7-8/9-10, korrik-tetuer 1964, pp.305-311;
- Cava Giovanni**, Gli Italo-Albanesi nel Risorgimento italiano, in Shêjzat, vjeti VIII, nr.7-8/9-10, korrik-tetuer 1964, pp.312-331;
- Camaj Martin**, Jeronim De Rada për gjuhësinë shqipe, in Shêjzat, vjeti VIII, nr.7-8/9-10, korrik-tetuer 1964, pp.332-337;
- Serra Alessandro**, Vita eroica di un Titano, in Shêjzat, vjeti VIII, nr.7-8/9-10, korrik-tetuer 1964, pp.338-346;
- Tamburi Piero**, Milosao e Serafina Thopia – figure centrali dell'opera di Gerolamo De Rada, in Shêjzat, vjeti VIII, nr.7-8/9-10, korrik-tetuer 1964, pp.347-367;
- Oroshi dom Zef**, Nji oazë rilindjeje kombtare në diasporë, in Shêjzat, vjeti VIII, nr.7-8/9-10, korrik-tetuer 1964, pp.367-371;
- Sciambra Matteo**, Di alcune lettere inedite di Girolamo De Rada a Demetrio Camarda, in Shêjzat, vjeti VIII, nr.7-8/9-10, korrik-tetuer 1964, pp.372-395;
- Gradilone Giuseppe**, Piccola antologia de 'Lo Skanderbeg disavventurato', di Girolamo De Rada, in Shêjzat, vjeti VIII, nr.7-8/9-10, korrik-tetuer 1964, pp.396-418;
- Ndrevashaj Prenk**, ...Mbi Jeen e mundur agchezoi natten e ampenime, in Shêjzat, vjeti VIII, nr.7-8/9-10, korrik-tetuer 1964, pp.419-422;
- Perrone Luca**, Colonie albanesi d'Italia, in Shêjzat, vjeti VIII, nr.7-8/9-10, korrik-tetuer 1964, pp.423-429;
- Mann E.Stuart** (përkthei Nekaj Zef N.) Kapit.IV: Poetët e shek. Të XIX të Italis dhe të Sicilis, in Shêjzat, vjeti VIII, nr.7-8/9-10, korrik-tetuer 1964, pp.430-434;
- Castelli Maria Pia**, Primi passi letterari, in Shêjzat, vjeti VIII, nr.7-8/9-10, korrik-tetuer 1964, pp.435-442;
- E.K.**, Synopsis of the live and works of the Poet Jeronim De Rada, in Shêjzat, vjeti VIII, nr.7-8/9-10, korrik-tetuer 1964, pp.443-445;
- (Kron.Kult.)** Papas F.Fortino...(...), / Perkujtim...Jeronim De Radës..., in Shêjzat, vjeti VIII, nr.7-8/9-10, korrik-tetuer 1964, p.446/457-460;
- (Libra të lexuem)**, Mesha e Shën Jan Gojartit...(...), in Shêjzat, vjeti VIII, nr.7-8/9-10, korrik-tetuer 1964, p.454;
- Hilushi** (Fjala qet fjalën) Tri dit të mrekullueshme, in Shêjzat, vjeti VIII, nr.11-12, nanduer-dhetuer 1964, pp.461-467;
- Schirò Giuseppe**, L'Albania ideale di Girolamo De Rada, in Shêjzat, vjeti VIII, nr.11-12, nanduer-dhetuer 1964, pp.468-477;
- Gradilone Giuseppe**, Commemorato Michele Marchianò, in Shêjzat, vjeti VIII, nr.11-12, nanduer-dhetuer 1964, pp.478-484;
- Chiodi Vincenzo**, Celebrazioni deradiane in Calabria, in Shêjzat, vjeti VIII, nr.11-12, nanduer-dhetuer 1964, pp.489-493;
- Minicucci Cesare**, Un grande poeta albanese – Girolamo De Rada, in Shêjzat, vjeti VIII, nr.11-12, nanduer-dhetuer 1964, pp.494-498;
- Minicucci Angela**, Cesare Minicucci e i carteggi di De Rada nella Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze, in Shêjzat, vjeti VIII, nr.11-12, nanduer-dhetuer 1964, pp.499-501;
- Gurakuqi Karl**, Kujtimi i De Rades në Sicili, in Shêjzat, vjeti VIII, nr.11-12, nanduer-dhetuer 1964, pp.502-504;
- E.K.**, 'Poesie' di Domenico Di Giura, in Shêjzat, vjeti VIII, nr.11-12, nanduer-dhetuer 1964, pp.505-506;
- (Kron.Kult.)** Si onora Antonio Argondizza, (...), in Shêjzat, vjeti VIII, nr.11-12, nanduer-dhetuer 1964, pp.515-517;

1965

Gradilone Henrik, Nji lirikë arbreshe- Mëma, in Shêjzat, vjeti IX, nr.1-2, kallënduer-fruer 1965, pp.27-28;

De Rosa Luis, (Mbi rutinë të Zanavet Arbreshe) – Vjerrsha, in Shêjzat, vjeti IX, nr.1-2, kallënduer-fruer 1965, pp.34-37;

T.P., Il carnevale albanese di Lungro, in Shêjzat, vjeti IX, nr.3-4, mars-prill 1965, pp.117-120;

Frasnjoti A.B., (Tradizioni popolari albanesi della Calabria), La pastorizia a Frascineto, in Shêjzat, vjeti IX, nr.3-4, mars-prill 1965, pp.121-131;

(Kron.Kult.) I Corsi per i maestri elementari...(...), in Shêjzat, vjeti IX, nr.3-4, mars-prill 1965, pp.134-137;

Hilushi, Nji javë me mësuesa arbreshë, in Shêjzat, vjeti IX, nr.5-6, maj-qershuer 1965, pp.145-150;

Selvaggi Vincenzo, Una lettera inedita contro l'arciprete Masci, in Shêjzat, vjeti IX, nr.5-6, maj-qershuer 1965, pp.161-162;

Frasnjoti A.B., (Tradizioni popolari albanesi della Calabria), La pastorizia a Frascineto, in Shêjzat, vjeti IX, nr.5-6, maj-qershuer 1965, pp.178-186;

Sciambra Matteo, Le epigrafi sepolcrali albanesi esistenti nella Chiesa madre di Palazzo Adriano, in Shêjzat, vjeti IX, nr.5-6, maj-qershuer 1965, pp.206-210;

E.K., (Libra të lexuem) Sciambra p.Matteo:Indagini storiche sulla comunità greco-albanese di Palermo, (...), in Shêjzat, vjeti IX, nr.5-6, maj-qershuer 1965, pp.215-216;

Paratore Ettore, Le due anime di un poeta, in Shêjzat, vjeti IX, nr.7-8, korrik-gusht 1965, pp.221-223;

Sciambra Matteo, Le epigrafi sepolcrali albanesi esistenti nella Chiesa madre di Palazzo Adriano, in Shêjzat, , in Shêjzat, vjeti IX, nr.7-8, korrik-gusht 1965, pp.230-239;

Frasnjoti A.B., La pastorizia a Frascineto, , in Shêjzat, vjeti IX, nr.7-8, korrik-gusht 1965, pp.250-256;

(Kron.Kult.) Gli Albanesi di Sicilia rendono solenni onoranze al poeta Zef Schirò, in Shêjzat, vjeti IX, nr.7-8, korrik-gusht 1965, pp.221-223;

Gradilone Giuseppe, Gli studi danteschi di Domenico Mauro, in Shêjzat, vjeti IX, nr.9-10, shtatuer-tetuer 1965, pp.306-314;

Valentini Giuseppe, Il 'Milosao' di Girolamo De Rada, in Shêjzat, vjeti IX, nr.9-10, shtatuer-tetuer 1965, pp.342-3344;

Gradilone Giuseppe, La pubblicazione delle opere di Giuseppe De Rada, in Shêjzat, vjeti IX, nr.9-10, shtatuer-tetuer 1965, pp.345-350;

Camaj Martin, Ribotimi kritik i veprës së Matranges (I), in Shêjzat, vjeti IX, nr.9-10, shtatuer-tetuer 1965, pp.351-352;

Hilushi, (Fjala qet fjalën) Palci ethnik ngadhënjën në poezin e Skirò-jt, in Shêjzat, vjeti IX, nr.11-12, nanduer-dhetuer 1965, pp.365-368;

E.K., Zef Schirò – Shënime bio-bibliografike, in Shêjzat, vjeti IX, nr.11-12, nanduer-dhetuer, pp.369-371;

Bonasera prof. Francesco, (Un personaggio:Giuseppe Schirò) La storia d'Albania nell'opera di un poeta, in Shêjzat, vjeti IX, nr.11-12, nanduer-dhetuer 1965, pp.372-375;

H.V., Përkujtimi kremtuer i poetit Schirò, in Shêjzat, vjeti IX, nr.11-12, nanduer-dhetuer 1965, pp.376-3378;

Valentini Giuseppe, L'avventura dello spirito nella storia politica d'Albania, in Shêjzat, vjeti IX, nr.11-12, nanduer-dhetuer 1965, pp.379-384;

Gurakuqi Karl, Këthimi – Il Ritorno (I), in Shêjzat, vjeti IX, nr.11-12, nanduer-dhetuer 1965, pp.385-391;

Salerno Ficarra Adele, Le prime poesie popolari raccolte da Giuseppe Schirò, in Shêjzat, vjeti IX, nr.11-

12, nanduer-dhetuer 1965, pp.392-395;

Camaj Martin, Sull'elemento dei canti popolari nelle rapsodie dello Schirò, in Shêjzat, vjeti IX, nr.11-12, nanduer-dhetuer 1965, pp.396-398;

Koliqi Ernesto, Lo sfondo storico e politico del poenma 'Këthimi', in Shêjzat, vjeti IX, nr.11-12, nanduer-dhetuer 1965, pp.399-411;

Selvaggi papas Vincenzo, In margine alle celebrazioni del centenario della nascita di Giuseppe Schirò, in Shêjzat, vjeti IX nr.11-12, nanduer-dhetuer 1965, pp.412-414;

Bellizzi Domenico, Corrispondenza da Costantinopoli (Ottobre 1965), in Shêjzat, vjeti IX, nr.11-12, nanduer-dhetuer 1965, pp.418-421;

(Kron.Kult.) Përkujtohet Zef Skirò në Romë, (...), in Shêjzat, vjeti IX, nr.11-12, nanduer-dhetuer 1965, pp.423/425-426;

1966

Hilushi, (Shkoqitje e pleqnime) Bota Arbnore, in Shêjzat, vjeti X, nr.1-2, kallënduer-fruer 1966, pp.1-4;

Sc.M., Il poeta Giuseppe Schirò commemorato all'Università di Palermo, in Shêjzat, vjeti X, nr.1-2, kallënduer-fruer 1966, pp.59-60;

Vorea Ujko, Vjerrsha, in Shêjzat, vjeti X, nr.3-4, mars-prill 1966, pp.87-89;

(Red.), Vargje të një poetit të ri arbresh (Giuseppe Schirò di Maggio), in Shêjzat, vjeti X, nr.3-4, mars-prill 1966, pp.98-99;

(Kron.Kult.), L'insegnamento della lingua albanese..., in Shêjzat, vjeti X, nr.3-4, mars-prill 1966, pp.133-134;

(Libra te lexuem) Salvatore Petrotta: Albanesi di Sicilia – storia e cultura -, Palermo 1966, in Shêjzat, vjeti X, nr.3-4, mars-prill 1966, pp.140-141;

Perrone Lluka, (Zana Arbreshe) Vjerrsha, in Shêjzat, vjeti X, nr.5-6, maj-qershuer 1966, pp.178-179;

Campisani Ugo, (Kron.Kult.) (Mostra didattica della Scuola media 'Zumbini' di Cosenza) Il contributo dato dagli Albanesi alla Calabria e all'Italia, in Shêjzat, vjeti X, nr.5-6, maj-qershuer 1966, pp.213-214;

Solano Francesco, Bellusi o De Rada? (Osservazioni su un manoscritto di canti albanesi), in Shêjzat, vjeti X, nr.7-8, korrik-gusht 1966, pp.227-254;

Vorea Ujko, Vjerrsha, in Shêjzat, vjeti X, nr.9-12, shtatuer-dhetuer 1966, pp.336-337;

Paratore Ettore, Sul 'Këthimi' di Giuseppe Schirò, in Shêjzat, vjeti X, nr.9-12, shtatuer-dhetuer 1966, pp.338-353;

Schirò Giuseppe junior, Il termine 'Arbër' in una poesia inedita di Nicola Chetta, in Shêjzat, vjeti X, nr.9-12, shtatuer-dhetuer 1966, pp.393-398;

Toschi Paolo, Paraqitje e tregimeve arbreshe, in Shêjzat, vjeti X, nr.9-12, shtatuer-dhetuer 1966, pp.399-401;

Llikursi Minku, Vjerrsha, in Shêjzat, vjeti X, nr.9-12, shtatuer-dhetuer 1966, pp.402-403;

Tamburi Piero, Dushko Vetmo, Nëse pra edhe të vjelat, in Shêjzat, vjeti X, nr.9-12, shtatuer-dhetuer 1966, pp.415-430;

Schirò Di Maggio Giuseppe, Liriche, in Shêjzat, vjeti X, nr.9-12, shtatuer-dhetuer 1966, pp.445-446;

Blaiotta Basilio, Voce antica (a Ernesto Koliqi esule) – Il Cigno (libera traduzione di una rapsodia italo-albanese), in Shêjzat, vjeti X, nr.9-12, shtatuer-dhetuer 1966, pp.476-477;

Gradilone Giuseppe, Le due prose premesse dal Variboba alla sua opera, in Shêjzat, vjeti X, nr.9-12, shtatuer-dhetuer 1966, pp.485-493;

Perrone Lluka, Vjerrsha, in Shêjzat, vjeti X, nr.9-12, shtatuer-dhetuer 1966, pp.497-498;

De Rosa Luis, Versi, in Shêjzat, vjeti X, nr.9-12, shtatuer-dhetuer 1966, pp.509-510;
Jannacci Giovanni, Vjerrsha, in Shêjzat, vjeti X, nr.9-12, shtatuer-dhetuer 1966, p.530;
Fracino Jozafat, Dhjetëvjetori e Rrivistës 'Shejzat', in Shêjzat, vjeti X, nr.9-12, shtatuer-dhetuer 1966, pp.546-547;

1967

Perrone Lluka, Luca Miranda, vjerrshatar populluer, in Shêjzat, vjeti XI, nr.1-4, kallënduer-prill 1967, pp.45-49;

Gradilone Giuseppe, Presentazione della 'Novellistica italo-albanese, in Shêjzat, vjeti XI, nr.1-4, kallënduer-prill 1967, pp.125-127;

Sciambra Matteo, Paolo Maria Parrino scrittore siculo-albanese, in Shêjzat, vjeti XI, nr.1-4, kallënduer-prill 1967, pp.134-155;

H.V., Shugurimi i Shkelqesës Stamati, in Shêjzat, vjeti XI, nr.5-8, maj-gusht 1967, pp.188-191;

Troiano Mosè, Canti di San Paolo Albanese, in Shêjzat, vjeti XI, nr.5-8, maj-gusht 1967, pp.273-280;

Sciambra Matteo, Paolo Maria Parrino scrittore siculo-albanese, in Shêjzat, vjeti XI, nr.5-8, maj-gusht 1967, pp.281-299;

Hilushi, (Shkoqitje e pleqnime) Pushimi n'Ungër, in Shêjzat, vjeti XI, nr.9-12, shtatuer-dhetuer 1967, pp.317-320;

Gurakuqi Karl, Papas M.Sciambra u nda prej nesh, in Shêjzat, vjeti XI, nr.9-12, shtatuer-dhetuer 1967, pp.321-322;

Bellusci Antonio, Rilievi sulle Comunità Albanesi di Grecia, in Shêjzat, vjeti XI, nr.9-12, shtatuer-dhetuer 1967, pp.334-350;

Sciambra Matteo, Paolo Maria Parrino scrittore siculo-albanese, in Shêjzat, vjeti XI, nr.9-12, shtatuer-dhetuer 1967, pp.393-433;

Serra Alessandro, Fra gli oliveti di San Cosmo un antico santuario degli Albanesi di Calabria, in Shêjzat, vjeti XI, nr.9-12, shtatuer-dhetuer 1967, pp.438-439;

(Red.) Pregatitjet për përkujtimin e 500vjetorit të vdekjes së Skanderbegut (148-1968) ndër Arbreshë t'Italis, in Shêjzat, vjeti XI, nr.9-12, shtatuer-dhetuer 1967, pp.451-454;

1968

Vorea Ujko, Scanderbeg – poezi -, in Shêjzat, vjeti XII, nr.1-3, kallënduer-mars 1968, pp.37-39;

Gradilone Giuseppe (passi traslitterati e tradotti da -), 'Lo Scanderbeg disavventurato' (Skanderbeku i pa fanë) di Girolamo De Rada, in Shêjzat, vjeti XII, nr.1-3, kallënduer-mars 1968, pp.59-70;

Fracino Giosafat, Vjerrsha, in Shêjzat, vjeti XII, nr.1-3, kallënduer-mars 1968, pp.73-75;

Frasnjoti A.B., La pastorizia a Frascineto, in Shêjzat, vjeti XII, nr.1-3, kallënduer-mars 1968, pp.76-82;

(Kron.Kult.) Celebrazione V Centenario Morte Skanderbeg, in Shêjzat, vjeti XII, nr.1-3, kallënduer-mars 1968, pp.104-105;

Koliqi Ernesto (Libra të lexuem) Liturgia Hyjnore e atit tonë ndër Shëjtrrat Joan Hrysostomit, Roma 1967, in Shêjzat, vjeti XII, nr.1-3, kallënduer-mars 1968, pp.129-130;

Hilushi, (Shkoqitje e pleqnime) Gjurmata e krentimeve kastriotane, in Shêjzat, vjeti XII, nr.4-6, prill-qershter 1968, pp.135-139;

Besa-Roma, V Centenario della morte di Giorgio Castriota Skanderbeg – aprile 1968, in Shêjzat, vjeti XII, nr.4-6, prill-qershter 1968, pp.149-155;

Serra Alessandro, Un eccezionale difensore dell'Occidente Cristiano del Quattrocento: Giorgio Castriota Scanderbeg, in Shêjzat, vjeti XII, nr.4-6, prill-qershter 1968, pp.160-168;

Cassiani Gennaro, Orazione (sua), [in occasione delle manifestazioni castriotane a Roma], in Shêjzat, vjeti XII, nr.4-6, prill-qershtatuer 1968, pp.181-183;

(Kron.Kult.) Arbreshët e Italis përkujtojnë Skanderbegun..., in Shêjzat, vjeti XII, nr.4-6, prill-qershtatuer 1968, pp.253-254;

Parrino papas Ignazio, Dritë pëmbi një pikë të jetës së Skënderbeut: Fushata e Moresë, in Shêjzat, vjeti XII, nr.7-12, korrik-dhetuer 1968, pp.282-292;

Perrone Luka, Në pesqindvjetorin e vdekjes të Skanderbekut – poezi-, in Shêjzat, vjeti XII, nr.7-12, korrik-dhetuer 1968, p.299;

Bellusci Antonio Frasnjoti, La pastorizia a Frascineto, in Shêjzat, vjeti XII, nr.7-12, korrik-dhetuer 1968, pp.307-315;

Troiano Mosè, Canti di S. Paolo Albanese, in Shêjzat, vjeti XII, nr.7-12, korrik-dhetuer 1968, pp.340-356;

Selvaggi Vincenzo, Fjalë të bjerrura / Perrallëza Noesë, in Shêjzat, vjeti XII, nr.7-12, korrik-dhetuer 1968, p.370/374;

Vorea Ujko, Ulqin – poezi, in Shêjzat, vjeti XII, nr.7-12, korrik-dhetuer 1968, p.375.

(Kron.Kult.) Bellusci papas Antonio, Rievocato a S.Costantino Albanese l'Eroe (...); Decreto vescovo Stamati su Liturgia in Lingua Albanese (...), in Shêjzat, vjeti XII, nr.7-12, korrik-dhetuer 1968, pp.382-386;

1969

Hilushi (Mendime dhe përshtypje) Tue ndjekë zhvillimet e Kuvendit të Palermës, in Shêjzat, vjeti XIII, nr.1-3, kallënduer-mars 1969, pp.3-10;

Gurakuqi Karl, Kongresi i pestë i Studimevet Shqiptare dhe pesëqindvjetori i Skandërbeut në Palermë, in Shêjzat, vjeti XIII, nr.1-3, kallënduer-mars 1969, pp.15-21;

Parrino papas Ignazio, Dialecto albanese di Sicilia e ipotesi per il suo uso, in Shêjzat, vjeti XIII, nr.1-3, kallënduer-mars 1969, pp.35-41;

Vorea Ujko, Un'e di – poezi, in Shêjzat, vjeti XIII, nr.4-6, prill-qershtatuer 1969, p.142;

Caracciolo Marisa Gabriella, Francesco Antonio Santori e un suo poemetto inedito, in Shêjzat, vjeti XIII, nr.4-6, prill-qershtatuer 1969, pp.189-219;

Masci Ercole, Kujtim, poezi, in Shêjzat, vjeti XIII, nr.4-6, prill-qershtatuer 1969, p.219;

Rexha-Bala Kosovë, Haxhillëk arbëresh, in Shêjzat, vjeti XIII, nr.4-6, prill-qershtatuer 1969, pp.236-243;

Bellusci Antonio Frasnjoti, La pastorizia a Frascineto, in Shêjzat, vjeti XIII, nr.4-6, prill-qershtatuer 1969, p.255-265;

(Kron.Kult.) Una proposta di legge...per gli italo-albanesi (...), Esami di abilitazione..., in Shêjzat, vjeti XIII, nr.4-6, prill-qershtatuer 1969, pp.272-275;

Hilushi (Shkoqitje e pleqnime) Rozolin Petrota, pishtar i traditës, in Shêjzat, vjeti XIII, nr.7-9, korrik-shtatuer 1969, pp.283-286;

Valentini Giuseppe, Rosolino Petrotta, in Shêjzat, vjeti XIII, nr.7-9, korrik-shtatuer 1969, pp.288-303;

Gurakuqi Karl, Zi në Qendrën e Studimevet Shqiptare në Palermë, in Shêjzat, vjeti XIII, nr.7-9, korrik-shtatuer 1969, pp.304-310;

Parrino papas Ignazio, Rosolino petrotta nel suo aspetto familiare, in Shêjzat, vjeti XIII, nr.7-9, korrik-shtatuer 1969, pp.311-315;

Rexha-Bala Kosovë, Haxhillek Arbëresh, pjesë e dytë, in Shêjzat, vjeti XIII, nr.7-9, korrik-shtatuer 1969, pp.331-336;

Bellusci Antonio Frasnjoti, La pastorizia a Frascineto, in Shêjzat, vjeti XIII, nr.7-9, korrik-shtatuer 1969, pp.343-350;

Selvaggi Vincenzo, Prallëza arbëreshe, in Shêjzat, vjeti XIII, nr.7-9, korrik-shtatuer 1969, pp.351-354;

B., Stato degli studi castriotiani presso il Centro Internazionale di Studi Albanesi di Palermo, in Shêjzat, vjeti XIII, nr.7-9, korrik-shtatuer 1969, pp.359-361;

Gradilone Giuseppe, Il 30° anno di Ordinariato universitario del prof.Ernesto Koliqi, in Shêjzat, vjeti XIII, nr.10-12, tetuer-dhetuer 1969, pp.502-526;

Gradilone Giuseppe (Libra të lexuem) Novellistica italo-albanese, testi raccolti dal prof.Luca Perrone, Firenze Olschki Ed.1967, in Shêjzat, vjeti XIII, nr.10-12, tetuer-dhetuer 1969, pp.538-539;

1970

Bellusci Antonio Frasnjoti, La pastorizia a Frascineto, in Shêjzat, vjeti XIV, nr.1-3, kallënduer-mars 1970, pp.67-86;

Tognetti Giampaolo (Libra të lexuem) Matteo Sciambra, Giuseppe Valentini, Ignazio Parrino, Il 'Liber brevium' di Callisto III...(…), in Shêjzat, vjeti XIV, nr.1-3, kallënduer-mars 1970, p.94;

Bellusci Antonio, Un arbresh tra gli arvanites di Corinto, in Shêjzat, vjeti XIV, nr.4-6, prill-qershtuer 1970, pp.131-147;

Azzinnari Maria Luisa, La cattedra di Lingua e letteratura albanese di S.Demetrio Corone e gli insegnanti che la ressero, in Shêjzat, vjeti XIV, nr.4-6, prill-qershtuer 1970, pp.165-170;

Camaj Martin (Recensioni) Novellistica italo-albanese-Testi orali raccolti dal prof.Luca Perrone (...), in Shêjzat, vjeti XIV, nr.4-6, prill-qershtuer 1970, pp.191-192;

Parrino papas Ignazio, Come sopravvive Peter Chicos (impressioni di un incontro fuggevole), in Shêjzat, vjeti XIV, nr.7-9, korrik-shtatuer 1970, pp.218-221;

Schmaus Alois, La ballata arbëreshe della 'sorella ritrovata' e i suoi nessi balcanici, in Shêjzat, vjeti XIV, nr.7-9, korrik-shtatuer 1970, pp.248-256;

Gradilone Giuseppe, (Un libro su) 'Pietro Camodeca de' Coronei', in Shêjzat, vjeti XIV, nr.7-9, korrik-shtatuer 1970, pp.259-261;

Azzinnari Maria Luisa, La cattedra di Lingua e letteratura albanese di S.Demetrio Corone e gli insegnanti che la ressero (II), in Shêjzat, vjeti XIV, nr.7-9, korrik-shtatuer 1970, pp.262-272;

Selvaggi papas Vincenzo, (Libra të lexuem) 'La Liturgia greca' di Eleuterio F.Fortino, in Shêjzat, vjeti XIV, nr.7-9, korrik-shtatuer 1970, p.296;

Schirò Giuseppe, Il settantesimo genetliaco di P.Valentini, in Shêjzat, vjeti XIV, nr.10-12, tetuer-dhetuer 1970, pp.307-308;

Gradilone Giuseppe, Giuseppe Valentini e la Letteratura Albanese, in Shêjzat, vjeti XIV, nr.7-9, korrik-shtatuer 1970, pp.341-349;

Parrino papas Ignazio, P.Giuseppe Valentini (appunti biografici), in Shêjzat, vjeti XIV, nr.7-9, korrik-shtatuer 1970, pp.357-374;

Cirrinzione Angela, P.Giuseppe Valentini nella figura di 'Maestro', in Shêjzat, vjeti XIV, nr.7-9, korrik-shtatuer 1970, pp.386-389;

1971

Jochalas P.Titos, Tekste të vjetra arbëreshe (kushtuar prof.Zef Valentinit në shtatëdhjetëvjetorin e lindjes), in Shêjzat, vjeti XV, nr.1-3, kallënduer-mars 1971, pp.58-62;

Camaj Martin (Recensioni) Bilota Bernard: Shpata Skanderbekut ndë Dibrë Poshtë, pajisur me shenime dhe me hyrje nga P.Emanuil Jordani,(...) Tranë 1967, in Shêjzat, vjeti XV, nr.1-3, kallënduer-mars 1971, p.88;

Hilushi, Poezija e Vorea Ujko-s, (V.U., Zgjimët e gjakut, Castrovillari), in Shêjzat, vjeti XV, nr.1-3,

kallënduer-mars 1971, pp.98-99;

Bellusci Antonio Frasnjoti, La pastorizia a Frascineto, in Shêjzat, vjeti XV, nr.4-6, prill-qershuer 1971, pp.168-177;

K., Una via di Foggia intitolata ad un illustre arbresh, in Shêjzat, vjeti XV, nr.4-6, prill-qershuer 1971, pp.178-181;

Camaj Martin, (Recensioni) Giuseppe Ferrari: Grammatica Albanese – parte I – fonetica-morfologia (...), in Shêjzat, vjeti XV, nr.7-9, korrik-shtatuer 1971, pp.256-257;

Bellusci Antonio Frasnjoti, La pastorizia a Frascineto, in Shêjzat, vjeti XV, nr.7-9, korrik-shtatuer 1971, pp.266-285;

(Kron.Kult.) I.C.F. Promozione della Cultura italo-albanese, (...), in Shêjzat, vjeti XV, nr.7-9, korrik-shtatuer 1971, pp.288-291;

Serra A., A Scutari con Fishta, Shêjzat, 11-12, 1971, pp. 311-312.

Koliqi E., Zhdukja e prof. Dhimiter Mauros, Shêjzat, 11-12, 1971, pp. 365-366.

(Kron.Kult.) Il prof.Emilio Tavolaro, presidente dell'UCIA, Shêjzat, 11-12, 1971, pp. 367.

(Kron.Kult.) Tesi di laurea in albanologia: Valerio Capparelli e Alfio Moccia, Shêjzat, 11-12, 1971, pp. 376-377.

Cava G., La scomparsa di Demetrio Mauro, Shêjzat, 11-12, 1971, p. 390.

1972

Vorea Ujko, Këngë Arbreshe (Ernestit, me miqësi vëllaznore), in Shêjzat, vjeti XVI, nr.1-4, kallënduer-prill 1972, pp.52-54;

Mauro Demetrio, Intervento del prof.(-) nel convegno dei sindaci italo-albanesi, in Shêjzat, vjeti XVI, nr.1-4, kallënduer-prill 1972, pp.52-54;

Gradilone Giuseppe (Libra të lexuem) Un libro su 'Ferdinando Cassiani' (di G.Laviola), in Shêjzat, vjeti XVI, nr.1-4, kallënduer-prill 1972, pp.132-137;

(Kron.Kult.) Italo Costante Fortino, Per una politica italo-albanese, in Shêjzat, vjeti XVI, nr.5-8, maj-gusht 1972, pp.267-270;

Mihaescu Haralambie, (Libra të lexuem) Martin Camaj: La parlata Albanese di Greci in provincial di Avellino (...), Firenze 1971, in Shêjzat, vjeti XVI, nr.5-8, maj-gusht 1972, p.281;

Tavolaro Emilio, L'insegnamento dell'albanese, in Shêjzat, vjeti XVI, nr.9-12, shtatuer-dhetuer 1972, pp.378-379;

De Padova Carmine, L'insegnamento della lingua albanese in Italia, in Shêjzat, vjeti XVI, nr.9-12, shtatuer-dhetuer 1972, pp.380-386;

1973

K., I nuovi poeti italo-albanesi, in Shêjzat, vjeti XVII, nr.1-4, kallënduer-prill 1972, pp.62-71;

Camaj Martin, (Recensime), Francesco Solano, Manuale di lingua albanese (...), Corigliano 1972 in Shêjzat, vjeti XVII, nr.1-4, kallënduer-prill 1972, pp.140-141;

Capizzi C., (Recensime), AA.VV. Novellistica italo-albanese: Racconti Popolari si S.Sofia d'Epiro... (...), Firenze 1970, in Shêjzat, vjeti XVII, nr.1-4, kallënduer-prill 1972, pp.141-142;

E.K., Novelle romantiche di Girolamo De Rada, in Shêjzat, vjeti XVII, nr.5-8, maj-gusht 1973, pp.268-279;

(Red.), Kongres'i VIII i Qendrës së Studimeve Shqiptare në Palermo (25-28 nanduer 1973), in Shêjzat, vjeti XVII, nr.9-12 shtatuer-dhetuer 1973, pp.295-315;

K.E., Piccola antologia di Shejzat, Girolamo De Rada, in Shêjzat, vjeti XVII, nr.9-12 shtatuer-dhetuer 1973, pp.360-364;

Durante Marcello (Libra të lexuem), A.Guzzetta: Tracce della lingua albanese del sec.XV nella documentazione veneta dell'epoca, I-II (...) Palermo 1968-73, in Shêjzat, vjeti XVII, nr.9-12 shtatuer-dhetuer 1973, pp.389-390;

Hilushi (Libra të lexuem), Guzzetta Antonino: Tracce della lingua albanese del sec.XV nella documentazione veneta dell'epoca, Palermo 1973, in Shêjzat, vjeti XVII, nr.9-12 shtatuer-dhetuer 1973, pp.390-391;

Camaj Martin (Libra të lexuem), Novellistica italo-albanese: Racconti Popolari si S.Sofia d'Epiro... (...), Firenze 1970, in Shêjzat, vjeti XVII, nr.9-12 shtatuer-dhetuer 1973, pp.392-393;

E.K., (Libra të lexuem), Vorea Ujko: Kosovë, Cosenza 1973, in Shêjzat, vjeti XVII, nr.9-12 shtatuer-dhetuer 1973, pp.393-395;

1974

H.M., (Recensime) Novellistica Italo-Albanese: I. Testi orali raccolti da L.Perrone; II. Racconti popolari raccolti da P.Giampietro,...(...), Firenze 1967-70, in Shêjzat, vjeti XVIII, nr.1-10 kallënduer-tetuer 1974, pp.104-105;

H.M., (Recensime) I.Parrino: Acta Albaniae Vaticana...(...), Città del Vaticano 1971, in Shêjzat, vjeti XVIII, nr.1-10 kallënduer-tetuer 1974, p.107;

Sasse Hans Jurgen (Recensime), Camaj Martin: La parlata albanese di Greci in provincia di Avellino () Firenze 1971, in Shêjzat, vjeti XVIII, nr.1-10 kallënduer-tetuer 1974, pp.108-109;

1977

(Numër përkujtimuer kushtue prof.Ernest Koliqit (1903-1975)

Fortino I.Costante, Ernest Koliqi e Arbëreshët e Italisë, in Shêjzat, numër përkujtimuer kushtue prof.Ernest Koliqit, 1977 (??), pp.29-32;

Cassiani Gennaro, Ritratto di Koliqi, in Shêjzat, numër përkujtimuer kushtue prof.Ernest Koliqit, 1977 (??), pp.34-35;

Cirrinzione Angela, 'Vajtim' a Ernest Koliqi, in Shêjzat, numër përkujtimuer kushtue prof.Ernest Koliqit, 1977 (??), pp.52-54;

Petrotta Salvatore, Kujtim i prof.Kolikjtit, in Shêjzat, numër përkujtimuer kushtue prof.Ernest Koliqit, 1977 (??), p.55;

Giordano papas Emanuele, Koliqi dhe unë (Koliqi ed io), in Shêjzat, numër përkujtimuer kushtue prof.Ernest Koliqit, 1977 (??), pp.65-72;

Tavolaro Emilio, Ricordo di Ernest Koliqi, in Shêjzat, numër përkujtimuer kushtue prof.Ernest Koliqit, 1977 (??), pp.151-152;

Blaiotta Basilio, In memoria di Ernesto Koliqi – poesia -, in Shêjzat, numër përkujtimuer kushtue prof.Ernest Koliqit, 1977 (??), pp.164-166;

Chiodi Vincenzo, Ricordo di Ernesto Koliqi, in Shêjzat, numër përkujtimuer kushtue prof.Ernest Koliqit, 1977 (??), p.178;

Cava Giovanni, Ricordo impressionistico del prof.Koliqi, in Shêjzat, numër përkujtimuer kushtue prof.Ernest Koliqit, 1977 (??), pp.205-206;

Fracino Giosafat, Unë, profesor Koliqi dhe e përkohëshmjja 'Shejzat', in Shêjzat, numër përkujtimuer kushtue prof.Ernest Koliqit, 1977 (??), pp.207-213;

Schirò Franco, Monsignor Paolo Schirò (1866-1941), in Shêjzat, numër përkujtimuer kushtue prof.Ernest Koliqit, 1977 (??), pp.243-246;

Fortino I.Costante, Ernesto Koliqi e gli 'Arbëreshë (da Rinascita-Sud,...),1975), in Shêjzat, numër

përkujtimuer kushtue prof.Ernest Koliqit, 1977, pp.262-265;

Giordano Agostino, Come un testamento, in Shêjzat, numër përkujtimuer kushtue prof.Ernest Koliqit, 1977, pp.284-287;

Camaj Martin, (Recensime) Cronaca dei Tocco di Cefalonia..., (...) a cura di Giuseppe Giuseppe Schirò, Roma 1975, , in Shêjzat, numër përkujtimuer kushtue prof.Ernest Koliqit, 1977, pp.365-366;

P., (Recensime) Rita Tocci: Terenzio Tocci mio Padre (...) Corigliano Calabro 1977, in Shêjzat, numër përkujtimuer kushtue prof.Ernest Koliqit, 1977, pp.374-375;

E. (Recensime) Frangjisk Andon Santori: Brisandi, Lleticja e Ulladheni, romanci i tretë..., (...) a cura di I.C.Fortino, (...) Cosenza 1977, in Shêjzat, numër përkujtimuer kushtue prof.Ernest Koliqit, 1977, pp.375-376.

Bibliografi Arbëreshe në revistat italiane

‘Studi sull’Oriente Cristiano’

(rivista dell’Accademia Angelica-Costantiniana di Lettere Arte e Scienza, Roma)

dir. resp. **Gaetano Passarelli**

Stefano Parenti, Frate Antonio Rocco di Carbone ed il Monastero di Sant'Adriano, pp.87-91, Studi sull’Oriente Cristiano, anno 4/1, 2000;

Italo Costante Fortino, «Kangjelet e Rilindjes» di Ernest Koliqi, pp. 123-144, Studi sull’Oriente Cristiano, anno 6/2, 2002;

Attilio Vaccaro, Fonti storiche e percorsi della storiografia sugli albanesi d'Italia (secc. XV-XVII). Un consuntivo e prospettive di ricerca, 131 - 192 , SOC, anno 8/1,2004;

Sabrina Petrillo, Nascita della Cattedra di Lingua e Letteratura Albanese all'Istituto Universitario Orientale di Napoli ,193 – 209, SOC, anno 8/1, 2004;

Gaetano Passarelli, Alcune icone albanesi e la loro datazione, 211 – 224, SOC, anno 8/1, 2004;

Carmel Casser, The Albanian Community of Palazzo Adriano (Sicily) and the Jesuit Mission of 1638, 163 – 189, SOC, anno 9/2, 2005 ;

Giovanna Finizio, La rivista «Fiàmuri Arbërit», 191 – 226, SOC, anno 9/2, 2005;

Attilio Vaccaro, I rapporti politico-militari tra le due sponde adriatiche nei tentativi di dominio dell'Albania medievale (secoli XI-XIV), pp.13-71, SOC, anno 10/1, 2006;

Attilio Vaccaro, Padre Giuseppe Valentini s.J. (1900-1979): albanologo e bizantinista. Vita e opere, pp.147-231, SOC, anno 12/1, 2008;

Filomena Vicchio, Dall' «Omnibus» all' «Albanese d'Italia», pp.119-152, SOC, anno 12/2, 2008;

Stefano Parenti, L'ideatore del «Sinodo Intereparchiale» celebrato a Grottaferrata nel 1940, pp. 227-232, SOC, anno 13/1, 2009;

Attilio Vaccaro, Per la storia di una comunità dell'alto Ionio cosentino e del suo territorio: Castroregio (Kastërnexhi), 193 – 229, anno 13/2, 2009;

Laura Smaqi, Ernest Koliqi, scrittore esule in Italia, 117 – 132, SOC, anno 14/1, 2010;

Gaetano Passarelli, Alcune note sulla cronologia della vita di Francesco Paolo Solano, 153 – 179, SOC, anno17/2, 2013;

Attilio Vaccaro, Sacro e simbolo nell'Oriente Cristiano. Alcuni spunti di riflessione, 51 – 88, SOC, anno 19/1, 2015;

Gaetano Passarelli, Don Orione e il rito bizantino, 175 – 232, SOC, anno 19/1, 2015;

Francesco Altimari, Naples, an Important Center of the Arbëresh-Albanian Renaissance in 18th and 19th Centuries, 81-110, SOC, anno 19/2, 2015.

Comune di Casalvecchio di Puglia/Fg, *Gli Arbëreshë di Casalvecchio – Note storiche, usi, costumi, tradizioni, letteratura popolare*, a cura di Mario Massaro, Giovanna Fratta e Rosa Ferrucci, Malatesta Editrice 2016

Kazallveqi është katund arbëresh ku gjuha e zakonet venë tue u bjerrë. Te ky libër, Mario Massaro, si Sportelist Gjuhësor, tek 140 orë shërbimi e i ndihur ka G.Fratta e R.Ferrucci, ka libret e Boccamazzo-s e Tozzi-t, ka ‘Kujtimet e pabotuar’ të Z.Beccia-s, ka poezitë e G.Andreano-s e kënkat e F.Fratta-s, e me atë pak fjalë që mbjoth ka gjindjat, i stisën një pëllas Kazallveqit. Po mbi ‘gjuhën e Kazallveqit’ pak mangon të mbaronjë kërkesën e tij prof.Imri Badallaj, ka Prishtina: dy javë shërbimi e njetër libër do të shohë dritën. Po Bashkisë i... intereson o jo?

Comune di Greci-Sportello Linguistico Katundi, *Grammatica Arbëresh di Greci – Si flazmi ndë Katund*, a cura dello Sportello Linguistico, resp. Laura Perillo, 2016

Mbi gjuhën e Katundit (Greci) shkruajti edhe prof.M.Camaj, gjuhëtar e poet. Po që ahirna shkuan shumë vjet e gjindjat u rralluan e gjuha u bë më e varfër. Laura Perillo, që drejton te Sportelin Gjuhësor, mendoi të shkruanij një libër mbi gramatikën esenciale katundare, ashtu si flitet sot. E stolisur me parathëniet e proff. Del Puente e E.Çalit, e shtyjtur ka fjalët e kryetares D.Marino, Laura i dhuron Katundit këtë lule, po shërbimi i saj nëng mbaron këtu. Të tjera fjalë presën të jenë shkruar.

Passarelli Gaetano, *“La Relazione di p. Clemente Bardauiil sullo stato di alcuni paesi italo-albanesi della Calabria nel 1918”*, in “Studi sull’Oriente Cristiano”, n. 20/2, 2016, pp. 247-271

Ky studim flet për relacionën që P. Klemendi Bardhauil (1888-1959) nga Siria, shkruajti për Kongregacionën Orientale, e rrëfien si ish mësemë situata e katundit arbëresh Makji, ku qe prift për dica muaj, ç’ka shënmitri 1918 njera ndë janar 1919. Ai ish prift i Urdhërit Basilian “Ss.mi Salvatoris Melkitarum” e kish studhiatur ndë Kollexhin Grek të Romës. Relaciona thotë se Makji, si famulli/parròkje ish një nga më të varfërat: qisha nëng kish mëngu sexhat e gjindja ulej mbi ca gurë, o mbi matune, o mbë truall. Thotë edhe se nëng kish faregjë të qishës të rritit bixantin. Pra flet për Shën Mitrin, për Kollexhin e Shën Ndrianit e për dica katunde të tjerë.

Sarro Italo, *Kontribut për historinë kishtare të Shqipnisë së Epërme Shek. XVII-XIX*”, Botime Françeskane, Shkodër 2015

Autori, arbëresh nga Shën Japku, ka mot shkruan te revista e Françeskaneve të Shkodrës, “Hylli i Dritës”, dhe nani na jep një libër ku mbledh gjithë artikujt që i ngasin qishës katolike të Shqipërisë së Lartë. Ju çitonj këtu vetëm dica argumente që ai trajton: “Arbënia në letërkëmbimin e ipeshkvijve dhe françeskanëve gjatë shek. XVII-XVIII”; “Katolikët gjatë Rilindjes shqiptare”; “Arsimi dhe shkollat në Arbërinë e ‘700’”; “Zoja e këshillit të mirë”, etj. Artikujt e I.Sarrit nga italianit i priori në dialektin geg Arben Ndreca.

Suta Blerina, *“Osianizmi preromantik italian dhe vepra e De Radës: konsiderata për rrugëtimin poetik të Serafinës”*, në “Hylli i Dritës”, Shkodër, 2014, n. 1-2, ff. 89-113

Studimi i B. Sutës na intereson shumë, mësemë intereson arbëreshët pse autorja buthton si De Rada kish raporte me kulturën jo vetëm italiane po edhe me atë europiane. Te ky studim, që merr në konsideracionë veprën deradiane “Serafina Thopia”, ajo me shumë saktësi çiton copa nga vepra e Serafinës si edhe copa nga autorë te huaj, për të buthtonjë ndikimet/influencat që De Rada pati nga fenomeni i osianizmit.

AA.VV., *“La Calabria albanese. Storia, cultura, economia*, a cura di Fulvio Mazza, Rubbettino Editore, Soveria Mannelli, 2013

Është një libër i madh me 388 faqe dhe qe shkruar nga prevesurët F. Cozzetto, P. Dalena, A. Di Muro, R. Berrardi, I. Mazzapodi, F. Mazza, C. Putigliano, A. Guerrera, dhe L. Marrau, nga Universitata e Kallabrjes. Është një panoramë e gjithë storjes së Arbëreshëve, që kur erdhën ndë Talljet njera sot, ku flitet edhe për kulturën e tyre mësemë letrare dhe me shumë referimente për ekonominë e për politikën e arbëreshëve.

Liberato Norcia Domenico, *“Per non dimenticare” – Racconti, poesie e canzoni di Greci (Av), paese albanofono*, Iripinia Libri, Monteforte Irpino (Av), 2016

Autori, nga Katundi/Greci, është një emigrant që gjëllin ndë Piemonte, po mbajti ngaherë mend Katundin ku u le. Nani mbjodhi ndë këtë libër zakonet/tradhiciunat e Katundit: 1) Mestierët, 2) Përrallëzat (lëtisht e arbërisht), 3) Poezitë (lëtisht e

arbërisht). Është një libër që na mban mend si ish Katundi një herë e sa nostalgjia edhe ka ndë zëmren e një emigranti.

Filippelli Giuseppe, *"Mille detti e proverbi arbëreshë"*, Edizioni Simple, Macerata 2012

Autori është arbëresh me prejardhje nga Shën Kolli (Kr) e mbjodhi të thënura e fjalë t'urta nga gjithë katundet arbëreshë. Njëng mori ata të thënura e fjalë t'urta që kanë burim nga dheu lëtir, po mori ata arbëreshë e ata që gjënden edhe ndë kulturën kalabrizë, pse arbëreshët qenë bashkë me kalabrizet për më se pesë sekuj. Është një kuadër shumë interesant, pse me të thëturat e me fjalët e urta mund të kuptohet mentaliteti e mendimi i arbëreshëve.

Filippelli Giuseppe, *"Tra le comunità arbëreshe della media Calabria"*, Edizioni Simple, Macerata 2011

Ky libër është shumë interesant pse ka shumë notixje për katundet arbëreshë që gjënden ndë provinçen e Krotonit: Shën Kolli, Karfici e Puhëriu. Më parë autori na fjet për storjen e këtyre katundeve, pra për qishat e pse buartin ritin bixantin që kishin kur arbëreshët erdhën ndë Tallje. Na fjet edhe për toponomastiken, për antroponimet e për storjen e gjuhës arbëreshë. Si shihet nga keëta tituj, është një libër që nget kureshtjen e gjithë arbëreshëve.

Armentano Emanuele, Fusca Johnny (a cura di), *Testimonianze... per Francesco Fusca*, Edizioni Expressiva, 2016

Është një libërth ç'i nipi Emanuele, bashkë me t'birin Johnny, i kushtojnë kujtimit të Frangjiskut Fuska. Janë shkrime miqsh, të marmarostë për një vdekje që mosnjeri prit. Fjalë të lagura ka lotë të ngrohta. "Ecet ngaherë, po daledalë...Janë lodhësi që s'thuhën...", shkruajti, lëtitsh, atë menatë, mbi një copë kartë. Ish i lodhët. E vdekja ja kalloi fëmijës e miqvet.

Fusca Francesco, *Scritti 2 – tra Pedagogia e letteratura*, Edizioni Expressiva, 2016

I pari libër duall ndë vitin 2013, i diji - ç'i bën xumin vitravit 2013/2014 - gjëndej adhë në tipografi tek ato ditë kur Fuska ndërroi jetë. E ky libër dhjaj ndë theristi duall. Tek 'Parathënia' e janarit 2016, autori shkruan: "Filmi i Jetës shket e vete(o vjen?): vete përpara (o prapë?). Është vështirë t'e thuash, veç se me të qetën, të njomën, poetike Ironi - perëndeshë e lartë e Letërsisë". Një libër që eksploron, studion socio-politikën e Talljes, e 'mbrënda' Skolles.

Abate Carmine, *"Il banchetto di nozze e altri sapori"*, Mondadori, Milano 2016

Carminuci Abate është një profesur arbëresh nga Karfici (Kr) që emigrroi më parë ndë Xhermaniet e pra ndë Besenello ndë Trentinin, ku rri edhe sot me familjen. Shkruajti shumë romanxe - lëtitsh - ku foli mësemë për kulturën arbëreshë. Ky libër fjet për "shtridhëlat", një pastë shpije, bashkë me fasule, vaj, hudhër e peperiel; për "mish dhije te furri"; për "tumacë me drugën"; për "grurë të ziar"; për "suraka me bukë"; "tumacë me qiqëra"; për "furizishka"; për "mish e tumacë"; për "peta", "mustacuall", "kulaçe". Gjthë librat e Karminucit i publikarti Mondadori, që këtë herë solli këto të mira të kuçinës arbëreshë ndë gjithë shpitë e Talljes.

Brunetti Mario, *"La piazza della rivolta". Microstoria di un paese arbëresh in età giolittiana*, Rubbettino Editore, Soveria Mannelli, 2003

Është një libër që dolli më se dhjetë vjet prapa, po qëndron aktual pse na flet për një protest që në vitin 1909 bënë gratë e Pllatanit përpara Komunës. Ato gra manifestarjin se të lirojin burrat e tyre që pollixia kish lidhur në një manifestacionë kundër 'të ndajturit e dherave' që u kish bërë ndë favor të të bëgetëvet, vjen me thënë në favor të atyre që tash kishin shumë dhera. Pollixia shkrehu mbi gratë e vrau tri: Matalenë Bellushi-n, Barbarë Bruneti-n e Armenie Dramisini-n. Libri, përveç këtij fakti, flet për storjen e arbëreshëve të Pllatanit, për rivollucionën e vitit 1848, për si gjëndej ekonomia ndë Kallabrjet e Pllatan në zëfill të viteve '900, si edhe për aspiracionat që kish gjindja për ndarjen e dherave.

Oliverio peshkop Donato, *La Divina parola, fuoco che riscalda, lettera pastorale per l'anno 2016-2017*, Grafica Pollino, Castrovillari 2016

Kjo 'Letër Baritore/Pastorale' e peshkopit D. Oliverio të Ungrës folën për Fjalën e t'Inzoti. Çë na giegjmi gjatë Pjesavet Liturgjike, po sa më shumë te Liturgjia Hyjnore. Një Fjalë që ndërron jetën e të Krishterëvet. Për këtë, Shkrimet e Shëjta duan lexuar e mejtuar. E cila është pjesa e tyre më e shëjtë për të Krishterët? Është Vangjeli, Fjala e Zotit Krisht.

Ka këto rreshta të 'Jetës' i drejtojmi një lutje zotit peshkop: ish mirë, ka ana e Eparkisë, nani ç'është e qaset Qindvjetori i saj, t'i bëhej një dhuratë t'ëmbël gjithë Fëmilavet Arbëreshë: një kopje të 'Vangjelit', arbrisht, të papa Manolit Giordano. Fjala Arbëreshë e Zotit Krisht hyn thellë te zëmrat arbëreshë.

Te nr. 81 i J.A. u bënë disa Gabime:

Faqe 15, e dyjta shtyllë/kullonë: **Dara Andrea**

strofa 1:

vargu 4: Gabim: ...ku(!) isht – **Korr.:** ...kūr isht

vargu 5: Gabim: ...çë së ke(!), as je(!)... – **Korr.:** çë së kē, as jē...

vargu 6: Gabim: ...ku(!) del – **Korr.:** ...kūr del

vargu 7: Gabim: ...me tru(!) – **Korr.:** ...me trū

vargu 8: Gabim: ...e pa(!) gjel – **Korr.:** ...e pā gjel

strofa 3:

vargu 1: Gabim: Sa(!) shërbise - **Korr.:** Sā shërbise

vargu 3: Gabim: Në je(!) – **Korr.:** Nē jē

vargu 5: Gabim: tru(!)t si – **Korr.:** trūt si

vargu 6: Gabim: ku(!) i nget – **Korr.:** kūr i nget